

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 8 / 2024

СӨЕМБЕКӘ

ISSN 0869-1398

Күз алдында –
БУШЛЫК
мин язмышны җиңдем

ДЕТОКС-ДИЕТА
кемгә ярый,
кемгә юк

Татар кызы
дисеннәр!

2024
гаилә елы

Бергә – гомергә!

Меңнәр арасыннан икәү бер-берсен эзләп таба да, килчәккә карап, бер сукмактан атлап китә. Мәхәббәт, өмет, яратуны юлдаш итеп... Барасы юл озын, ә сынаулар адым саен. Әйе, гаиләне саклау – иң авыр хезмәтләрнең берсе. Ул уйларның, ниятләрнең, адымнар һәм гамәлләрнең чисталыгын, ихласлыгын таләп итә. Икеңнән дә зур тырышлык сорый.

2024 ел – Россиядә Гаилә елы дип игълан ителде.

Илнең бөтенлеге һәм ныклыгы гаиләләргә дә бәйләнгән. Бигрәк тә – килчәккә! Шул уңайдан «Бергә – гомергә!» дигән проект башлыйбыз. Көмеш туйларын бәйрәм иткән һәм аннан да күбрәк еллар бергә яшәгән парларны барлыйбыз. Сездән туй көнегездә төшкән һәм хәзер балаларга, оныкларга баеган зур гаиләгезнең фотосурәтен көтәбез.

■ 1993 елның 29 гыйнварында, «Чәчкәләрнең нигә кирәге бар?» жырын жырлап (бу жыр хәзер гаиләбез гимны), өйләнештек без. Чын матур кышкы көн! Аяк астында ап-ак кар шыгырды. Ансарым белән икебез дә пединститутның V курсын төгәлләү алдында. Алда яңа тормыш, зур хыяллар, тау хәтле өметләр! Яшь чак бит – алда көткән авырлыктар турында бөтенләй уйламаганбыз: торыр жир юк, Ансарымның армия хезмәтен үтәсе бар... Яшь белгеч буларак та беркемгә кирәкмибез икән...

Өйләнешкән көзгә иремне армиягә алдылар. Ә мин... берәүләрнең кайчандыр ат сбруйлары тоткан чормасында яшәп калдым. 27 нче татар гимназиясендә татар теле укыта башладым. Фатирдан фатирга күчеп йөрүләр, айлар буге хезмәт хакы ала алмаулар, Ансарның, хәрби хезмәткәр буларак, чечен сугышына китүе – болар гаиләбезнең сыналган да, ныгыган да чоры. Әмма йөрәккә иң яралганы: табипларның «балагыз булмый» дикое иде... Тик бер-беребезне гаепләргә ашыкмадык, иң мөһиме: беркайчан да өметне сүндермәдек, сабыр булдық! Озакламый Зөһрәбез дөньяга килде – бәхетнең нәкъ үзе иде ул! Балтачка кайтып урнашу, иремнең полиция хезмәтендә подполковник булып отставкага чыгуы, минем Балтач гимназиясендә тәрбия эшләре буенча директор урынбасары булып эшләвем, аннары китап бизнесына кереп китүем, әнине карап озату, үз йортыбызга күчүебез – барысы да әле генә кебек... Кызыбыз 11 нче сыйныфны тәмамлаган елны, безгә 44 яшь вакытта, тормышыбызга нур өстәп, улыбыз Аяз туды! Күлдә яшь бала булган килеш урын өстендәге әтине карап озату, тагын бер бизнес ачу – Аллага шөкер, бу авырлыктарны да җиңдек.

Кызыбыз, гимназияне бик әйбәт билгеләренә тәмамлап, Казан университетының юридик факультетында укыды, хәзер республиканың Эчке эшләр министрлыгында эшли. Аяз Балтач гимназиясенең 3 нче инженер сыйныфын тәмамлады, профессиональ футбол белән шөгыльләнә, нәфис сүз остасы. Быел гаиләбездә бик күчелле вакыйга булды: кызыбыз Зөһрә сөйгән яры Рөстәм белән кавышты. Хәзер тагын бер улыбыз бар! Киләсе елның гыйнвар аенда кавышуыбызга 32 ел була, Алла боерса. Ансарым дөньяның иң асыл ир-егете булып чыкты (әллә янында, кимчелекләрен күрмичә, гел үсәндереп, кадерен белеп, мактап торган хатыны булгангамы икән?!). Балалар, оныклар бәхетенә сөенеп, яратып-яратылып, тырмашып тапкан малларыбызның рәхәтән күрүе, авырмыйча, бик озак еллар бәрәкәтле гомер кичерсәк иде әле әтиләре белән!

Гөлнур Гыйззәтуллина.
Балтач.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2024

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәу таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Әдәби мөхәррир
Эльмира Закирова
Мөхәррирләр
Чулпан Галиәхмәтова
Лилия Гәрәева
Фәгыйл Шәкирова
Сайт мөхәррире
Камилә Димәхәмәтова
Дизайнер-верстальщик
Анна Арахамия
Корректор
Фирдәвес Исмагыйлева
Фотокорреспондент
Анна Арахамия
Гамәли хезмәткәрләр
Ильмира Сәләйманова

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтеннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:
«Татар кызы-2023» бәйгесе
финалистлары.
Фото: «Татар кызы»
дирекциясеннән алынды.

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның этәлгәе (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.suyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда **П2204** (ярты еллык),
П8299 (беръеллык)
Татарстаннан
читтә: **П0279**

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кәгазь форматы 60x90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 02.08.2024 ел.
Чыгу көне: 09.08.2024 ел.
Заказ **A-1613**
Тираж **5874**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Татар кызы 2024

Асия ЮНЫСОВА

Татар кызын эгәр таныым дисәң...

Татар кызын эгәр таныым дисәң,
Гөлләр арасыннан эзлә син.
Беләсең бит кызын безнекеләр
Гөл-чәчәкләр белән тиңләсен.

Гөлдәй гүзәл кызга кушар өчен
Чәчәк исемнәре җитмәгән.
Гарәпләрдән алган исемнәргә
Ул шуңа да гөлен өстәгән.

Мәдинәләр, Мәрьям, Нәзирәләр
Гөле белән минем исемдә.
Борынгыдан яңасына күчә –
Туа тора Гөлнәз, Гөлсемнәр.

Бар дөньяны гөлгә төрер иде
Нәфис җанлы татар анасы.
Җиһаны да, бостаны да инде,
Җәннәтте дә гөлле анысы.

Гөлләр кочып ил алдына чыга
Татар кызы – моңлы «Гөлҗамал».
Гөл гомерен аяр булсаң гына
Татар кавеменнән «гөл»ләр ал.

«Безнең тышлыкта»

«Татар кызы» бәйгесенең тарихы зур мәхәббәттән башланды. Үз халкыңа, аның тарихына һәм мәдәниятенә, горейф-гадәтләренә, туган теленә булган мәхәббәттән...»

20

Матурлык, сәләт һәм миллилек...

Гөлнур Сафиуллина

6

«Без – республиканың иң бай кешеләре»

Чулпан Галиәхмәтова

14

Сәнәгатьтә – хатын-кыз

Чулпан Галиәхмәтова

24

Чыңга ашкан хыял

Гөлнур Сафиуллина

Заман һәм без

Йөрәгем кушканга
эшлим...

Мәдинә Авзалова

Китап уку —
ул жан азыгы

Әлфәт Закиржанов

«Операда мин —
аристократка»

Эльмира Закирова

Татар дөньясы

Ана телемә хөрмәт

Лилия Гәрәева

Мәдәни тормыш

Ярату ул — синдер

Луиза Янсуар

Дивардагы исем

Зилә Нигъмәтуллина

Яшәеш

Юлдашым —
кояш

Лилия Гәрәева

Әни роле

Гөлнур Сафиуллина

Хуҗабикә

Сорау-жавап

Зәркән
этикетты

Жәйге
ашлар

34

Язмыш бишеге

Йолдыз Усманова

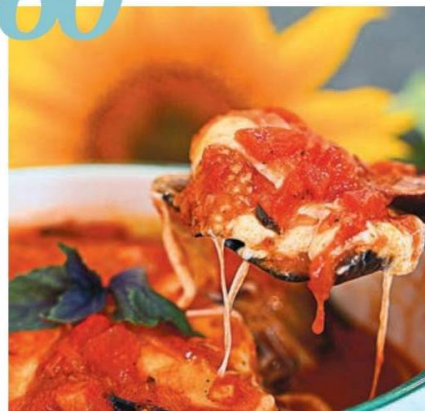
50

Таш өстендә —
гөлбакча

Чулпан Галиәхмәтова

60

Баклажан.
Итальяннарча
әзерлибез

Динара һәм Рәфыйк Миңнекаевлар

«БЕЗ – РЕСПУБЛИКАНЫҢ ИН БАИ КЕШЕЛӘРЭ»

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Көчле гаиләләр булганда гына ил алга бара. Ә гаилә көче нәрсәдә? Әлбәттә, мәхәббәттә, хөрмәттә, традицияләрдә һәм нәсел-нәсәбеңне белүдә. Без инде хәзер беребез дә «Ленин оныклары» түгел, һәрберебезнең үз тамырлары бар. Соңгы елларда нәсел тарихын барлау, шәжәрәләр төзү популярлаша. Бу эшкә тотынсаң, юллар бары бер урынга – архивларга алып килә. Архивлар – тарих сакланган урын, ә аның хезмәткәрләре – тарих сагында торучылар. «Без – республиканың иң бай кешеләре, чөнки бөтен мәгълүмат бездә», – ди Татарстан Республикасы архив эшләре буенча Дәүләт комитеты рәисе Гөлнәра ГАБДРАХМАНОВА. Аның белән тамырлар, шәжәрәләр төзү, «Ядкяр» порталы, республика брендына әйләнгән фестиваль турында сөйләшәбез.

Гөлнара Зәкәриевна, тамырлары булганда ғына гаилә көчле, дибез. Архивларда әнә шул югалган тамырларны эзләп табасың. Соңгы елларда күпләр нәсел тарихы белән кызыксына башлады. Гаиләнекен генә түгел, авыл шәжәрәсен дә төзиләр. Бу күренешне нәрсә белән бәйләп аңлатасыз?

– Мин моңа бик сокланам, сөенәм. Бу бит инде халыкның интеллектуаль дәрәжәсе үсү турында сөйли. Бүген теләсә кайсы тармакта хезмәт куеп, материал яктан үзенең туйдыра аласың. Ялкау булмасаң бөтен мөмкинлекләр дә бар. Элек эшмәкәрлек, бизнес дигән төшенчәләр киң таралмаган, алып-сатулар чикләнгән иде. Спекулянт дип кенә атыйлар иде. Ә хәзер хәтта балалар да эшмәкәр була ала. Үзләрен күрсәтәләр, төрле грантларда, стартапларда катнашалар. Халык әкрәнләп рухи азык турында уйлана башлады. Элегрәк шәжәрәләр белән, нигездә, мәктәп директорлары, тарихчылар, меценатлар ғына кызыксына иде. Хәзер яшьләр дә тамырларын барлый. Балаларга нәсел тарихын өйрәнергә мөмкинлек тудырдык. Мин архив эшләре буенча Дәүләт комитетына мәгариф өлкәсеннән килдем. Балалар бик якын миңа. Алар белән эшләргә яратам. Бу интеллектуаль байлыкны аларга да бирәсем килде. «Минем шәжәрә» бәйгесе әнә шулай туды. Беренче тапкыр без аны 1–9 нчы сыйныфлар арасында үткәрдек. Эшләр күп килә башлагач, бәйгедә катнашучылар яшен арттырдык. Хәзер ул биш номинациядә үткәрелә, яшь чикләүләре юк. Бәйге безнең «Яшь архивчылар» дәресләре белән дә үрелеп китте. Аны муниципаль районнарда архив бүлегә житәкчеләре алып бара. Кызларыбызны дәүләт архивында шәжәрә төзәргә өйрәттек. Алар үзләренә кайтып ул серләрен балаларга төшендерделәр. Былтыр бәйгегә жиде йөзгә якын эш килгән иде, быел өч йөздән артык. Бу бик күп эш, юри һәрберсенең дәреслеген жентекләп тикшерә. Балаларның эшләре бик матур – кулдан эшләнгән. Бу – безнең таләп. Моңың үзенә күрә хәйләсә дә бар: гаилә белән бергәләп эшлиләр, бергә-

ләп ижат итәләр. Аның кыйммәте тагын да арта.

Татарстанда Россиядә аналогы булмаган «Ядкяр» шәжәрәләр төзү порталын эшлисез. Аңлавымча, әлегә проект тулысынча гамәлгә ашырылса, республика авылларындагы һәр кеше шәжәрәле булачак. Бу – искиткеч зур байлык! Кайдан туды мондый идея, һәм моны тулысынча эшләп чыгарга күпме вакыт кирәк булачак?

– Төркиягә тәҗрибә тупларга баргач, безгә шундый дәүләт хезмәте күрсәттеләр. Кеше дәүләт хезмәтләре порталында үз номерын кертеп, аның шәжәрәсе чыга. Без моңа бик шаккаттык. Баксаң, Госман империясе чорыннан ук һәрбер кешенең идентификацион номеры бар икән. Мәсәлән, минем әтигә 9 саны биргәннәр икән, аның бөтен балаларында да ул 9 саны бар. Шуңа санга бәйле шәжәрә төзелә. Ә бездә бу система бөтенләй булмаган. Алай ғынамы?! Кайберәүләрнең документлары хәзер дә тулы тәртиптә түгел. Бик тәэсирләнеп кайттык. Әлегә тәҗрибәне үзбездә булдыру өчен озаң уйландык. Ике елдан соң ғына техник биремне язып бетерә алдык. Төркия юлы белән бара алмаганыбызны инде аңлаган идик. Безгә бары бер генә юл калды – Идел буе федераль округы төбәкләрендәге архивларда сакланучы бөтен метрика кенәгәләрен, «ревисские сказки»ларны Татарстанга кайтарырга. Республика житәкчеләге белән кишешенеп, документларның электрон күчмәләрен алып кайту буенча эшне дәүләт программасына кереттек.

Димәк, Татарстан халкына шәжәрә төзәр өчен республика хакимияте акча биргән булып чыга?

– Әйе. Бу республика казнасы ярдәме белән башланган эш. Идел буе федераль округы төбәкләрендәге архивлардан метрика кәгазьләрен безгә Башкортстан ғына сатты, калганны бушка бирде. Дәрәс, шарты бар иде: без аларга барып метрика кәгазьләрен тәржемә иттек һәм тәржемәсен аларга да калдырдык.

Күчмәләренә цифрлаштырган өчен генә акча түләдек. Эш барышында бөтен документларның да кайтып житмәгәнлеген ачыкланды. Без кабат мөрәҗғәгать итеп кайтартабыз. Инде документларның иң күп өлеше – 70–75 проценты кайткандыр дип саныйм. Якынча ул 500 меңнән артык документ. Алар безнең архивта саклана. Шуны да өйтеп китәсем килә: без ул документларны читтән килгән тикшерүчеләргә бирмибез, ул архив бары безнең белгечләр өчен генә ачык. «Ядкяр» порталы нәсел-нәсәп турында мәгълүматны саклап кына калмаячак, ә дәрәс документлар нигезендә шәжәрәләр төзәргә дә ярдәм итәчәк. Ул 2027 елда эшли башлар дип планлаштырабыз, шулай да йөз процент үтәп бетерербез дип өйтә алмыйм өле. Бик вак эш, әмма үз җае белән бара. Бүген, мәсәлән, дүрт авылның шәжәрәләре эшләнә. Шуннан да артыгын алмыйбыз, чөнки тикшереп бетереп булмый. Киләчәктә дәүләт хезмәтләре порталында исем-фамилияне, паспорт мәгълүматларын язып теркәлгәннән соң кеше үзенең шәжәрәсен генә күрә алачак. Ягъни нәсел чылбыры электрон рәвештә булачак. Һәр кешенеке булыр дип өйтә алмыйм, чөнки документлары югалган авыллар бар. Арчада шундый ике авылга тап булдык. Метрика кенәгәләре яндырылган. Төрле вакытлар булган бит, хәзер ул чорлар өчен җавап бирә алмыйбыз. Бу авылда яшәүчеләргә нәсел чылбырын төзеп булмый дигән сүз. Әйе, «төзеп бирүчеләр» табылар, әмма ул дәрәс шәжәрә булмаячак. Сөз бит инде аны үзегез тикшерә алмыйсыз. Нәрсә бирәләр, шуңа ышанасыз. Андый ялганнарда элек-мәс өчен дә «Ядкяр» шәжәрәләр төзү порталы файдалы булачак.

Гөлнара Зәкәриевна, порталда шәжәрәләренә ясалма интеллект төзиме?

– Әйе. Без метрика кенәгәләре, «ревисские сказки»ларны тәржемә итеп порталга кертебездә, ясалма интеллект һәрбер юлны укып, фамилияләрен кушып, белгечләребезгә шәжәрә төзәргә ярдәм итә. Шуңа да бөтен авылныкын берьюлы төзегәч

арзанрак баягә дә чыга. Әлбәттә, шәжәрәләрне белгечләребез кабат тикшереп чыга, чөнки бертөрле исем-фамилияләр бик күп, туган көннәрне язуда хаталар очрый. Шуңа мәгълүматларны ЗАГС аша да тикшертәбез. Эш бик вак, катлаулы, күләме зур. Архив документларында сакланган 111718560 язманы эшкөрткәннән соң, Татарстанда яшәгән яки әби-бабалары шушы төбәктән булган һәркем өеннән чыкмыйча да үзенң шәжәрәсен булдыра алачак. Әлегә «Ядкяр» порталы ачык түгел, без аны тутыру белән шөгыльләнәбез.

Бу эш меценатлар ярдәменнән тыш бармый да торгандыр...

– Хәзер меценатлар ярдәме белән генә эшлибез. Эшне башлап жибәргәндә Дәүләт киңәшчесе Минтимер Шәрипович теләктәшлек белдерде. Актаныш районы Әнәк авылыннан башладык. Илшат Шәехович (Илшат Фәрдиев – «Челтөрле компания» генераль директоры. – Ч. Г.) финанс ярдәме күрсәтте. Һәм без бу эшне башкарып чыктык. Меценатлар, нигездә, гаилә шәжәрәсен эшләтергә дип килә. Авылыгызыкын да ясатсагыз, тагын да күбрәк тармакларыгызны беләчәксез, дибез аларга. Авыл жирендә халык бер-берсенә кайсы яктан булса да кардәш-ыру булып чыга.

– Кайсы районнарның шәжәрәләре төзелде әле?

Әлегә тулы районнар юк. Районнан берничә авыл булырга мөмкин. Бүген, Сарманнан кала, Татарстанның барлык районнарыннан да кызыксыну бар, үз авылы тарихын мәңгеләштерергә өзер кешеләр бар. Инде 8124 шәжәрә төзелде. Меценатлар шәжәрәне яساتкач, авылларына багышланган китап та чыгара. Чөнки без авыл буенча демо-график белешмә дә бирәбез. Анда яшәгән кешеләрне, аларның уртача яшьләрен, кайсы катламга караганын, үлем сәбәпләрен, гомер озынлыгын, никах-талак буенча тулы тасвирлауны, аерылышу сәбәпләрен табып була. Мәсәлән, 92 авыл буенча алынган мәгълүматларга нигезләнсәк, таралган стереотипка каршы буларак әйтә алабыз: иртә кияүгә чыгу татарларда гадәти күренеш булмаган. Кияүгә чы-

гучы кызларның иң яшенә – 16–17, ә уртача яшь исә 20–22 яшь булган. Метрика кенәгәләрендәге язмаларны өйрәнгәндә кызыклы һәм гадәти булмаган фактлар да очрый. Мәсәлән, ир-атка 81 һәм хатын-кызга 73 яшь булганда никахлары теркәлгән. 100, хәтта 110 яшькә кадәр яшәгән кешеләр ачыкланды. Бер авылның метрикасын да 8 яшьлек малай 20 яшьлек кызга өйләнгән дигән язма да табылды.

Үзегезнең тамырларыгыз белән кызыксындыгызмы? Өйрәнгәндә нинди кызыклы мәгълүматлар ачтыгыз? Сезнең фикерегезчә, кешегә нәсел тарихын белүнигә кирәк?

– Энем Олег Зәкәриевич белән без дә нәселебезне барладык, әлбәттә. Мин дә туган авылым Арча районы Күлтәс авылы шәжәрәсен яساتтым, китап чыгарырга җыенабыз. Дәү әнием әтибездә үзе генә үстергән. Без әти тармагын белми идек. Кызыксынып өйрәндек. Бабай ягыннан бик көчле нәсел булган. Авылга нигез салган кешеләр. Ә дәү әни ягыннан безнең бабайның әтисен буразнадан тапканнар. Әйе, чынчынлап буразнада бала калдырып киткәннәр. Аны гаиләгә алып, исем-фамилия биреп тәрбияләп үстергәннәр. Минем дәү әни – Майшәраф тә бик көчле хатын-кыз булган. Авылдан килеп Арча педагогика көллиятенә укырга кергән, тик еллар бик авыр булу сәбәпле тәмамлый алмаган. Кечкенә авылда үскән кеше белемгә омтылган икән – бу бит инде бик күп нәрсә турында сөйли. Безнең әби-бабайлар гел жирдә эшләгән. Укымышлы булганнар. Әнием рус милләтеннән – Алексеевский ягыннан. Бабай Кызыл Йолдыз ордены алган булган. Без аны белми идек. Горурланып сөйләгәнә булмады, тыйнак кеше иде. Әни ягыннан да укымышлы булганнар. Алпавыт йортында яшәп, балаларын укытканнар, тәрбияләгәннәр. Шәжәрәне төзеп, нәсел-ыруны барлагач, ничектер үзгәчә көчләрәк, жирдә нык басып торган кебек хис итәсең. Ә тормышта бу бик кирәк.

Һәр шәжәрә – кечкенә фәнни диссертация, дип әйтәсез. Архив

документлары белән эшли белмәгән, әмма бик тә тамырларын табарга теләгән кеше сезгә турыдан-туры мөрәҗәгать итә аламы? Ярдәм нинди булачак?

– Архив эшләре буенча Дәүләт комитетына йә Дәүләт архивына өйдән дә чыкмыйча мөрәҗәгать итеп була. Дәүләт хезмәтләре порталында архив белешмәләре һәм архив копияләре биру дигән бүлек бар. Менә шунда кереп, әби-бабаларыгыз турында мәгълүмат язып, архив белешмәсе сорап хат кына жибәрәсе. Без сезгә белешмәләр жибәрәчәкбез. Аннан шушы белешмәләр нигезендә шәжәрә төзеп бирә алабыз. Бу эш инде «Ядкяр» порталында дәвам итә. Шәжәрә төзү өчен өч айдан алып берничә елга кадәр вакыт таләп ителә. Нәсел тамырларын барлау процессын әби-бабайларның күчеп йөрүләре дә авырайта, аларның кайдан килүләрен ачыклау озакка сузылырга мөмкин. Булган бөтен метрика дәфтәрләрен, ревизия язмаларын, халык санын алу кенәгәләрен туплау һәм хәзерге телгә күчерү бу проблеманы хәл итә. «Ядкяр» порталында әлегә эзләнүләр өчен ярты сәгать вакыт кирәк булачак, ә портал мәгълүматларына таянып, тулы шәжәрә төзү өчен ике-өч сәгать җитә. Иң мөһиме: биргән бар мәгълүматны архив документлары белән раслыйбыз, расланган нөсхәләрен бирә алабыз. Бары шул чакта гына шәжәрә юридик яктан дөрәс!

Республикада менә инде алтынчы тапкыр «Әхо веков в истории семьи — Тарихта без эзләр» шәжәрә фестивалә үткәрелде. Шушы еллар эчендә анда инде ун мең кеше катнашты. Тамырларны барлый, туганлык җепләрен ныгыта, гаиләләрне тагын да якынайта торган бәйрәм ул. Бәйгегә килгән гаиләләрдә сезне нәрсә сокландыра?

– Бер-берсенә карата булган мөнәсәбәт! Алар арасында бернинди аңлашылмаучылык, үпкә, салкынлык күрмәссен. Шундый зур хөрмәт сизелә бер-берсенә карата. Мин сокланам. Бер олы кешедә дә: бу әле яшь, бу килән, менә монда кырыйда

гына басып торса да ярый, дигән уй юк. Ул бит күренә. Аны уйнап булмый. Кайнана белән килең кырыгар ел бер түбә астында яшәгән гаиләләр бар. Ничек аларга сокланмыйсың инде?! Әлеге гаиләләр яңалык та ачмый кебек, әмма алар ихлас һәм гадәти тормышны сөйләләр, тамырларын беләләр. Фестиваль традицион гаилә кыйммәтләрен пропагандалаган брендка әйләнде инде. Шушы фестивалдә катнашу өчен чит илләрдә яшәгән туган-тумачалар да кайта хәтта! Димәк, кыйммәте чынлап та зур. VII шәжәрә фестивале инде сентябрь аенда башланып китәчәк. Ул өч этапта үткәрелә. Беренче этапта һәр районнан кимендә ун гаилә сайланып, дүрт йөзләп гаилә катнашыр дип уйлыйбыз. Бу башка елларга караганда өч тапкыр күбрәк. Безнең номинацияләр дә артып тора. Быел өч яңа номинация – «Хезмәт династияләре», «Дөнья гаиләләре» «Гаилә традицияләрен саклау» булдырылды. Матур, дус, үз тарихы һәм традицияләре булган гаиләләргә көтеп калабыз. Алар турында бөтен республика белергә тиеш.

Архив эше буенча дәүләт комитеты республика үсешенә зур өлеш керткән шәхесләрнең фондларын ача башлады. Бу эш ничек бара? Һәр шәхеснең дә гаиләсе мөрәҗҗәгать итә аламы?

– «Татарстанның танылган кешеләре» дип атала ул. Без аны республиканың 100 еллыгына багышлаган идек. Йөз шәхеснең фондын ачып, шәхси коллекциясен төзедек. Михаил Девятаевның улы бик күп әйберләр бирде. Аның күргәзмәсен дә уздырдык. Олимпия чемпионнары коллекцияләре бар. Фондлар саны әкрәнләп арта, әмма әлегә авырлык белән. Күпләр, мин үлмәдем бит әле, нәрсәгә әйберләремне архивка тапшырырга, диләр. Кешеләрдә әнә шундый стереотиплар да яши. Без бит ул әйберләргә киштәләрдә генә сакламыйбыз. Күргәзмәләр оештырабыз, фәнни хезмәтләрдә кулланабыз. Билгеле инде, шәхеснең йә туганнарының ризалыгы белән.

Моннан дистә еллар элек республикада архив эшчәнлегенә ничектер күләгәдәрәк кебек иде. Хәзер сез һәрвакыт медиакиңлектә, зур проектлар алып барасыз, алда әйткәнбезчә, гаилә кыйммәтләрен күтәргән бәйгә-фестивальләр оештырасыз. Шушы еллар эчендә архив эшләре буенча Дәүләт комитетында сезнең өчен нинди мөһим һәм күңелле вакыйгалар булды?

– Мин комитетка килгәндә бу эшләрнең 30 проценты да үтәлми иде әле. Бу жәһәттән Түбән Новгородтагы ведомство миңа бик ошый. Анда архив бервакытта да үз асылын югалтмаган. Предприятиеләр, оешмалар архив документларын китереп тапшыра барган. Ә Татарстанда ул юк иде, шуңа без күп нәрсәне югалттык. Республика житәкчелегенә рәхмәт, алар инициативасы белән предприятиеләргә документларны архивка тапшыру кирәклеген аңлатабыз. Бу бит иң элек аларның тарихы. Хәзер бөтен нәрсә интернетта саклана дигән ялгыш фикер бар. Сингапурга укырга баргач, безне беренче премьер-министрларының медицина картасы саклаган медицина үзәгенә алып бардылар. Нәкъ менә без килгән вакытта серверларына вирус керде, һәм безнең күз алдында медицина картасы юкка чыкты – тарихи документ югалды. Без шуның шаһиты булдык. Документларны цифрлаштырабыз, әмма аларны кәгазьдә дә саклыйбыз. Архив ул – документ оригиналын саклаучы. Бу елларда чынлап та үзгәрешләр күп булды. Аның иң зурысы – Рөстәм Миңнеханов тырышлыгы белән федераль акчага төзелгән бина бушлай республикага, ягъни безгә тапшырылды. Столбищедагы архив – алты катлы, подвалы да булган 21 мең квадрат метрлы бина ул. Анда, Аллаһы бирсә, 42 ел буе документлар кабул итә алачакбыз. Без бер ел буе күчендек. 7 миллионга якын һәр тартма кулдан үтте. Минем өчен бу бик зур горурлык. Комитетка эшкә килгәч, Рөстәм Нурғалиевичка «Архив шәһәрчеге» проекты белән кергән идем. Ул чакта көлеп кенә куйды. «Хыяллар чыңга аша ул», – дигән идем мин. Менә ашты да.

«Теләгән бик көчле булган икән», – диде Рәис. Ә теләк булмаса, бу дөньяда бернәрсә дә барып чыкмый. Безнең архивта хәзер идеаль чисталык, тәртип. Кызлар кыш көннәрендә киез итек киеп йөриләр иде, хәзер матур күлмәк-туфлиләрдән киләләр эшкә.

Икенче зур казаныш – хезмәт хакларын күтәрүгә ирештек. Хезмәткәрләребез жиде ел элек 12–14 мең алсалар, хәзер 50–60 мең сум хезмәт хакы түлибез. Казан федераль университеты, Казан дәүләт мәдәният институты, Казан архитектура-төзелеш колледжинда бюджет урынлы кафедралар ачтык. Бездә хәзер урта һөнәри һәм югары белем бирү мәйданнары бар. Ниһаять кадрлар системасын да булдырдык. Архивта һөнәри белем булмаган кеше эшли алмый дип уйлыйм. Ул тарихчы түгел икән, без киштәләрдә нинди байлык ятканын аңламаячакбыз. Республика хакимияте теләктәшлек иткән муниципаль архивларга капитал ремонт ясау программасы нигезендә жирлекләрдәгә бөтен архивларны төзекләндердек. Хәзер программа ведомство архивларын ремонтлар өчен озынайтылды. Шулай итеп, подвал, чормалардан архив документларын чыгардык. Бердәм архив мәгълүмат системасын булдырдык. Өйдә компьютерың алдына утырып кына да эшләп була хәзер. Кирәк булган материалларны безнең ачык булган мәйданнардан алып булачак. Борынгы актлар Россия дәүләт архивы Обнинскига күчкәнчә, андагы цифрлаштырылган материалларны тикшеренүчеләребез дә карый алсын өчен, системаларны кушарбыз дип планлаштырабыз. Ясалма интеллект керттек. Документларны аның ярдәмендә бик тиз табабыз. Елына 21 мең мөрәҗҗәгать эшкәртәбез! Бик күп сан һәм зур күләм. Әлбәттә, боларның берсен дә командасыз эшләп булмый. «Ядкяр»не дә дәүләт хезмәтләре порталына чыгара алсак, тагын бер зур казанышыбыз булачак. Архивчыларның эше бик вак, күзгә дә күренми, әмма алар бәһаләп бетергесез эш башкара. Тарихны барлый һәм саклый. Ә тарих ул – зур байлык.

ЙӨРӘГЕМ КУШКАНГА ЭШЛИМ...

Тормышка, якыннарыңа, дус-туганнарыңа карата мөнәсәбәт тәрбиясе бик кечкенәдән, мәктәпкә йөри башлаганчы, балалар бакчасы дип аталган хикмәтле бер дөньяга килеп эләккәнче үк башлана. Мин моны үземнең тормыш тәжрибәмнән чыгып әйтәм. Кайчак әнә шулай язмыш дәфтәремне актарып карыйм да, һаман бер үк нәтижәгә киләм: Әйе, без бүген дә туктаусыз кабатлап торган бер сүз: мәңгелек хакыйкать бар. **БАР ДА ГАИЛӘДӘН БАШЛАНА – ТӘРБИЯ ДӘ, БУ ДӨНЬЯГА КАРАШ ТА, КЕШЕЛӘРГӘ МӨНӘСӘБӘТ ТӘ...** Беләм, яңалык әйтмим. Әмма бу шулай. Ул гомергә шулай булып калачак. Мин моны үземнән беләм.

Без гаиләдә өч бала үстек. Гади эшче гаиләсендә. Этием гомер буге заводта тәэминәтче булып эшләде. Әнием – техника. Алар, «балалар» дип, иртә дими, кич дими эштә булды, ләкин безне лаеклы тәрбияләргә, дәрәс итеп тәрбияләргә һәрвакыт вакыт табалар иде. Эти-әни гомергә икесе бер сүздә булдылар. Һәм безне бернигә карамый эшләтеп үстерделәр. «Эшләсәгез генә максатыгызга ирешерсез», – диләр иде алар. Без гел шул сүзләргә ишетеп үстек. Әниемә авыр дип, мин – әле чиләк тә күтәрә алмаган бәләкәй бала – гел аның белән подъезд жыештырырга чыга идем. Өйдәге эшләргә әйтмим дә инде. **ДӨНЬЯ МӘШӘКАТЛӘРЕН, БЕТМӘС-ТӨКӘНМӘС АВЫРЛЫКЛАРЫН ӨНӘ ШУЛАЙ КЕЧКЕНӘДӘН КИЧЕРСӘН ГЕНӘ КЕШЕ ХӘЛЕНӘ КЕРЕР ХАЛӘТКӘ ИРЕШСӘН** икән ул. Мин моны тора-тора, яши-яши аңладым.

Әниемнең иң зур хыялы: безгә югары белем бирү иде. «Күрермен микән шул көннәргә...» – дия торган иде. Күрә алмады. Көтмәгәндә арабыздан китеп барды. Әмма аның өйткәне һаман да истә: **«ЗУР КЕШЕ БУЛДЫМ ДИМӘ. ЗУР КЕШЕ БУЛУ ӨЧЕН ЗУР ЭШЛӘР БАШКАРЫГА КИРӘК...»** Күңелемә гомергә сеңеп калган сүзләр бу...

Авырлыкта югалып калмаса, кинәт килеп чыккан борчумәшәкатләргә бирешмәскә эти-әни өйрәтте. Шуңадырмы, мин: **«ӘЙТТЕҢ ИСӘ – ЭШЛИСЕ!»**не үземә принцип итеп алдым. Хәзер балаларымны да шуңа өйрәтәм. Мин бу мәсьәләдә бик үжәт. Әйткәнемне эшләмичә туктамыйм. Моны һәрнәрсәгә үз карашың, үз фикерең булганда, яңалыкка омтылганда гына тормышка ашырып була.

ҮЗ СҮЗЕҢНЕ СҮЗ ИТӘРГӘ ЯШЫТӘН ӨЙРӘНЕРГӘ КИРӘК.

Шушы гаять тә җаваплы вазыйфага алынганчы, миңа заводта эшләргә дә; институтны тәмамлагач, укутучы, аннары мәгариф бүлегә мөдире, аннан соң Яшел Үзән

районы һәм шәһәре хакимияте башлыгының урынбасары вазыйфасын башкарырга да; Татарстан Министрлар Кабинеты Аппаратының Социаль үсеш бүлегә җитәкчесе булып эшләргә дә туры килде. Боларны җентекләп санап утыруымның сәбәбе – кинәт кенә «күктән төшмәдем». Минә шәхес буларак формалаштырган, кеше язмышларына, алай гына түгел, проблемаларына үзәкчә итеп карарга, йөрәгә аша үткәргә өйрәткән мөһим чор бу. **«ӨНӘ ШУЛАЙ БАСКЫЧЛАРНЫ СИКЕРЕП ҮТМИЧӘ – ТҮБӘННӘН КҮТӘРЕЛГӘНДӘ ГЕНӘ БЕЛӘСЕН ҮЛ ТОРМЫШ КАДЕРЕН.**

ТОРМЫШ КЫЙБЛАМ, ЯШӘУНЭҢ МӘГЪНӘСӘ – КЕШЕ ХОКУКЛАРЫН ЯКЛАУ. Нинди генә мәсьәләләр белән килмиләр миңа... Ул проблемалар яшәешнең бөтен өлкәсенә кагыла.

Махсус операциядә булган егетләребезнең гаиләләре – әниләре, хатыннары, балалары бар. Алар турында без кайгыртмасак, кем кайгыртсын! Аларның борчуы – безнең борчу, аларның хәсрәте – безнең хәсрәт. **БЕР ГЕНӘ МӘСЪӘЛӘДӘН ДӘ ЧИТТӘ КАЛА АЛМАВЫМ – ХОЛКЫМ ШУНДЫЙ БУЛГАНГА...** Мин шулай өйрәнгән. Мисалга... үзе теләп махсус хәрби операциягә китәргә җыенган егетнең «өй түбәсен ябарга булышсагыз...» йә булмаса, яудагы улыннан озак вакытлар хәбәр килми торган атаның «хәбәр бирми, ярдам итегез» дигән үтенечләрен ничек игътибарсыз калдырасың инде! Шуның ише мәсьәләләргә уңай чишелеш тапканчы үзәкчә кая куярга белми йөрим. Бигрәк тә әсирлеккә эләккән хәрбиләребез борчый. Бу җитди һәм мөһим мәсьәлә. Аны уңай хәл итү өчен эшнә ахырынача җиткерү осталыгы булырга тиеш. Кабатлап әйтәм: үжәтлек...

Кайвакыт, кеше борчулары белән яшәүдән туймадыңмы әле, дип кызыксынучылар да очрый. Юк, туймадым. **ЯЗМЫШЫҢА ТИГӘН ӨЛЕШЕҢНЕ ЛАЕКЛЫ КАБУЛ ИТЕП, ЯРАТКАН ЭШЕҢ ТУГРЫ БУЛЫП, ЯНӘШӘНДӘГЕ КӨЙСӨЗ ВАКЫЙГАЛАРГА ТИЕШЕНЧӨ ҺӘМ, ИҢ МӨНЕМЕ – ВАКЫТЫНДА ГАДЕЛ БӘЯ БИРЕП, КӨНДӨЛЕК ЭШЕҢНЕ СИНЕҢ ЯРДӘМЕҢ МОХТАҖ КЕШЕЛӘРНЕ КУАНДЫРЫРЛЫК ИТЕП БАШКАРЫП ЧЫГУ – ҮЛ ЗУР БӘХЕТ.** Үзәң йөкләнгән вәкаләтеңне намуслы үтәү дигән сүз бу.

Гомер бик кыска. Аның һәр көне димим, һәр мизгеле онытылмас булып күңелендә калырга тиеш. Дүрт дистә елдан артык күзгә-күз карашып, бер-беребезгә ныклы терәк булып яшәгән ирем вафатыннан соң аңладым моны. **БҮГЕНГЕ КӨН БЕЛӘН ЯШӘРГӘ, ТУКТАП КАЛМАСКА,**

Татарстан Республикасында
Кеше хокуклары буенча
вәкаләтле вәкил
Сәрия САБУРСКАЯның
тормыш кагыйдәләре

Фото Татарстан Республикасындагы
Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкилнең
матбугат хезмәтеннән алынды.

БИРЕШМӘСКӘ, СЫНМАСКА-СЫГЫЛМАСКА! Бары шул чагында гына бөтен авырлыкларны жиңәргә мөмкин.

КУП ИТЕП БИР, ӘЗНЕ ӨМЕТ ИТ!

«Соңгы өметебез», дип, ярдәм сорап мөрәжәгать итүчеләрнең үтенечен канәгатьләндерсәм, кулдан килгәннең барын да эшләсәм – шул инде минем өчен зур бүләк. Гомернең һәр көне кадерле, кабатланмас. Шуңа күрә дә, яшәү үзе бәхет, дип тикмәгә генә әйтмиләр ич! **ИГЕЛЕК КЫЛЫП, БЕР-БЕРЕҢ МӨРХӘМӘТЛЕ БУЛЫП, ЯРДӘМ ИТЕП ЯШӘРГӘ КИРӘК.** Бары шул чагында гына Аллаһы Тәгалә рәхмәтенә ирешерсең. Монысы да әби-бабайлардан килеп ирешкән һәм үзенә бер васыять буларак яңгыраган зирәк киңәшләр.

Кемдер нәрсәгәдер мохтажлык кичергәндә, ярдәм сораганда, «булдыра алмыйм» яисә «юк» дигәнәмне хәтерләим. **ТӘВӘККӘЛ БУЛСАҢ, БАРЫП ЧЫГАСЫНА ЫШАНСАҢ, УЛ, ЧЫННАН ДА, УҢЫШЛЫ КИЛЕП ЧЫГА.** Тәҗрибә шуны күрсәтә. Нинди генә катлаулы проблемаларны хәл итәргә туры килмәде. Дөрес, кайчак каушап та каласың. Берсеннән-берсе «текә» һәм жиде кат йозак астындагы ишекләренә ачтырырга туры килә бит. Ләкин андый каушау-югалып калулар минуты белән юкка чыга. Инде без дә булдырмасак, дим. Күңел нечкә булса да, холкым каты минем. Бу очракта үзең бирелгән вәкаләтләр дә әһәмиятле роль уйный.

Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкил өчен әһәмиятле булмаган бер генә мәсьәлә дә юк. **ЮГАРЫ ӘХЛАК ҺӘМ ЭШЛЕКЛЕК СЫЙФАТЛАРЫНА ИЯ БУЛГАНДА ГЫНА БЕЗ МАКСАТЫБЫЗГА ИРЕШӘ, ТӨЛӘГӘНЕБЕЗНЕ ГАМӨЛГӘ АШЫРА АЛАБЫЗ.** Ире махсус хәрби операциядә һәлак булган хатынның яңа туган баласына бала караучы сорап мөрәжәгать итүе дә мөһим безнең өчен, ветераннарның хәле дә, колониядәге тоткыннарның хәле дә, солдатларыбызның нинди шартларда хезмәт итүләре дә... Барысы да мөһим. Һәм... хатын-кызларның хокуклары ничек саклану да.

Бүгенге заман хатын-кызлары, буыннан-буынга күчә барган гореф-гадәтләребезне саклаган хәлдә, гаиләдә тоткан урынын да, үзенең йөзен дә, эшлекле сыйфатларын да югалтмый. Аның җәмгыятьтә, гаиләдә тоткан урыны югары бәяләнә. Шулай да **ЯНӘШӘҢДӘ ҮЗЕҢНЕ АҢЛЫЙ ТОРГАН ИРЕҢ, БАЛАЛАРЫҢ БУЛГАНДА КАЙСЫ ЭШКӘ АЛЫНСАҢ ДА УҢЫШЛЫ БАРЫР.** Мин моны янә үземнең тормыш тәҗрибәмнән чыгып әйтәм. Балаларым, көненә өчәр тапкыр шалтыратып хәлемне белешә торган оныкларым булуына куанып бетә алмыйм. Алар – минем терәгем, таянычым.

Нинди генә мәшәкәтле, тынгысыз чак булмасын, балаларымны җыеп, табын янында гәп куертырга, аларның фикерләрен белергә яратам. Ничек кенә булмасын, бу гадәтем мине ташламый. **СИН НИНДИ ГЕНӘ ВАЗЫЙ-**

ФАНЫ ҮТӘМӘ, ИҢ БЕРЕНЧЕ ЧИРАТТА БАЛАЛАР ТУРЫНДА ОНЫТМА...

Һәр гаиләнең үз законнары, үз кагыйдәләре, үз яшәү рәвеше, үз тормыш кыйммәтләре. **БАЛА-ЧАГА ЭТИ-ӘНИСЕНЕҢ, ӘБИ-БАБАСЫНЫҢ КЕМ БУЛУЫН, КАЙДА УКЫГАНЫН, КЕМ БУЛЫП ЭШЛӘГӘННЕН БЕЛЕРГӘ, ГАИЛӘ ГОРЕФ-ГАДӘТЛӘРЕН КҮЗ КАРАСЫДАЙ САКЛАРГА ТИЕШ.**

Гомер буге ир йодрыгы астында яшәгән хатыннары бар. Ни дип түзәләрдер?! Кемдер хатынын кыйнап үтерә, кемдер баласын, үзенең йөрәк парәсен йозакта – тоткында тота. Шуларны ишетсәң дә, **ХАТЫН-КЫЗНЫ ЯКЛАГАН ХӘЛИТКЕЧ – КИСКЕН ЧАРАЛАР КИРӘК**легенә тагын бер кат инанасың. Бу уңайдан моннан берничә еллар элек Стокгольмга баруымны искә төшерәм. Баруымның максаты – бу илнең гаиләдә хатын-кызны җәберләүгә каршы көрәшкә күчәйтүгә юнәлдерелгән законнары, сәяси чаралары белән танышу иде. Аларның бу өлкәдә тупланган тәҗрибәсе безгә сабак булырлык, бик гыйбрәтле. Мин бу хакта күп сөйләдем инде. Иң мөһиме: бу илдә хатын-кыз иренең залимлеге турында гариза язган икән, аны кире алу гадәте юк. Закон рөхсәт итми. Ә бездә бит бүген бирәләр, иртәгә алалар.

Бертуктаусыз кайнап торган вакыйгалар эчендә яшәү үзе бер көч, дәрт бирә. **СЫНАУЛАРНЫ УЗУ КАНӘГАТЛЕК ХИСЕ ТУДЫРА.**

Көннәрнең берсе дә бер-берсенә охшамаган. Көтмәгәндә, кинәттән генә килеп чыга торган очраклар еш була. Шуңа көнеңне планлаштырып утырудан файда юк. **ТИЗ ЭШЛӘРГӘ, ХӘРӘКӘТТӘ БУЛЫРГА! БАШКАРГАН ЭШЕҢ БЕЛӘН КЕМНЕДЕР КУАНДЫРЫРГА!** Иртә таңнан – күземне ачуга күңелгә уеп куйган уй-максат шул!

БУШ СҮЗЛӘРНЕ, АЛДАУ-ХЫЯНӘТНЕ ЖЕҢЕМ СӨЙМИ.

МИН ГАДЕЛЛЕК, ДӨРЕСЛЕК ЯГЫНДА. Тормыш булгач, төрле хәлләрдә калырга туры килә. Бигрәк тә җилкәңә шундый җаваплы йөк төшкәндә. Шуңа бер мисал: элек теләге булганнарны Әфганстан, Чечня җирләренә эшкә җибәрү гадәте бар иде бит. Шулай бервакыт үз мәнфәгате – сәүдә эшләре белән шөгыльләнеп кайткан бер ханым килде дә: «Мин Әфган сугышы үткән кеше, ни өчен мине Әфган вакыйгаларында катнашкан дип танымыйлар?» – дип апытырашта калдырды. Ачыктан-ачык әйтергә, аңлатырга туры килде инде. Әйтерсәң, канкешларда булган, жәрәхәт алган, яраланган. Шулай да була ул.

Әйе, кеше мәшәкәтләре белән яшәү җиңел түгел, бигрәк тә ул сиңа дистәләгән инстанция үтеп килеп ирешсә... **БАШКАЛАР ЭШЛИ АЛМАГАННЫ, Ә БӘЛКИ, ЭШЛӘРГӘ ТӨЛӘМӘГӘННӘ ҮТӘРГӘ АЛЫНУ ЗУР ТӘВӘККӘЛЛЕК, САБИРЛЫК СОРЫЙ.**

Мәдинә АВЗАЛОВА әзерләде.

КИТАП УКУ – УЛ ЖАН АЗЫГЫ

КИТАП УКУ – УЛ...

– Дөнъяның, бигрәк тә КЕШЕ дигән затның серле яклары белән танышу, рухыңны баету, яшәеш кыйммәтләрен аңларга омтылу, ягъни аңлы гомер буена сузыла торган жан азыгы, рәхәт мизгел...

УКЫРГА МӘХӘББӘТ УЯТКАН КИТАП...

– Яратып укыган беренче китабымны хәтерләмим, әмма 5 нче сыйныфта укыганда әкиятләр белән мавыгып киттем. Күрше авылда интернатта торып укыдым, кич йокларга яткач, иптәшләремә укыган әкиятләрен сөйли идем. Әкият белән кызыксыну җитди булган күрәсез, 6 нчы сыйныфта укыганда әти сөйләгән бер әкиятнең эчтәлеген үз сүзләрем белән язып, «Ялкын» журналына җибәргән идем. Билгеле инде, аның таныш әкият булуы әйтелгән хат алдым. Китап уку белән шулай мавыгып киттем кебек.

МИНЕМ КАРАШЫМНЫ ҮЗГӘРТКӘН КИТАП...

– Мәктәп елларында әсәрләрен бөтен тирәнлегендә аңлап бетерә алмаганмындыр, ә менә студент вакытта миңа ике китап бик көчле тәэсир итте – Михаил Лермонтовның «Герой нашего времени» һәм Федор Достоевскийның «Идиоты». Шактый вакыт үземнең характерымны Печорин белән чагыштырганымны беләм. Башкаларга иярмичә, үз сүземне әйтергә өйрәттә. Икенче әсәрдәге князь Мышкин да бик үзенчәлекле, хәтта сәер образ бит. Ә инде җәмгыятьтә үзгәрешләр башланган чорда карашымны үзгәрткән китаплар арасында Анатолий Рыбаковның «Дети Арбата», Владимир Дудинцевның «Белые одежды», Ибраһим Салаховның «Колыма хикәяләре» бар иде.

ҮСМЕР ВАКЫТЫМДАГЫ ДУСТЫМ-КИТАП...

– Габдрахман Әпсәләмовның «Ак төннәр», «Алтын йолдыз», Гомәр Бәшировның «Намус», Кави Нәҗминен «Язгы җилләр», Диләрә Зәбәрованың «Куш өянке шаһит» әсәрләрен үсмер вакытта яратып укыдым. Болар өебездә булып, аларны кабат-кабат кулга алырга туры килде, шуңадыр хәтердә уелып калганнар. Арада «Алтын йолдыз» чын дуствыма, әверелде, берничә кат укыганымны хәтерлим. Галим Урманов образын идеал кебек кабул иттем. Без пьесалар да яратып укый идек. Туфан Миңнуллинның «Ир-егетләр» җыентыгындагы пьесаларны кат-кат укып, иптәшләремә дә тәҗдим иткән идем.

ӨСТӘЛ КИТАБЫМ...

– Өстәл китабым дип, берсен генә аерып чыгарырга кыенсынам. Күңел халәтенә бәйле даими рәвештә кулга алган китапларым –

Әмирхан Еникинең «Җиз кыңгырау» җыентыгы, Мөхәммәт Мәһдиевнең «Кеше ките – җыры кала»сы, Туфан Миңнуллинның «Утырып уйлар уйладым»ы, Аяз Гыйләҗевның «Күңелем серләре»; Мәхмүт Хәсәновның «Язгы аҗаган»ы тора.

БАЛАЛАРГА УКЫГАН КИТАПЛАРЫМ...

– Ике кызыма да татарча китаплар укый идем. Тукайның «Су анасы», «Шүрәле»се, «Татар халык әкиятләре» кат-кат укылды. Рус телендә әкиятләр, сыйныфтан тыш укырга тәҗдим ителгән әсәрләрен бергә укый идек. Фәнис Яруллин шигырь-хикәяләрен, Нәбирә Гыймәтдинованың «Сихерче»сен укыдык.

ХӘЗЕР УКЫЙМ...

– Хәзер китапларның ике төрлесе укыйм. Берсе – эшемә бәйле булып, Хәй Вахит, Шәриф Хәсәнов, Аяз Гыйләҗев пьесаларын кабаттан укып бая бирү белән шөгыльләнәм. Соңгы көннәрдә Шәриф Хәсәновның «Мәхәббәт сагышы» повестен укыдым, шәп бит! Икенчесе – «Казан утлары»нда басылган тарихи әсәрләр буенча фикер алышуда катнашу өчен Рафис Корбанның «Әхмәров» һәм «Артык кешеләр»ен укып, баяләмә яза башладым.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫНДАГЫ ЯРАТКАН ӨЧ ӘСӘРЕМ ҺӘМ АВТОРЫМ...

– Әмирхан Еникинең «Язгы тамчылар», «Матурлык» хикәяләре; Аяз Гыйләҗевның «Өч аршын җир» повесте; Мәхмүт Хәсәновның «Язгы аҗаган» романы.

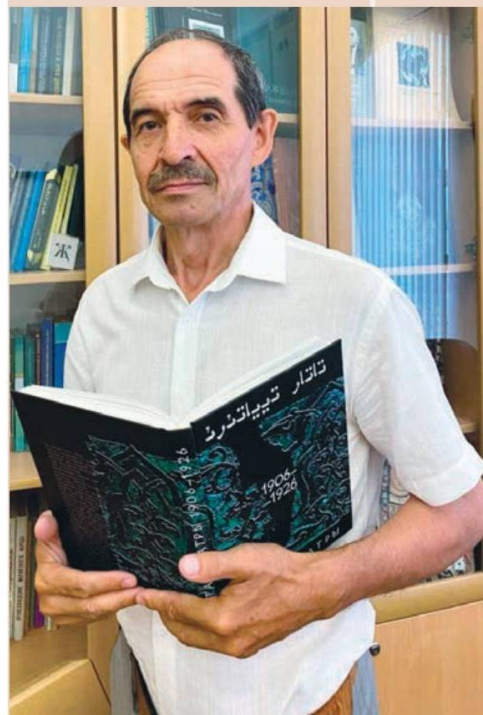
БАСМА ҺӘМ ЭЛЕКТРОН КИТАПНЫҢ УңАЙ ҺӘМ ТӘСКӘРЕ ЯКЛАРЫ...

– Яңа китапны кулга алу үзе үк ниндидер сер, рәхәтлек бирә. Әсәр геройлары турында уйланганда еш кына кире кайтып укыйм. Тискәре яклары да бар: үзең белән йөрткәң уңайсыз, күләмлә. Кирәк вакытта тиз генә табып булмый. Электрон китап гел үзең белән, берәз вакыт булса да, уку мөмкинлеге бар; укучыга тиз килеп җитә. Әмма «тәмле» түгел, компьютер яисә телефон экраны салкынлык бирә.

УКЫРГА КИңӘШ ИТӘМ...

– Хәсән Туфанның тоткынлык чоры шигырьләрен, Әмирхан Еники хикәяләрен, Миргазиян Юнысның «Шәмдәлләрдә генә утлар яна»сын, Илдар Юзеевның «Мәхәббәт китабын» («Сирень чәчәге» поэмасы искиткеч), Ринат Мөхәммәдиевнең «Истәлек өчен – Гыйлемханга...»сын, Ибраһим Салаховның «Колыма хикәяләре»н, Аяз Гыйләҗевның «Йәгез, бер дога»сын, Фәүзия Бәйрәмованың «Болын», «Кырык сырт»ын, Айдар Хәлимнең «Өч аяклы ат»ын, хикәяләрен...

Әлфәт ЗАКИРҖАНОВ,
әдәбият галиме,
тәнкыйтьче, педагогика
фәннәре кандидаты,
филология фәннәре
докторы.

Люция САФИНА, әйдәп баручы инженер-технолог

Инженер һөнәренә урау юллар аша килдем мин. Мәктәпне тәмамлагач, Казан дәүләт педагогика университетына физматка укырга кердем. Абыем Яшел Үзән судно төзү заводына эшкә керде дә, аны Казанга су транспорты академиясенең филиалына укырга җибәрделәр. Берсендә абыйны көтеп торганда кафедра мөдире Людмила Алексеевна чыгып, кем янына килүем белән кызыксынды. «Абыем янына», – дим. «Үзең кайда укыйсың соң, анда сиңа ошыймы?» – дип сорый. «Педта укыйм, укырга кергәндә ошый иде, хәзер белмим. Укытучы булып эшлисем килми», – дим. «Безгә кил, имтиханнар бирерсең дә укырга керерсең», – ди. Шул чакыру җитә калды бит миңа. Абыйның суднолар төзү буенча китапларын актарыштырырга да ярата идем. Уку елы уртасы булуга карамастан, академиягә күчтем. Әниләр минем ниләр эшләп йөргәнне белгәч, ачуландылар инде. Өч ел укып йөрүем бушка китте бит. Кабат беренче курска укырга барып кердем. Әмма алар минем холкымны белә иде. Тугызынчы сыйныфны тәмамлагач, документларымны алып татар гимназиясенә күчкән идем. Өйдәгеләр белми дә калды, соңрак кына әйттем. Анысына рус мәктәбендәге татар теле укытучым этәрде. «Татар мәктәбенә бар, телеңне онытма», – дигән иде. Шулай итеп, дүртәүләп заводта эшли башладык. Әтием анда тәэминатчы, әнием складта эшли иде. Мине өченче цехка инженер итеп билгеләделәр. Әйе, безнең заводта шулай: суднолар төзү буенча югары белем алырга кергәнсең икән, тәҗрибәң булмауга карамастан, инженер итеп эшкә алалар. Диплом алганны көтеп торсаң, кеше бит заводка килмәскә дә мөмкин. Укуымны Түбән Новгородта суднолар төзү академиясендә читтән торып тәмамладым.

Унтугыз ел элек мин эшкә килгәндә өстәлебездә бары ватман кәгазь, карандаш, ручка, линейка һәм транспортир гына иде. Безнең цех корабль төзелеше өчен барлык детальләрне, запчастларны, корпусларны ясый. Аларны кулдан сызабыз, безнең сызымнар буенча эшчеләр кулдан кисә. Булдыра алмыйм, дигән вакытларым да булды. Зур җаваплылык бит! Суга төшкән корабльдәгә һәр деталь өчен җавап биресе! Бары ике дистә ел вакыт узды, ә нинди зур үзгәрешләр! Хәзер барысы да компьютерда, детальләрне дә программа буенча машина үзе кисә. Эш шактый җайланды инде. Әмма ул бик күп. Заказлар аеруча күп килә. Мин инде хәзер шушы цехта әйдәп баручы инженер-технолог. Корабльләрнең корпусларын ясауда катнашам. Мин корпусын ясаган ике корабльне суга төшерделәр инде. Үзем ясаганнарны йөз судно арасынан да таныйм. Балаң кебек бит алар: заказчылар алып киткәндә күңелле дә, моңсу да. Һәм бу зур гоурлык та: сиңең өлеш кәргән хәрби корабльләр ил чикләрен сакласын әле!

Хыялым: Санкт-Петербургка барып, Хәрби-диңгез флоты көне уңаеннан үткәрелгән парадны карау. Гаиләбез белән утырып һәр елны телевизордан карыйбыз. Менә анда куәт, ичмасам! Безнең «Буян»ны ерактан ук танып алам. Ул минутлардагы горурлыкны күрсәгез икән сез! Эмоцияләр ташып чыга.

Ирем дә, балаларым Айнура, Сәмирә, Ислам да инженер булуым белән горурлана. «Минем хатын корабльләр төзи!» – дип мактанырга ярата Алмаз. Безнең завод ел саен балалар өчен бәйрәм оештыра. Аларга экскурсияләр уздыралар, безнең эш урыннарын күрсәтәләр. Төрле спорт бәйрәмнәрендә катнашабыз. Балалар заводка килергә ярата инде. «Мин дә заводта эшләчәкмен», – диләр. Менә олы улым Айнура тугызынчы сыйныфны тәмамлап, укуын инженерлар сыйныфында давам итәчәк. Аның минем юлдан китүен теләм. Чынлап! Инженер булып суднолар төзесен иде. Мин кичергән эмоцияләрне, мин кичергән бәхетне ул да тоя алсын иде дип теләм. Гайрәтле корабльләр төзи алуы белән горурлансын иде.

Абыем заводтан китте. Мин аңа караганда көчлерәк булганмындыр, мөгаен. Әти инде лаеклы ялда. Әни пенсиягә чыкса да, эшләп йөри. Заводның патриоты ул. Һәр заказ өчен борчыла. Менә алар миндә заводка карата мөхәббәт уяткандыр... Эшкә шатланып барам, канәгатьлек хисе алып кайтам. Зур бәхет бит инде бу! «Рәхсәт итсәләр, якшәмбе дә эшкә китәр идең син», – ди ирем. Әйе, кушсалар, эшлибез инде. Ил өчен, аның тынычлыгы өчен тырышабыз бит.

Завод традицияләре белән көчле. Без бер-беребезгә бик ярдәмчел, хөрмәт белән карыйбыз. Мин моны традиция дип атым. Өлкәннәр энә шуңа өйрәтте, хәзер шуны ук яшьләрдә тәрбиялибез. Бездә эшләгән кешеләр дә бөтенләй башка: аякларында нык басып торалар, гадиләр, патриотлар. Заводта эшләгән егетләрнең сөйләмнәре дә урам егетләренекенә һич охшамаган, ерактан ук аерылып тора инде. Бик илтифатлылар. Парковкадан машинаны чыгара алмый азаплансаң, шундук ярдәм итәргә килеп җитәләр. Көчнең бердәмлектә икәннән беләбез. Болар барысы да заводта эшләгәндә салынган сыйфатлар. Аллаһы Тәгалә бездәйләрне бер урынга җыядыр ул шулай.

Минем «завод балаларым» да бар. Өйрәнергә дип миңа беркетелгән яшь белгечләрне энә шулай дип атап йөртәм. «Әни кебек сез», – диләр. Бездә үсеп конструктор да булып китәләр йә башка заводка эшкә дә күчәләр. Бәби ялына киткән кызларым гел шалтыратып тора. Мин «завод әбисе» дә инде хәзер. (Көлә.) «Сагынабыз, тизрәк эшкә чыгасыбыз килә», – диләр. Әйе, рәхәт җиргә барасы килеп тора бит ул. Завод – энә шундый зур бердәм гаилә ул.

Фото: Владимир Васильев. ТИ

Зилә СӨНГАТУЛЛИНА исемен әйтүгә үк җанда кабатланмас колоратур-сопрано тавышы әллә нинди төсмерләре белән яңгырый башлый. Затлы җырчыбыз сылу буй-сыны, матур йөз уемнары, елмаюлары белән күзләренә иркәли. Ул – опера сәнгатенең иң якты йолдызларыннан берсе, Муса Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет академия театры примасы. Церлина, Розина, Адина, Джильда, Иоланта, Мими, Татьяна, Алтынчәч, Гөлйөзем, Галимә партияләрен җырлап, сәхнәдә йөзләгән язмышларда балкыган, Европа, Америка тамашачысын таң калдырган зур җырчы. Россиянең, Татарстанның, Каракалпакстанның халык артисты, Г. Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты. Казан дәүләт консерваториясе профессоры, вокал сәнгать кафедрасы мөдире, «Созвездие-Йолдызлык» хәрәкәтенең жюри рәисе Зилә Сөнгатуллинаны зур юбилее белән котлыйбыз! Укучыларыбызны мәшһүр җырчыбыз дөньясына алып кереп китәбез.

«ОПЕРАДА МИН – АРИСТОКРАТКА»

Эльмира
ЗАКИРОВА

ТАМЫРЛАР Мин – укытучылар, морзалар гаиләсендә тудым. Биш бала үстек: абыем, ике апам, мин, энем: Кларисса, Шамил, Резидә, Зилә, Әнвәр. Әти баянда, кларнетта, курайда уйный, әни – мандолинада. Гел өйдә концертлар куябыз, җырлашып утырабыз.

Апа белән концертларда дуэтларны ике тавышка да җырлый идек әле. Татар авылында русча җырлар башкарабыз. Халык анысына да сәерсенеп карый. Безнең өйдә радиоприемник бар иде. Кыска дулкыннан Казан сөйләгәнне тоталар идек. Әти: «Тыңлагыз әле, чын татар теле менә ничек була ул!» – дип гел әйтә иде. Чөнки Башкортстанда сөйләшү бер аз башкачарак, диалект үзен сиздерә. Гәрчә авылыбыз Нәсибаш татар авылы булса да. Өйдә гел классик музыка яңгырап торды. Ул концертларны көтеп ала идек. Аеруча мин! Операмы, опереттамы – башыннан ахырына кадәр тыңлыйм. Бик югары тавышлы Алла Соленкова дигән җырчы бар иде, Алябьевның «Соловей»ларын җырлый торган. Хәтта дөү әни: «Кызым, тыңла әле. Тавышы саламнан чыккан кебек», – дип әйтә иде. Ул сүзләргә гел искә төшә...

Дөү әтием Мәхмүт Еникиев безнең бик гыйлемле зур укытучы иде. Тукайның замандашы, аннан бер генә яшькә яшьрәк, шагыйрь белән аралаша торган булган. Башкортстанга да Тукай кодалап, юлына акчалар биреп озата Мәхмүт шәкертне. Габдулла Тукайның шигырьләре, кулъязмалары өйдә байтак иде. Менә хәзерге акыл белән ул язмаларны саклаган булсак, арада әле басылмаган шигырьләре дә булгандыр, бәлки. Багам – Башкортстан халкын рус теле һәм әдәбиятыннан укыткан атаклы мәгърифәтче. Мине русча сөйләшсәң, русча җырларга да ул өйрәтте. Пушкинны бик ярата иде. Аның Аркавылдагы утарына гел кунакка килә идек. Оныкларны кабул итәргә махсус кунак бүлмәсе бар. Үзе салган йортла-

ры һаман да тора әле. Беренче йорт бик зур, гаиләдәге алты балага да мөмкинлекләр булсын дип, алты бүлмәле итеп кирпечтән төзелгән. Дәү әти белән дәү әни исә утардагы агач йортта яши. Бик зур бакчалары бар. Бабайны Мичурин дип тә йөртәләр иде әле. Ул слива зурлыгындагы чиялә, чия зурлыгындагы карлыганнар, сортлы алмалар... Үзе селекция ясап, шулай үстерә иде. Умартачы да иде әле ул. Жәй көне бабай бакчасыннан без, оныклар, чиләк-чиләк җиләкләр җыеп алып китә идек. Морзалар нәселеннән булган Мәхмүт бабамның тамырлары атаклы Еникиевларга барып то-таша. Чыгышлары белән алар Пенза ягынан. Дәү әнием Фәхрибану шулай ук мәктәптә гарәп графикасы белән язарга өйрәткән. Ул чыгышы белән Татарстаннан. Әнисе, дәү әнисе Арча, Саба якларынан. Алар тегүчеләр. Күннән тегәргә, чигәргә бик оста иде инде! Минем әни дә шулай әнисеннән өйрәнә, биш баласын да үзе киендерде. Кайчан йоклаган-дыр ул, белмим... Кичләрен гел дәфтәр тикшереп, дәрәсләргә әзерләнеп утыра. Ә мәктәптә дүртәр класста дәрәс алып бара иде! Күп укырга кирәк, мәктәптә дә үзен күрсәтсә, өй эшләренә дә өлгерсә кирәк. Әни дип әйтү юк инде. Ул Нәсимә Мәхмүтовна гына! Ачу килгәндә, өйдә кул күтәрә, «Нәсимә Мәхмүтовна, миңа чәй кирәк!» – дип әйтә идем. (Көлеп җибәрә.)

Әтием ике югары белемле: рус теле һәм әдәбияты укытучысы да, юрист та. Шигырьләренә шундый сәнгатьле итеп укырга өйрәтә иде безне! Ул спортсмен да, тимераякта да шуа, двойной сальто да ясый, нота грамотасын да үзлегеннән өйрәнгән, баянда нотага карап та уйный. Әти хәтта ансамбль оештырды: үзе баянда уйный, Уфадан килгән бер укытучы – гитарада... Шундый матур җырлылар! «Светит месяц, светит ясный, светит алая заря...»

Әти юрист булгач, бик еш күчеп йөрдек. «Чегән» дигән кушаматы бар иде. Чөнки күзгә гипноз бар, ул жинаятьчедән бөтен нәрсәгә сөйләтә ала. Бик башлы, юморлы кеше иде. Безнең өчен эталон булды. Без, балалар, гел әтигә тартылабыз. Төрмәдән качкан ниндидер куркыныч жинаятьчегә атта куа барганда бозлы суга төшсә, маякка тотынып кына батмый кала ул. Менә шул чакта үпкәсенә салкын тия: туберкулез белән авырый башлый. Безнең өйдә стериль чисталык иде. Бөтен нәрсәгә хлоркалап юабыз, идәннәргә әрәм себеркесе белән себерәбез. Бер бала да авырмады. Әти оптимист иде, урында ятмады. Фотоларга төшерә, фотолар ясый, безгә башваткычлар төзеп бирә, кичәләр, туган көннәребезне уздыра... Гомере генә кыска булды: 49 яшендә китеп тә барды. Әни әтидән 40 яшендә биш бала белән калды. Олыгайгач та авылдан озак алып китә алмадык аны. «Әтиегезне калдырып китмим», – дия иде. Аннары Кларисса апа Уфага алып китте әнине. 78 яшькә кадәр яшәде, әти янына жирләдек. Ел саен Нәсибаш авылына кайтып киләбез. Ә туган авылым – Кыягы районы Югары Кыягы авылы. 60 яшемдә генә күрдәм Кыягыны. Бик матур икән! Әти белән әни мин бәби чакта ук Салават районына күчкәннәр.

БАЛАЧАК Без эшләп үстек. Сыер да сава, печән дә чаба беләм, көянтә белән су да ташыйм... Бөтен гаиләбез җылылып беткәч кенә өстәл янына утыра идек. Березгә генә соңга калса

да көттек. Вакытында килмәгән өчен беркайчан тавыш күтәрмәделәр. Тик әти белән әнинен карашыннан ук болай ярамаганын аңлый идек. Дәү әти дә безне тәрбияләүдә катнашты. «Савыт-саба юганда табакларны шалтыратырга ярамый», «Җиләк-жимешне юып ашарга кирәк», дигән сүzlәре кагыйдә булып кереп калган... Әни безгә үзе күлмәкләр тегеп кидерә иде. Башка панамалар киябез. Апа белән аккошлар шикелле йөгереп үтәбез. Бөтен кеше тәрәздән карап кала: «Һай, Нәсимәнең аккошлары оча, аккошлар китәләр», – диләр. Панамка, батист күлмәк, күлмәк җиңнәре канатлы... Принцессалар кебек инде менә. Әни әле чигә дә иде. Матур итеп киендерсәң тырыша иде безне.

Мин инде кечкенәдән, үземне белә-белгәннән бирле җырлый идем. «Җитәр инде, шыңшыма», – дип тә әйтәләр әле кайчак. Ә кунаклар килсә – «Зилә, җырла!» дип кенә торалар. (Елмая.) Мин бик оялчан – ишек артына качып кына җырлай идем. Үземне радиодан җырлайым дип хис итәм. Беркемнән курыкмыйм, беркемнән оялмыйм, мине күрмиләр – рәхәтләнәм җырлап! Минне туктата алмыйлар! Безнең авылдан ерак түгел урман бар, шунда җырларга өйрәндем дисәм дә була. Анда тавыш яңгырый, тау арасынан ревер шикелле чыга. Үзеңне үзең тыңлап, яңадан җырлайсың. Урман кызына әйләндем шулай! (Көлә.) Кайчак берәр күрше килеп чыкса, жир тишегенә кереп китәрдәй буласың инде! Бервакыт шулай оялудан агачлар ешлыгына кереп киттем дә адаштым. Ул тыңлап торган да: «У-у, Зилә, син бит артист!» – дигән иде... Аннары мине район үзгә Малаяздагы интернатка бирделәр. Ул безнең авылдан 15 чакрымда. Ап-ак чәчле блондинка идем. Минне маржа дип тә йөртәләр иде әле. Интернатта каласым килмәде башта. Юлга карап елый идем. Мин үзләренекә түгел, мине тәрбиягә алганнар да, шуңа монда китергәннәр, дим әле. Озакка бармады елаулар. Интернат бик әйбәт булып чыкты. Махсус төзелгән эксперименталь мәктәп-интернат иде ул. Өчәр катлы өч бина. Үзе бер шәһәрчек кебек. Нәрсә генә юк анда! Эшкә дә өйрәтәләр, хезмәт тәрбиясе дә, музыка да, балет та анда, нотная грамотага, вокалга, сольфеджиога, сәхнә хәрәкәтләренә өйрәттеләр. 12 яшьтән мөстәкыйльлеккә өйрәндем интернатта. Үзең юасың, үзең үтүклисең... Менә шунда чын-чынлап 12-13 яшьтән вокал белән шөгыльләнә башладым. Бик яхшы укытучы иде Александр Кропачев. Җырлаганны магнитофонга яздырып тыңлаталар иде. Үземнең тавышымны үзем ишетә алам. Безне Уфадан махсус чакырылган укытучылар укытты. Мин интернатка бик рәхмәтле! Советлар Союзы вакытында менә шулай зур әһәмият биргәннәр тәрбиягә.

Сигезне бетергәч, шунда барысың, кызым, дип, әти Уфа музыка училищесы адресы язылган газета битен бирде. Ул юл күрсәтте шулай. Беркемгә дә, хәтта әнигә дә әйтмәдем. Интернат укытучылары белән документларымны Уфа музыка училищесына җибәрәп, шунда киттем. Интернаттан кайткан кебек кенә Уфадан кайтып төштем авылга. Әни белән бәрәңгә өябез. Шулкач телеграмма китерделәр. Анда минем Уфа музыкаль-педагогика училищесына укырга кабул ителүем турында хәбәр ителгән иде.

УКУ Мәктәптә начар укыдым. Математика – «2»ле, физика – «3»ле, рус әдәбияты әйбәт... Шуңа күрә миңа бик авыр булды укырга китәргә, югары белем алырга. Вокал укытучым Лилия Әхмәтовна Кәримова опера жырчысы иде. «Бу баланы укытырга кирәк, ул опера жырчысы булачак», – диде. Министрлыкка барып, минем өчен кәгазыләр юллап йөрдө. Юкса училищедан соң авылга китәсәң дә жыр дәресең укытып ятасың инде. Казанга килгәндә миңа 18 яшь иде, бала-чага инде гел. (Елмая.) Искиткеч кабул ителеш булган! Бөтен тавышлар бар: бас та, баритон да, тенор да, колоратура, сопрано, меццо-сопранолар... Ә мин соңга калдым... Лилия Әхмәтовна композитор Александр Ключарев белән яхшы таныш булган, аңа хат язды. Ансамбль житәкчесе Жәвит Котдусовка, Фәхри Насретдиновка тагын. Алар бергә операда жырлаганнар икән. Минә Жиһанов тыңласын өчен өч хат белән килдем шулай. «Нәрсә бетергән?» – дип сорый икән Жиһанов. Музпедучилище, дигәннәр. Әй, дип кенә куйган. «Ничә яш?» – дип тә сорыйсы иткән. «18!» дигән җавапны ишеткәч, «Биш елдан соң килсә ярый!» – дип куйган. (Көлөп жибәрә.) Ключаревның өенә бардым. Саф татарча сөйләште! Шаккаттым! Үзе рояль артына утырды. Аңа жырламаган жыр калмады. «Әйдә, мин сине ансамбльгә солист итеп алам», – ди. Мин каршы! Менә характер! Шулхәтле теләк зур укырга! Укытучым хәтта кайсы укытучыга керергә икәннән дә әйтте. «Валентина Андреевна Лазькога гына кер син», – диде. Ә монда, консерваториядә – кая, тыңламыйлар да! Якын китермиләр! Икенче елга кем кабат министрлыктан кәгазыләр жыеп йөри инде минем өчен?! Ничек тә керергә кирәк! Һәм мин имтиханнарны «5»кә генә биреп, пединститутның музфагына укырга керәм. Ниһаять, сентябрьдә, әйдә, килсен, дигән Жиһанов! Булачак укытучым Лазько, кафедра мөдире Зөһрә Бәйрәшева мине коридорда жырлатып карадылар. Лазько: «Ой, какой грамотный у вас педагог! Как правильно репертуар выбрали!» – ди. Аннары инде мине Жиһанов тыңлады. Ошатты. Ләкин булмаган урынга да ала алмый бит инде! «Институттан китеп, перевод ясый алсаң, Октябрь бәйрәме үткәч килерсең», – ди. Ә мине жибәрмиләр! Чөнки ике айда үземне жырчы буларак таныттым инде. Жибәрегез, килсә елга килермен, дим. Ялган гариза да яздым: «Әни үлем хәлгәндә ята, дип. Шундый гәһәңнә алып башыма! «12 яшемдә әтисез калдым, инде 18 яшемдә әнисез дә калыйммы!» – дим әле. Шунда эшләүче апалар елый мине жәлләп, мин туры карарга да куркам... Кайткач, әни елый. «Институтка кереп, шуннан китеп йөрисең! Керәлмәсәң?..» – ди. «Жиһанов ышандырды. Килерсең, алырбыз, дип әйтте», дим. Зөләйха Хисмәтуллина классына бирмәкчеләр иде, мин Лазькога гына барам, дим үжәтләнеп. «Аның классы бит тулы!» – ди Нәжип Гаязович. «Аңа бирмәсегез, укымым!» – дим, Жиһановны куркытам, янәсе. (Көлә.) Тәки мине үзенә алды Лазько! Ренат Ибраһимов, Рубин Абдуллиннар белән бер курста укыдык, үзезне опера жырчылары булырга әзерләдек.

УҢЫШ Тавышым классик опера сәнгате өчен яралган колоратур-сопрано икәннән аңлап горуландым. Операда актерлык

осталыгы, вокал буенча да таләпләр куела бит әле. Әйтик, опера жырчысының бие-сыны төз булырга тиеш. Артист – опера иҗат ителгән гасырга туры килсен! Рольләренә югары дәрәжәдә башкару өчен тарихи китаплар да укырга кирәк. Аристократ хатын-кызларны уйнагач, тәнебез дә ап-ак булырга тиеш. Кояшта кызынуларны чикләргә туры килде. Операда мин – аристократка, өйдә – хатын, әни ролендә идем. Спектакльдән соң төнлә ашарга пешерәм. Керләренә кул белән дә юган чак булды. Бөрвәкыт «Травиата» операсына репетициягә килдем. Кер юып, бармакларымның тиресе суелган. «Зилә, мондый куллар белән сәхнәдә жырлап буламыни?!» – дип шаккатты Нияз Курамшевич. Кулларга грим салдылар инде.

Артистның уңышы күп әйберләргә бәйле. Кабатланмас матур тавыш, үз эшенә ярату, атаклы укытучылар, талантлы укучылар... Нәжип Жиһанов мине консерваториягә алды. Алдан күрә белә һәм беркайчан ялгышмый иде ул. Валентина Андреевна Лазько мәктәбендә уку – үзе бәхет. Опера театрында беренче режиссерым Илгиз Мәжитов булды. Бишенче курста миңа «Любовный напиток» операсында Адина партиясен ышанып тапшырдылар. Ә театрдагы беренче роле – «Фиалка Монмартра» опереттасында Виолетта роле иде. Аннары танылган опера жырчысы һәм режиссер Нияз Даутов белән эшләдем. Актерның мөмкинлекләрен ачуда аңа тиңнәр юк. Миңа ул башта ук: «Зилә, «Травиата»ны жиде елдан соң гына, тәҗрибә туплагач кына жырларсың әле», – дип әйтеп куйды. Һәм хаклы булып чыкты! «Травиата» өчен хатын-кыз буларак өлгерергә кирәк иде әле миңа. Унбиш елдан соң инде лирик партияләренә дә, лирик-колоратураларны да жырлый идем. Уңыш сәхнәдәгә партнерлардан да тора бит. Дөнья сәхнәләрендә мәшһүр артистлар белән дә чыгыш ясарга туры килгәнә бар. Мөслим Магомаев, Тамара Синявская, Мария Биешу, Ирина Богачевалар белән... Искиткеч талант иясе Хәйдәр Бигичевны аерым әйтсәм килә. Мәскәүдә, Зур Кремль сараенда «Кара йөзләр» операсын куйганда бөтен зал елады. Бу спектакльдә рольләребез өчен безгә Г. Тукай исемендәгә Дәүләт премиясен тапшырдылар. Швейцариядә халыкара икътисад форумында Ренат Ибраһимов белән дөньяның алты телендә жырлавыбыз, Россия, Татарстан уңышлары белән горуруланып кайтуыбыз күңелгә уелып калды. Казанның меңгеллеге уңаеннан Парижда концерт бирдем. Программада Чайковский, Рахманинов, Яхин әсәрләре иде. Рөстәм Яхин романсларын аеруча яратып кабул иттеләр. Аларны дөнья классикасы белән шаккаттырып булмый, ә милли музыкабыз сокландырды!

Язмышка рәхмәтле мин. Опера-балет театрында 60 яшькә кадәр эшләдем, аена унбишәр спектакльдә жырлаган чаклар да булды... Хәзер инде тулысынча укыту эшендә: Казан консерваториясендә вокал дәрәсләре алып барам. Талантлы укучыларым белән горуруланам. Шәп жырчылар үстердем. Күбесе инде халыкара конкурслар лауреатлары. Альбина Шаһиморатова – горурулыгым! Ул безнең татарның Монсеррат Кабальесы. Филүс Каһиров, Гөлнора Гатина, Гөлшат Имадиева, Максим Аксенов, Лариса Васюхина, Лилия Гобәйдуллина, Гөлнора Мурзиева, Сөмбел Кыямова – шулай ук минем шәкертләрем.

МӘХӘББӘТ

Мәхәббәт хатлары күп килә иде миңа. Ә мин аларга көлөп кенә карадым, җавап бирмәдем. Ә иң беренче мәхәббәтемә

хат яздым менә! Бик тәрбияле, әйбәт укучы егеткә күзгә төште. Мин 4 нче класста укый идем ул чакта. (Кәлә.) «Евгений Онегин»дагы Татьяна кебек яздым. Ул вакытта класс җитәкчесебез әнием иде, хат әни кулына эләккән. Әлбәттә инде, әти белән әни укыганнар. Башыма төрлө иләс-миләс уйлар кәрмәсен өчен өстәмә дәресләр, төрлө шөгылләр белән күмеп ташладылар... Еллар узгач, Уфада очраклы рәвештә генә беренче мәхәббәтем белән очраштык. Өенә чәйгә чакырды. Балачакны искә төшереп, рәхәтләнеп сөйләшеп утырдык. Соңыннан: «Зилә Сөнгатуллина миңа мәхәббәт хаты язган иде», – дип горуланып сөйләп йөргән... Ә Ирнис белән консерваториядә укыганда таныштык. Ул инде 5 нче курсны тәмамлый, ә мин әле 2 нче курста гына. Аңа дәүләт имтиханы тапшырганда булыштым: «Сибелә чәчем»не җырладым. Бер ишетте-күрдә дә, артымнан да калмады. Шекспир шигырьләрен укый, чәчәкләр бүләк итә... Без хәзер дә бер-беребезне хөрмәт итәбез.

ДУСЛАР

Казанда дусларым күп түгел. Кадеренчә белгән, бик ышанычлы, сыналган кешеләргә генә тартыласың икән ул. Без –

ахирәтләр – дүртәү. Өстәл, авырлыкны дүрт аягында тигез күтәреп, нык тора бит: без дә шулай. Бәйрәмнәрдә, туган көннәрдә күрешәбез. Якын дуслар арасында Дәүләт Думасы депутаты, күренекле сәясәтче Флюра Зыятдинова бар иде. «Кызлар, вакыт табып очрашыгыз әле бер», – дип, күңелле бәйрәм оештырган иде. Соңгы күрешүбез булган икән – озак та тормый арабыздан мәңгелеккә китеп барды.

АКЧА

Ул кемгә дә кирәк. Ләкин тор-мышта иң төп әйбер дә түгел бит! Акчасына кызыкмыйча, күп нәрсәдән баш тартканым

булды. Акчадан да өстенрәк нәрсәләр бар бу тормышта. Үз принципларыңа тугры калырга кирәк! Күптән хыялыңда йөртеп, зур максатлар куеп, планнар корып башланган эштә акчасың турында уйламыйсың да бит әле! Миңа, мәсәлән, акча түләп җырчы булырга теләүчеләргә бик сагаеп карыйм. Музыка өлкәсендә, медицинада диплом алып өчен генә түләп укучыларга хөрмәтем юк. Опера өлкәсендә акча гына тормышны хәл итә алмый. Опера – сәнгатьнең иң югары, чиста ноктасы. Кешенең опера җырлау өчен табигатьтән бирелгән сәләте булырга тиеш.

МАВЫГУ

Иң яраткан шөгылем – гөлләр, чәчәкләр үстерәм. Алсу розаларым ел буга чәчәк атып утыра. Хуш исләре бөтен өйгә

тарала! Амариллис, олеандрлар... Яран гөлө инде чын милли, үзбезнең гөл! Үзе файдалы, үзе матур. Аның төрлө төстәгеләре үсә. Иртән уянып китүгә – тәрәзә төбәндә гөлләр балкып утыра. Шуларга карап кәеф күтәрелә. (Үзе дә елмая.) Көн саен хәлләрен белешеп, сөйләшеп йөрүм алар белән. Бер гөлем чәчәк атмый да атмый. «Сине ташлармын инде, чәчәгң дә юк», – дигән идем, тәки чәчәк атты бит мекенем! «Юк, юк, ташламаймын сине!» – дип юаттым инде ул гөлемне.

БАЛАЛАР

Улыбыз Рөстәм театрда үсте. Гастрольләргә дә алып бара идек. Ул консерватория каршындагы музыка мәктәбендә

укыды. Кайчак миңа замечаниелар да ясыды иде әле. Югары нотаны алганда авызыңны нык ачасың, дипләр... (Кәлә.) Рөстәм киләчәген музыка белән дә бәйли ала иде. Матур җырлый, рояльдә уйный. Чын ирләр профессиясен сайлавын теләдек. Ә зыялы ир-ат болай да музыка коралында да уйнарга, чит телләр дә белергә, спорт белән дә дус булырга тиеш ул. Рөстәм КХТИның нефть факультетын тәмамлады. Гаилә корды. Балалар тәрбиялүгә бик җитди карый. Минем дүрт оныгым бар! Барысы да җырлыйлар. Даянага 24 яшь. Әле күптән түгел генә Мәскәү педагогика институтының музыка факультетын кызыл дипломга тәмамлап кайтты. Бик тырыш, мөстәкыйль кыз! Аңа карап үземнең яшьлегемне искә төшерәм. Дамирга 13 яшь, Радельга 7 яшь, быел мәктәпкә бара. Амелиягә 4 яшь, ул инде: «Синегә кебек җырчы булам, дәү әни», – дип йөри. (Кәлә.)

КУРКУ

Куркыныч заманда яшибез. Балалар исән-сау булсын. Менә быел тагын «Созвездие-Йолдызлык» фестивалә лауреатлары

һәм җиңүчеләре белән гадәттәгечә поездда Кырымга китәбез. «Курыкмыйсыңмы?» – дип сорыйлар. Балалар ничек әзерләнде, ничек чыгышлар ясады, ничек көттеләр бит ул көнне! Гомергә диңгез күрмәгән авыл балалары да бар, җитмәсә. Ул бәхеттән ничек мәхрүм итсәң инде аларны?! Кырымга бару теләге куркудан көчләрәк! 25 ел буена дәвам иткән фестиваль аша миллионга якын бала узды. Севастопольдә Хәрби-диңгез флоты белән дуслык урнаштырдык, офицерлар, матрослар, СВОба катнашучы егетләр каршында чыгышлар ясадык. Арада безнең Татарстан егетләре дә бар иде. Балалар башкарган патриотик җырлар ничек тәэсир иткәнән күрсәгез икән! «Москва» крейсераһының фажигалә язмышы искә төшүгә йөрәк жу итеп китә. Безнең балалар анда да чыгышлар ясаган иде бит... Сугыш афәтләрен күрергә язмасын.

ҮЗЕМ ТУРЫНДА ҮЗЕМ

Исемем Зилә миһербанлы, шәфкатьле дигән мәгънәгә аңлата. Соңгы вакытта күпме

кызларга Зилә исемен куштылар – шуңа сөенәм! Тормышта да шул исемемне ақларга тырыштым. Максатчан булдым. Боронымны чөеп йөрсәм, бернәрсәгә ирешә алмас идем... Театрдагы соңгы ролям «Сильва» опереттасында Сильва роле иде. Анда шундый сүзләр бар: «Я ухажу из театра...» Мөһир Якупов: «Син нәрсә?! Син театрда китсәң, түшәм ишелеп төшәчәк», – ди. Шулай туры килүен әйт! Ә мин: «Мөһир, мин чынлап та китәм бит», – дим. 2010 елның декабрендә бенефис үткәрдәм дә гариза яздып китеп тә бардым. Үземне тулысынча укутуга багышладым. Ә укуга башлавым 1983 елдан ук. Театрда да эшләдем, консерваториядә дә. Нәҗип Гаязовичка рәхмәт, «Син Валентина Лазыко мәктәбен дәвам итәргә тиеш», – диде. Кайбер артистлар театрда ябышып яталар, китмәс өчен елап мекенләнәләр. Һәрнәрсәнең үз вакыты. Театр – үткәнем. Мин алга карап яшәргә яратам.

МАТУРЛЫК, СƏЛƏТ ҺӘМ МИЛЛИЛЕК...

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

«Татар кызы» – дөнья буйлап атлый. Тиздән Пенза шәһәрндә бу бәйге-тамашаның унберенчесе узачак – дөньяның иң чибәр, иң сәләтле, иң булдыклы татар кызы исеме аталачак. Пенза каласы тарихында мондый тамашаның, мондый бәйрәмнең булганы юк әле! Бөтендөнья татар конгрессы Милли Шура рәисенең беренче урынбасары – Бөтендөнья татар конгрессы Башкарма комитеты җитәкчесе Данис ШАКИРОВ белән «Татар кызы» бәйгесе, аның үткәне һәм киләчәге турында сөйләшәбез.

«Татар кызы» башка бәйгеләрдән кай ягы белән аерыла?

– «Татар кызы» бәйгесенең барлыкка килү тарихы ук шактый кызык: аның иң беренчесе 2011 елда Казаннан еракта – Чиләбе шәһәрндә уза. Бәйгенең илһамчысы – Чиләбе өлкәсе татар конгрессы рәисе Лена Колесникова. Чиләбе шәһәрндә, өлкәдә яшәүче барлык милләттәшләребезне уяткан бу проект шунда ук үзенә зур игътибар җәлеп итте. Жиде мең тамашачы җыелган зал алдына чыгып, Чиләбе өлкәсенең ул чактагы губернаторы Михаил Юревич: «Чиләбе – бик күп милләتلәр очрашкан җир. Сөз бүтөн милләтләргә үрнәк күрсәттегез. «Татар кызы» проекты башка бәйгеләрдән хатын-кызның эчке матурлыгын,

рухи байлыгын ачуы белән аерылып тора», – дигән иде... Беренче адымыннан ук шундый зур бәя алган бәйгене Бөтенроссия дәрәжәсенә күтәргүгә вакыт кына кирәк булды. Ә «Татар кызы»н халыкара аренага чыгару – Бөтендөнья татар конгрессының төп максаты иде. Һәм ул моңа иреште.

Бәйгедә катнашырга теләк белдергән кызлар иң беренче чиратта, әлбәттә, татар телен белергә тиеш. Бу – төп таләпләрнең берсе. Чөнки тел милли үзенчәлекләренә саклауда хәлиткеч үл. Безнең төп максатыбыз исә кызларда – булачак әниләрдә дип укыгыз – туган телебезгә карата мөхәббәт, милләтебез, аның тарихы белән горурлык, татар мәдәниятен, сәнгатен, гореф-гадәтләрен, йолаларын саклау, киләчәк бу-

ыннарга тапшыру теләге уяту. «Татар кызы»нда катнашкан туташларның иң зур байлыгы – чибәрлек кенә түгел.

Кызларны бу дәрәжәле конкурста катнашырга кемнәр әзерли?

– Бөтендөнья татар конгрессы канаты астында эшләп килүче татар оешмалары Россия төбәкләрендә һәм чит илләрдә яшәүче татарларның мәдәни тормышын оештыручы булып тора. Бәйгедә катнашырга теләгән кызларны сайлап алу, аларны бәйгегә әзерләү белән дә алар шөгыльләнә.

Кызларга татар телен, мәдәниятен, гореф-гадәтләрен өйрәтү буенча махсус дәрәсләр оештыралар. Милли костюмнар табарга булышлар, ижади чыгышларны әзерләүдә ярдәм итәләр. Урыннардагы «Ак калфак» оешмалары да бу

Лена КОЛЕСНИКОВА,
«Татар кызы» Халыкара
конкурсы президенты,
Чиләбе өлкәсе
Закон чыгару жыены
депутаты, Чиләбе
өлкәсе татарлары
конгрессы Башкарма
комитеты рәисе

– «Татар кызы» бәйгесенең тарихы зур мәхәббәттән башланды. Үз халкыңа, аның тарихына һәм мәдәниятенә, гореф-гадәтләренә, туган теленә булган мәхәббәттән... Проект кайчан да булса бөтен Россия күләменә, бигрәк тә инде халыкара аренага чыгар дип, ул чакта беребез дә хыялланмады. Безнең бу идея хуплау табармы, катнашучылар булырмы, тамашачы өчен бәйге кызык тоелырмы, алар аның мөһимлеген аңлармы – бу сорауларның берсенә дә җавабыбыз юк иде.

2011 елда беренче сайлап алу турлары бөтен Чиләбе өлкәсендә узды. Тәүге адымнардан ук аңладык – халык күңелендәге ул мәхәббәт исән, беркая да китмәгән, әйтерсەң лә еллар буга жыелып килгән дә, ниятьтә, аңа үзенең барлыгын, көчсәтү мизгелә җиткән. Шулай булмаса, сайлап алу турларында йөзләгән кыз катнашмаса иде бит. Һәркайсы гаиләсе, дуслары, туганнары белән килгән. Милли костюмнардан! Кемдер шушы бәйге өчен дип аны махсус теккән, ә кемнеләр өстендә – гаиләсендә сакланучы ядкарьләр. Ярымфиналга чыгучы кызлар жюри әгъзаларын тирән белемнәре белән шаккатырды, күңел матурлыгын, рухи байлыкларын күрсәтә алды. Иң сөендергәнә – аларда милләтебезгә булган мәхәббәтне, яратуны күрү иде.

«Татар кызы» бәйге-тамашасы ул чакта «Трактор» боз аренасында узды. Җиде мең көчлек залда буш урын юк

иде! Мондый дәрәҗәдәге милли чараны Чиләбенең беренче күрүе булды бу... Тамашачының күңелә без көткән мәхәббәт белән мөлдәрәмә тулы иде. Ахырдә бөтен зал басып, бер-гәләп «Туган тел»не җырлавыбыз хәтерләрдә озак сакланыр... Нәкъ шул мизгеллә күңелдә ышаныч уятты: «Татар кызы» алга таба да яшәргә тиеш!

Алдагы елда проект тагын да кызыктырак, матуррак, зуррак булды – безгә инде Татарстан Республикасы хөкүмәте ярдәм кулы сузды. Бөтендөнья татар конгрессы идея-безне хуплап каршы алды һәм бәйгедә катнашучыларга Казанга килү мөмкинлегенә тудырды. 2012 елда ярымфиналның конкурслары беренче тапкыр тарихи Ватаныбызда очрашуы традициягә әйләнде. Елдан-ел бәйгегә күбрәк төбәкләр кушылды: проект үсә башлады. Аның «Бөтен-россия» дигән статуска күтәрелүе дә безнең өчен зур уңыш булып күренде.

Милләтебезнең рухи кыйммәтләре һәр татар кешесе өчен тормышта зур таяныч. Кайда яшәвенә карамастан! Тарихи Ватаныбыздан ераграк булган саен, милләттәшләрәбез аларга тагын да зуррак хөрмәт, тагын да зуррак ярату белән карый. Мин моңа «Татар кызы» бәйгесе мисалында тагын бер кат инандым. Конкурстың халыкара мәйданга чыгуын без инде шулай тиеш дип кабул иттек: Җир шарының төрле почмакларында яшәүче кызлар бәйгедә катнашырга теләк белдерә башлады. 2016 елда безгә беренчеләрдән булып Латвия һәм Казакъстан кушылды. Бу еллар эчендә «Татар кызы» сәхнәсенә чит илләрдә гомер итүче егермедән артык кыз чыкты инде. Ә 2023 елда бәйгегеңең финалы беренче тапкыр Россиядән читтә – Үзбәкстан Республикасы башкаласы Ташкент шәһәрәндә узды.

Нинди генә дәрәҗәләргә күтәрелсә дә, бәйге үзенең матурлыгын, үзенең традицияләрен югалтмасын иде. Бу – күңелдәге иң зур теләк. Без һаман да бер гаилә, инде бик зур гаилә, һәм безне алга таба шул ук мәхәббәт алып бара...

эштә турыдан-туры катнаша. Оренбургтан «Ак калфак» оешмасы җитәкчесе Альбина Әбсәләмова әзерләгән кызлар, мәсәлән, ел саен финалга чыга. Ярымфинал сынаулары узган көннәрдә татар оешмалары җитәкчеләре Казанга килергә, кызларга терәк-таяныч булырга тырыша. Бәйгегә үзләре әзерләгән кызга гына түгел, барысына да. Узган «Татар кызы»нда Мордовиядәге проект җитәкчесе бер көнне иртән: «Кәефегез күтәрелсен әле!» – дип, кызларның барысына роза чәчәкләр тарткан иде... Без бәйгедә кызларның бер-берсенә көндәш түгел, ә дус итеп карауларын телибез. Һәм моңа ирешсәң дә. «Татар кызы» башка бәйгеләрдән ни белән аерыла, дигән алдагы сорауга да тагын бер җавап бу.

Татар кызларына хас булган сыйфатлар катнашучыларда нинди бәйгеләр аша ачыклана?

– Алар өчен аш-су, кул эшләре, сәхнә осталыгы, вокал, бию, дефиле буенча күптөрле остаханәләр, шулай ук тарих, гореф-гадәтләр, сәламәтлек, гаилә тормышы серләре, матурлык һәм мода, психологиягә кагылышлы күптөрле лекцияләр, экскурсияләр оештырыла. Бу эшкә шушы өлкәдәге иң дәрәҗәле белгечләр җәлеп ителә.

Кызлар өчен бәйгедә иң авыр этап кайсысы икән? «Хәзер заман башка, татар кызы өчен дә токмач кисә белү мәҗбүри түгел», – дип әйтүчеләр юкмы?

– Кызлар әти-әниләре, дуслары, туганнары гына түгел, туып-үскән,

яшәгән төбәкләрендә гомер итүче барлык милләттәшләре алдында үзләрен җаваплы санып – аларның өметләрен акларга тырыша. Иң авыры дип күп вакыт интеллектуаль этапны санылар. Ул Бөтендөнья татар конгрессы бинасына аяк басуга – беренче очрашу-танышуда ук башлана. Кызлар белән нәрсә хакында гына фикер алышмыйбыз! Безгә феминизм килешәмә, татар егетенә татар кызы бүген нинди таләпләр куя, телне белмәгән татар – татармы, бүгенге заман татар хатын-кызы нинди булырга тиеш... Кызларның татар мәдәниятен, телен, тарихын ни дәрәҗәдә белүләрен ачыклау өчен бирелгән сорауларны да җиңел дип булмый. Мисал өчен, менә алдагы бәйгедә бирелгән

Жиһанша ТУКТАРОВ,
«Пенза өлкәсе
татар милли-мәдәни
мохтарияте»
Төбәк иҗтимагый
оешмасы рәисе

– Халыкара «Татар кызы» бәйгесенең финалын – матурлык, сәләт һәм милли традицияләр бәйрәмен үзбездә кабул итү, минемчә, татар милли-мәдәни автономиясе өчен генә түгел, Пенза шәһәре һәм өлкәсе хөкүмәте, аның җитәкчеләре, безнең өлкәдә яшәүче халык өчен дә зур дәрәжә. Хәзердән үк кызыксынучылар байтак: бәйге ничек узар, кызларның һәр яктан булганнарын ничек сайлап алырлар, туташлар үзләрен сәхнәдә ничек тотар... Матурлык конкурсларында катнашкан кызларны тамашачы, гадәттә, купальниктан күрергә гадәтләнгән бит, ә бу бәйгедә алар сәхнәгә милли костюмнарда чыгачак.

Без бу бәйрәм өчен якташыбыз Альбина Медведевага рәхмәтле. Пандемия аркасында «Татар кызы»ның финалы берничә тапкыр күчерелде. Альбина күчелен төшермәдә: ул бу вакытны бушка уздырмады – шушы еллар буге бертуктамый финалга әзерләнде. Сәхнәдә үзенең эчке һәм тышкы матурлыгын, күңел байлыгын ачып сала алды. Шулар арада инде Альбина укуын тәмамлап эшкә урнашырга өлгерде. «Россия 1» каналының Пенза бүлекчәсендә диктор булып эшләве дә үз ролен уйнагандыр. Җиңүче таңына Альбинабыз бик лаек иде!

Туган шәһәрәне зур җиңү белән әйләнеп кайтканнан соң ул ел буге безнең автономия уздырган һәр чараның үзәгендә булды. Альбина белән махсус очрашулар оештырдык: дөньяның иң чибәр, иң булдыклы татар кызы белән күрешү, аның уй-фикерләрен тыңлау барысына да кызык иде. Җиңүче таңы тиздән бәйгенең яңа җиңүчесенә күчсә дә, бу титул Пенза кызы Альбина Медведевага гомерлеккә калачак.

Сүз уңаеннан: Халыкара «Татар кызы» бәйгесенең финалы Пенза шәһәрәненең иң затлы, иң зур залларының берсендә – 1600 тамашачы сыйдырышлы «Пенза» киноконцертлар залында узачак.

берничә сорау: иң зур тираж белән басылган татар китабы, беренче татар операсы ничек атала, Болгар дәүләтендә ислам динен рәсми рәвештә кабул иткән ханның исеме ничек...

Ә токмач кисүгә килгәндә... Кыз баланың килең булып төшкәч башкарган беренче эше бит ул. Токмачны ничек кисүенә карап, аның уңганлыгына, булганлыгына бәя биргәннәр. Шуның өчен «Килең токмачы» йоласын уйлап чыгарганнар. Кеше алдында ким-хур булмасын дип, һәр эне кызын иң элек токмач басарга өйрәткән. «Югыйсә кайнанаңа ничек ярарсың?!» – дигән... Бәйгедә катнашучы кызларның сөйләшүенә колак салсаң, әниләр бүген дә шулар ук сүзләренә кабатлый икән. Эшли-эшли үзләре

өчен бер-берсеннән әллә никадәр яңа мәгълүмат ала кызлар бу бәйгедә: токмачны Пенза ягында – салма, Төмән өлкәсендә – онаш, Чуашстанда ләкшә дип йөрткәннәрен белеп китәләр. Өлкәннәр әйтмешли, эшләре безнең өчен булса да, өйрәнгәннәре – үзләре өчен. 2017 елда бәйгедә катнашкан Оренбург кызы Динара Искәндәрова: «Татар кызы»на әзерләнгәндә токмачны шундый күп җәйгәнмен – без аны ел буге ашадык», – дигән иде... Ераккарак китеп карасаң, токмач басу да милли традицияләребезне хөрмәт итү һәм аларны саклау бит.

Бәйгенең финалы, дөресрәге аның тантанасы ел саен төрле төбәкләрдә узар. Узган ел хәтта анә чит илдә – Үзбәкстанда

булды. Күпләрдә: «Ни өчен ул Казанда – бөтен татарларның рухи башкаласында гына узмый? Монның сәре нәрсәдә?» – дигән сорау туарга мөмкин.

– Бәйгенең ярымфиналына чыккан кызлар, гадәттә, башта Казанга жыела: төп сынаулар ике атна дәвамында биредә узар. Ул үз эченә, айткәнемчә, остаханалар, лекцияләр, экскурсияләрне дә ала. Кызларны Изге Болгар җиренә алып барабыз. Бөтен гомерләренә сагынып сөйләрлек көн була ул. «Болгарны килеп күрү минем хыялым иде!» – дигән сүзгә без инде бу еллар дәвамында ничәмә-ничә тапкыр ишеттек икән. Кыргызстанның Бишкәк шәһәрәндә туып-үскән Милана Сайдаева да әйтте аны, Себердән килгән Алсу Кабурова да кабатлады, Баку кызы Әминә Ахунбейли дә... Арча ягында – Кырлайда, Кушлавичта булу, бу төбәкнең атаклы әдипләре музейларын күрү дә кызларның рухи яктан бик баега. Финал – алдагы елны җиңү яулаган кызының туган төбәгендә узар. Бу да бер традиция. Беренчедән, ул – җиңүчегә, аны үстергән, тәрбияләгән төбәккә хөрмәт күрсәтү. Икенчедән, регионнарда «Татар кызы» бәйгесенең данын күтәрү, проектка яшыләрне тагын да күбрәк тарту максатыннан шулай чытты үтә. Казанда ул әлегә бер генә тапкыр – 2018 елда узды. Чирмешән районы кызы Гөлнәз Гатина, Уфада узган бәйгедә җиңеп, аны безгә алып килде. Ул елны бәйгенең тантанасы Муса Җәлил исемдәге Опера һәм балет театры сәхнәсен бизәде. Сүз уңаеннан, «Татар кызы» һәр төбәктә бары тик иң затлы залларда гына узар.

Дөньяның иң күркәм туташы исемен алучы кызының нинди бүләкләр күтүен аерым әйтү кирәктер.

– Бәйгенең иң дулкынландыргыч мизгелләре инде бу... Җиңүче кызга сәхнәдә гажәеп матур таң кидерелә. Аны Златоуст осталары тарихи Казан таңына охшатып, алтын, асылташлар һәм энҗеләр белән бизәп, махсус ясады. Бу таң инде ун елдан артык җиңүче кызларның берсеннән икенчесенә күчеп йөри. Аны иң олак «киеп» йөргән кызыбыз Үзбәкстаннан Лилия Камилова булды: бәйгенең 2020 елда

Ташкентта узарга тиеш булган финалы пандемия аркасында берничә тапкыр күчерелде һәм бары 2023 елда гына узды. Төп бүләк тә бар, ул – «Лада Гранта» машинасы! Бу инде шулай ук традициягә әйләнде.

«Татар кызы»нда катнашкан кызларны соңыннан күзәтеп барасызмы: бәйге аларның тормышын үзгәртмә?

– Әлбәттә, үзгәртә! Алар күз алдында ук үзгәрәләр... Бәйге кызларга төрле яклап үсәргә этәргеч бирә: кемдер профессиональ яктан күтәрелә, кемдер ижатта яңа уңышларга ирешә, ә кемнәндер шәхси тормышы яңача балкый... Үз-үзендә йшаныч тою барлык кешене дә үзгәртәргә сәләтле бит... Иң мөһиме – алар барысы да татар дөньясына тулысынча йөз белән борыла, үз төбәкләрендә узган милли чараларның үзгәндә кайный башлый. Алай гына да түгел, бу чараларны оештыручыларның берсе булып тора-лар – татар мәдәниятен саклау һәм үстерүгә зур өлеш кертәләр.

Бәйге кызларны ничек үзгәрткәнә-нә бер генә мисал китерәсем килә. 2014 елда узган «Татар кызы»нда финалга Мордовиядән Камилә Якубаева да чыкты. Һәм шуннан соң ул, рухланып кайтып, Саранскида «Татар кызы. Мордовия» проектын оештырды: бәйгегә кызларны үзәзәрли башлады. Үзе теләп – күңеле шулай кушканга!

Бәйгедә катнашучы кызларга: «Татар кызы нинди булырга тиеш дип уйлыйсыз?» – дигән сорау еш бирелә. Бу сорауга җавапны сездән дә ишетәсе килә.

– Татар кызы инсафлы да, тәрбияле дә, тырыш һәм булдыклы да, чибәр һәм үткен дә булырга тиеш. Аңа без зур бурычлар йөклибез – халкыбызның милли һәм мәдәни кыйммәтләрен, гореф-гадәтләрен, телен саклауны, аларны үзенең туачак балаларына – киләчәк буынга җиткерүне. Ул – милләтебезне яшәтүче! Ә бөтен татар дөньясына үрнәк туташлар дигәндә, иң элек җырчы Сәйдә Мөхәмәтжанова, Алиһә Заһитова, Камилә Вәлиева кебек спортчы кызларыбыз исемен атыйсы килә. Алар – бүген татар милләтен дөньяга танытучылар.

Альбина МЕДВЕДЕВА,
Халыкара «Татар кызы-2023»
бәйгесе җиңүчесе,
«Пенза» дәүләт
телерадиокомпаниясе дикторы

– Җиңүче таҗы беренче чиратта сиңа зур җаваплылык һәм яңа бурычлар йөкли. Моны сәхнәдә басып торганда ук аңладым... Юк, боларның берсе дә мине куркытмады. Киресенчә, тормышта яңа биекләргә ирешү өчен әйбәт мотивация булды. Күңеләмдә күптән йөрткән уй-хыялларым бар иде, тик моңарчы аларны ничек чыңга ашырырга белмәдем. Ә бәйге шул эшләргә тотынырга зур этәргеч булды. Тормыштагы иң төп сорауга да җавап таптым: киләчәктә нәрсә белән шөгыльләнәргә теләвемне, үземне кем итеп күрергә теләвемне ачыкладым. Мин бүген Пенза дәүләт университеты магистратурасында лингвистика юнәлеше буенча читтән торып белем алам, Мәскәү медиаиндустрия академиясендә дә укыйм.

«Татар кызы» бәйгесенең финалын безгә озак көтәргә туры килде. Хәерлегә генә булды ул. Гомумән, әгәр бәйгедә 16–17 яшьлек чагымда ук катнашсам, үземне татар мәдәниятенә амбассадорына тиңли алмас идем. Татар телен, халкыбызның гореф-гадәтләрен, йолаларын халыкка, бигрәк тә яшьләргә җиткерүче итеп тә күзалламас идем. Автономиябез үткәргән һәр чарада бик теләп катнашам. Безне милләт буларак саклап калуда аларның нинди роль уйнаганын бик яхшы аңлыйм. Үзем үскән гаиләдә татар халкына хас булган гореф-гадәтләр, йолалар, дин саклана, әлбәттә. Бигрәк тә тел саклана! Без өйдә бары тик татарча гына сөйләшәбез. Барлык дини бәйрәмнәргә билгеләп узабыз. Әтием Наил белән әнием Анигә боларның барысы өчен дә зур рәхмәт. Алар икесе дә Руслан әбием (бездә абыйларга шулай эндәшәләр) белән минем өчен яшиләр. Татар кызы булып үсүемдә аларның өлеше баялап бетергесез зур. Күңеләмдә тупланган шушы байлыкны үземнең иҗтимагый эшчәнлегемә ничек күчерергә белми идем. Юллар мине «Татар кызы»на алып килде: башта региональ бәйгедә катнаштым, аннан инде финалга эләктем һәм җиңүче титулын Пензага алып кайттым. Бәйгедә катнашырга да әтием белән әнием тәкъдим итте. Дөрәсен әйтәм, башта ризалашмадым: «Әнием, мин бит татарча да яхшы сөйләшмим», – дидем. Бәйгенең мине үзгәрткән ягы дип шуны әйтә алам: туган телемне хәзер ныклап өйрәнә башладым. Рус мәктәбәндә белем алдым, дусларым арасында да бердәнбер татар кызы идем. Татарчага әби-бабайларымнан, әти-әниемнән генә өйрәндем. Телне начар беләм дия алмыйм, әмма камиллектән шактый ерак иде ул. Бүген татарча китаплар укыйм, татарча журналлар алдырам. Күбрәк татарча сөйләшергә тырышам.

Мондый җиңүгә берәү дә бер көндә генә ирешми. Мин дә аңа еллар буге килдем. 11 яшемнән спорт-бал биюләренә йөрдәм, мода театрында шөгыльләндем – «Канкан» өс киёмнәре компаниясенең (Пенза) йөзе булып тордым, укудан буш вакытымда стилист-визажист, модель булып эшләдем. Психология белән кызыксындым. Әнием татар милли ризыкларын пешерергә өйрәтте. Безнең тамырлар атаклы Югары Әлзән авылына барып тоташа. Әнием ягыннан Сания әбием, әтием ягыннан Хәсипә әбием һәм Хәмзә бабам шунда яшиләр. Фамилиябезнең нигә Медведевлар булып китүе генә сер: бу тарихны ачасы бар...

Йшанып әйтә алам: җиңүче таҗын быелгы бәйгенең җиңүчесенә тапшырган көнне үз алдыма куйган максатларым берничек тә тукталмаячак. Бу әле башы гына! Теләкләремне чыңга ашырырга бөтен мөмкинлекләрем бар. Фикердәшләрем бар! Аларны да миңа бәйге алып килде.

«Татар кызы» үз теләкләремнән, амбицияләремнән курыкмаска өйрәтте. Бу проект аша үземнең милләтемә, туган телемә гашыйк булдым. «Татар кызы»ның бик күп кызлар тормышында булуын теләм, җай чыккан саен бу хакта әйтәм дә: курыкмагыз, икеләнмәгез, үзегезне сынап карагыз, дим.

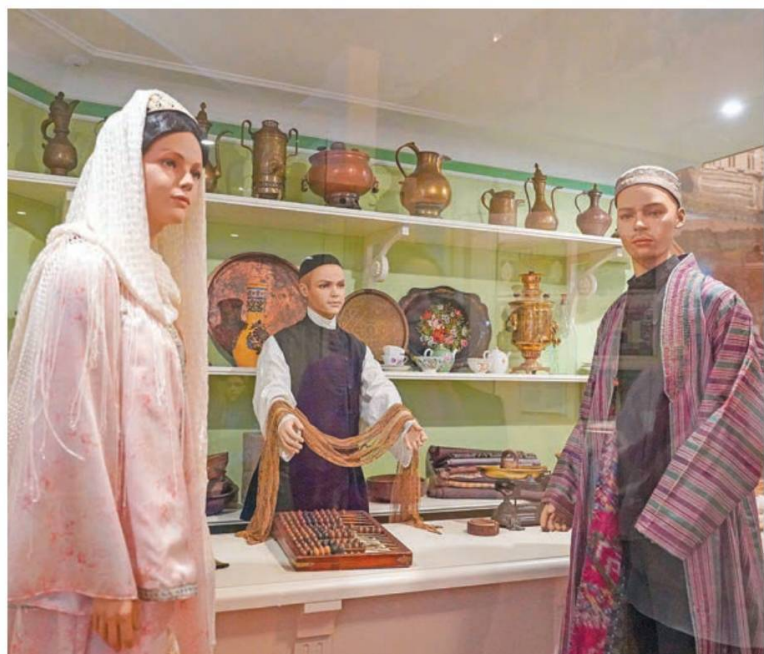

ЧЫНГА АШКАН ХЫЯЛ

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Ниндидер яңа эшкә, яңа проектка тотынганда аның белән янган бер кеше кирәк. Әгәр шул берәү әлегә эшнең һичшиксез чынбарлык булачагына бөтен барлыгы белән ышанса, ул башкаларны да үз артыннан ияртә ала. Моның шулай икәнәнә күптән инандым инде... Санкт-Петербург шәһәрәндә яшәүче милләттәшебез, Россия һәм Татарстан тарихы, мәдәнияте белән бәйлә бик күп ижади проектлар авторы, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Әлфия РӘХМӘТУЛИНА шулай ди.

Әйе, бер кеше кирәк.

Санкт-Петербург шәһәрәндә урнашкан Россия этнография музейе – бүгенге көндә Европадагы һәм хәтта дөньядагы иң зур этнография музейларының берсе менә. Ә бит ул да кайчандыр бары тик берәүнең хыялы булган. Һәм хыялының мөһимлеген башкаларга аңлату өчен ул берәүгә дә еллар кирәккән.

Этнография музейе иң элек сәяхәтче, этнограф, рәссам Самуил Дудин хыялында туа. Беренче экспонатларны туплау өчен Урта Азияне аркылыга-буйга йөрөп чыга ул. Төрөкмән осталары тукуган келәмнәргә гашыйк була – соңрак келәмнәр буенча зур белгечкә әйләнә... Россия этнография музейе 2022 елда үзенә 120 еллык юбилеен билгеләп узды. Иң элек Рус музейенда Дудин тәкъдирем белән этнография бүлгә буларак кына оеша ул. Оештыручысы, гәмәлгә куючысы исә император Николай II була. Россия империясендә яшәүче күпмилләтле халыкларның мәдәниятен, көнкүрешен өйрәнү кирәклегенә турындагы сүзләр күптән йөргән була инде. Николай патша үзе дә, император гаиләсенең башка әгъзалары да атаклы коллекционерлар: этнография бүлгә фондның иң элек Романовлар йорты шәхси коллекциясеннән бүлөк ителгән экспонатлар баета.

1900 елның азында музей өчен аерым бина төзү башлана. Әмма төзелеш алдан кабул ителгән проект буенча бармый: рус-япон сугышы башлану аркасында, илнең икътисад

Башта беркем дә әлеге ХЫЯЛНЫҢ ЧЫНГА АШУ ИХТИМАЛЫ БАРЛЫГЫН КҮЗ АЛДЫНА да китерми.

министры музей өчен бүлөп бирелгән акчаның шактый зур өлешен кисә. Аннан инде 1917 ел житә. Лабораторияләр, фондны саклау бүлмәләре, кабинетлар, коллекцияләренә күрсәтү заллары – музейның нәкъ яртысы төзелми кала... Боларны Россия этнография музейенда шуңа күрә һәр квадрат метр бик исәптә икәнә аңлату өчен сөйләм. Менә ни өчен музейда даими экспозиция ачылу – Санкт-Петербург шәһәре өчен генә түгел, Россия күләнмәдә дә зур вакыйга. Шундый даими экспозицияләренә берсе Россия этнография музейенда 2019 елның декабрендә ачылды. Ул «Идел һәм Урал буе татарларының XIX гасыр – XX гасыр башы традицион мәдәнияте» дип атала һәм Идел буе халыклары мәдәниятенә багышланган төбәк бүлгә экспозициясенә бер өлеш булып тора.

Әлеге экспозициянең барлыкка килү тарихы шактый кызыклы.

Тарихка, мәдәнияткә кагылышлы проектлар әзерләү белән шөгыльләнгән Әлфия ханым Рәхмәтулинаның эше Санкт-Петербург шәһәрәнендә мәдәни оешмалары белән нык бәйләнгән. Ул – һәркайда үз кеше. Безнең илдә яшәүче барлык халыкларның да торышы-көнкүреше күрсәтелгән Россия этнография

«Санкт-Петербургның дәрәжәле урынында – йөрәгендә Халкым хәзер менә шулай матур итеп үзен күрсәтә ала...»

■ Любовь Мишурина:
«Без бу экспозицияне бик яратып әзерләдек».

музеенда да ул еш була. Аның заллары буйлап йөргәндә күзләре, әлбәттә, һәрвакыт татар экспозициясен эзли. Нәсел тамырлары Уралыск каласына барып тоташкан, Оренбург туфрагында туып-үскән татар кызы бит! Башкаларга кебек, татарларга да кечкенә генә бер стенд бирелгән музейда. Һәр килүендә аның каршында басып тора да, жаны әрни Әлфия ханымның: халык саны буенча Россиядә икенче урында саналган милләт өчен кечкенә, бик кечкенә булып тоела аңа бу почмак.

Ә чираттагы бер килүендә, музей буйлап йөргәндә шушы залга килеп чыга ул. Буш залга! Димәк, монда

тиздән реконструкция ясарга жыеналар... Зал уртасына баса да кинәт... барысын берьюлы күрә: шәрәк стилиндә эшләнгән лампаларны, зәйтүн төсенә буялган диварларны... Шунда башына үй килә: монда татар тарихы күрсәтелгә тиеш! Киң итеп, күп итеп!

Берәү булса, хыялланыр иде дә алга таба китәр иде. Ә ул... Ул шушы уен тормышка ашыру артыннан йөри башлый. Иң элек бу идеяне музей дирекциясенә, Россия этнография музейенең ул чактагы директоры Владимир Моисеевич Грусманга житкерә. Россия Федерациясе мәдәният министрлыгы, Татарстан Республикасы мәдәният министрлыгы вәкилләре дә – барысы да: «Әлфия Бәхетжановна, мондый хәл беркайчан булмагач, онытыгыз идеягезне», – диләр. Өч ел ишетә Әлфия ханым мондый сүзләренә.

Әйе, авыр, катлаулы юл була бу.

Башта беркем дә әлеге хыялның чыңга ашу ихтималы барлыгын күз алдына да китерми. Әмма Әлфия ханымның күңелендә туган көчле теләк, аның энергиясе барлык ябык ишекләрен дә ачтыра – үзенә фикердәшләр таба. Өч ел эчендә ул мөрәжәгать иткән оешмаларның, жәмәгать эшлеклеләренен, язган хатларның исәбе-саны юк.

Һәм, ниһаять, боз кузгала! Калганы инде вакыт эше була...

Алдарак әйткәнемчә, бу даими экспозиция («даими» дигән сүз – монда иң мөһиме!) 2019 елда ачыла һәм ул Татарстан АССР оешуга 100 ел тулуга багышлана. Экспозиция Татарстан Республикасы хөкүмәтенә матди ярдәме, аның Рәисе Рөстәм Миңнехановның булышлыгы, Россия этнография музейе һәм Санкт-Петербургның татар милли-мәдәни автономиясенең үзара тыгыз хезмәттәшлеге ярдәмендә оештырыла. Экспозиция шунда ук Төньяк башкала халкын һәм аның кунакларын татар халкының тарихы, гореф-гадәтләре, бай мәдәнияте – милли колориты белән таныштыручы яңа мәйданчыкка әйләнә.

«Без бу экспозицияне бик яратып әзерләдек», – ди музейның Идел һәм Урал бую этнографиясе бүлегә фәнни хезмәткәре һәм йомшак резервлар фонды (төрки халыклар) саклаучысы Любовь Мишурина.

Музей фондларын биш бармагы кебек белгән, экспедицияләргә йөрәк, аларны баеуга үз өлешен керткән белгечләрнең берсе ул Любовь Игоревна.

Татар халкын төрле яклап күрсәтү өчен Россия этнография музейе коллекциясендәге иң яхшы артефактлар кулланылган. Экспозиция Казан, Кострома, Касыйм татарлары, мишәрләр, керәшеннәр, ногайбәкләрнең көнүзгә, мәдәнияте, һөнәрләре, йола һәм бәйрәмнәре, дине, бала тәрбияләү, белем бирү үрнәкләре, милли киём-салым

үзенчәлекләре турында сөйли. Күргәзмәгә куелган әйберләр арасында сирәк экспонатлар да бар. Аларны Россия этнография музейе тупланмаларында сакланган сирәк очраучы тарихи фотосурәтләр тулыландыра, мультимедиа мөмкинлекләре исә татар халкының үткәннән һәм Татарстанның бүгенге тормышын, аның уңышларын яктырта.

Экспозиция ислам диненә багышланган почмактан башлана. XX гасыр башына караган Казан басмасы шәмаилләренә төп нөсхәләре, әлбәттә, архивта саклана. «Үзөбезгә, рәссамнарыбызга иң ошаган шәмаилләренә сайлап алып, күчәрмәләрен ясаттык», – ди Любовь Игоревна. Музей тупланмасыннан куелган бик сирәк экспонатларның берсе – «жаваплама» аның өчен бигрәк тә кадерле икән: кайчандыр экспедициягә баргач үзе тапкан, бер әбидән аны музейга бирергә үзе үгетләгән булган. Казан, 1910 ел, дип язылган аңа. Фәрештәләр сорау алырга килгәч, мәет шуннан карап җавап бирәчәк, дип аңлаткан булган җаваплама хужасы.

Коръән китабы, төрле материаллардан эшләнгән дисбеләр, дини әдәбият, Коръән савытлары... Соңгысы – бай татар хатын-кызы костюмының бер өлеше саналган: XIX гасыр ахыры – XX гасыр башында Казанда шундый мода булган.

Аннан XIX гасыр ахыры татар өенә күчәбез. Хужалары шактый хәллә кешеләр булырга тиеш. Беренчедән, стенага шәмаил түгел, ә ләүхә эленгән: пәйгамбәрнең исеме

анда бәрхеткә алтын белән чигелгән, мондый әйберләргә, гадәттә, хаждан алып кайтканнар. Димәк, бу йортта хажилар яши. Икенчедән, кызлар өстендәгә костюмнар да шактый затлы. Экспозицияне төзүче белгечләр уйлап чыгарган тарих буенча, бу гаиләдә үскән кызлар төрлесе төрле якка кияүгә чыккан. Берсенә өстендә – Кострома татар хатын-кызлары костюмы. Кострома шәһәрәндә бүген дә Татар бистәсе бар, һәм анда яшәүчеләрнең костюмнарында башкалардан аерылып торган детальләр табарга була. Мәсәлән, аларның камзуллары ерактан караганда сарафанга охшаган. Хужалар икенче кызларын Касыйм татарларына кияүгә биргән булса кирәк. Ул якта хатын-кызлар балитәклә кулмәкләр текмәгән. Камзуллары иркен түгел, гөдәгә ятып тора. Алар киём-салымга бизәкләрне чикмәгәннәр, ә сүташ белән генә бизәргә яратканнар. Кечкенә сеңелләренә өстендә – Казан татарлары костюмы: шул чорга караган ефәк кулмәк, яки чылбыры, камзул... Фирүзә кашлы алкасына караганда, ул – кәләш (мондый алкаларны, гадәттә, кияү егетләре булачак кәләшләренә бүләк иткән). Кыз бирнәгә дип әзерләгән бүләкләрен апаларына күрсәтә: аның кулында аяк чолгавы...

Аз гына атлыйсың да Казанның тарихи өлешенә – Иске Татар бистәсенә килеп чыгасың. Бу экспозициядә күрсәтелгән кебек кибетләр – лавкалар XX гасыр башында бик күп булган анда. Җаның ни тели, шул сатылган: бизәнү әйберләре, киём-

салым, жимешләр, чәй, савыт-саба... Приказчиктан күренә: үзләрен алдынгырак карашлы дип санаучылар бу вакыт инде җиңле камзул кимәгән. Караңгырак тукумалардан тегелгән «костюм-двойка» модага кергән чор. Ә сатып алучы егет менә күпкә гадирәк киегән. Өстендә җиңле камзул, башында түбәтәй, ул – булачак мулла. Янында яшә хатыны: кулмәгә дә, камзулы да бер үк төсле материалдан тегелгән. Камзулы кыска, ерактан ул модерн стилидәгә кулмәк кебек күренә. Калфакның да инде кечерәюгә барган чагы. Ефәк шәлләр таралган чор бу – лавкада аңа да шундый шәл алырга тәкъдим ителәр.

Экспозициянең үзәгендә – Сабантуй бәйрәме. Ул безне XIX гасыр уртасына алып китә. Сабантуй колгасы, көрәш батыры, аның кулында чигүле сөлге – мизгел эчендә шул милли бәйрәмебез эчендә каласың кебек: мәйдандагы күңелле шау-шуны, җыр-бию тавышларын ишеткәндәй буласың...

Әгәр Россия этнография музейенда булырга туры килсә, Сабантуй мәйданындагы биюче кызга, һичшиксез, игътибар итегез: аның өстендәгә костюм комплекты музейга кайчандыр Казан университеты профессоры Гайнетдин Әхмәров бүләк иткән коллекцияләргә кулланып төзелгән. Иң кызыгы – альяпкычы. Фабрикада тукулган ситсыдан кулдан тегелгән ул, тамбур чигүе белән бизәлгән. Альяпкычының итәгенә исә кечкенә генә хәрәпләр белән «бисмилла» дип чигелгән.

Экспозиция безне Казан артына, аның һөнәрчеләре янына да алып чыга, Пермь губернасында яшәүче татарлар өенә дә алып китә, керәшен хатын-кызларының көмеш бизәнү әйберләре белән таныштыра, ногайбәк хатын-кызларының костюмын күрсәтә, Казан университеты, аның безнең төбәктәгә мәгарифкә йогынтысы турында сөйли...

Любовь Игоревна экскурсия вакытында Әлфия ханымның исемеңә әллә ничә тапкыр телгә алды:

– Казан байлары өендәгә стена сәгатен күрсәтмә? Музейга Әлфия ханым бүләгә!

– Менә бу борыңгы көзгә дә Әлфия ханымнан!

– «Кузнецов фарфоры» заводында эшләнгән затлы чынаяклар, тәлинкә-лөргә игътибар итегез. Алар Әлфия ханымның шәхси коллекциясеннән!..

«Россия этнография музееның фондларын ярлы дип булмый, әмма анда без экспозициядә күрсәтергә теләгән күп әйбер юк иде, – дип сөйли Әлфия ханым. – Дусларыма хәбәр салдым: «Фондны баетырга кирәк», – дидем. Үзем махсус шуның өчен дип берничә тапкыр Казанга бардым. Шул чорга караган суга торган сәгать, көзгә, чиккән мендәр тышлары, француз яулыгы, чүлмәк, икона – барысын да эзләдек һәм таптык. Яулык әбиемнеке иде, «Кузнецов фарфоры» да гаиләбез ядкаре. XIX гасырда эшләнгән чынаяклар болар. Безнең татар гомер-гомергә чәй эчәргә яраткан, ә хатын-кызлар нәкъ менә шундый затлы чынаяклардан эчкән... Гажәеп проект булды ул: ниндидер бер мизгелдә барысы да жайга салынды – һәммәсә дә килеп чыга башлады. Мин бик шат: Санкт-Петербургның дәрәжәле урынында – йөрәгендә халкым хәзер менә шулай матур итеп үзен күрсәтә ала...»

Экспозициянең ачылышы турында сөйләмәсәк, аның тарихы тулы булмас кебек.

Оештыру эшләре белән Әлфия Рәхмәтулина, әлбәттә, үзе шөгыльләнә. Россия этнография музееның үзәк күргәзмәләр залы булып Мәрмәр зал санала. Сәнгатькә мәкиб-бән булган император Александр III истәлегенә салынган искиеткеч затлы зал ул. Ачылу тантанасы шунда уза.

– Яңа ел алды иде бит – залны ничектер бизәсе килде, – дип сөйли Әлфия ханым. – Казанга киттем, Татарстан жыр һәм бию ансамбле житекчесе Айрат Хәмитов белән очраштым. Ул миңа бик күп итеп татар сөлгеләре биреп жибәрде. Этнографик яктан дәрәс эшлән-гән – төрле-төрле итеп чигелгән сөлгеләр... Кайтканда аларны ничек кулланасымны белми идем әле. Сөлгеләрдән мин инсталляция ясадым. Шунда милли бизәкнең көчен тагын бер тапкыр сиздем. Ачылышка килгән кешеләрнең берсе дә бу сөлгеләргә битараф калмады... Күп итеп чәкчәк пешердем – безнең халыкның зур бәйрәмнәре чәкчәксез

узмый. Ә мондый экспозициянең ачылуы ул, чыннан да, зур вакыйга. Үземнең хыялым чыңга ашканга гына әйтмим моны. Россия этнография музейе директоры Юлия Купина, Татарстан Республикасы Премьер-министры урынбасары, Бөтендөнья татар конгрессының Милли Шура рәисе Васил Шәйхразиев белән бергә экспозициянең яшел лентасын кискәндә күңелемдә бик зур горурлык иде! Һәм музейның элеккеге директоры Владимир Моисеевич Грусманга рәхмәт хисләре: барысы да аның хәер-фатыйхасы белән башланды.

Юлыгыз Санкт-Петербург шәһәренә төшсә, бу музейга сугылмыйча калмагыз. Ә музей эчендә әлеге экспозицияне табу бик җиңел: үзәк баскычтан икенче катка күтәрелүгә урнашкан ул. Бик матур урында!

Әйе, һәрбер зур эшнең башында берәү тора. Шул зур эшнең, һичшиксез, чыңга ашасына ышанган берәү!

Казан–Санкт-Петербург–Казан

РОССИЯ ЭТНОГРАФИЯ МУЗЕЕ ТУРЫНДА.....

- Рус музеенда оешкан этнография бүлгә беренче мәлдә халык өчен ябык була: ул үз ишәкләрен 1923 елда гына ача. Ә 1934 елда бүлек инде аерым музей булып «башка чыга».
- 1924 елның сентябрендә, Нева елгасы ташып, шәһәрне су баса: музейның подвалларында сакланучы 100 меңнән артык экспонат су эчендә кала. Бүлмәләргә элеккегә хәленә китерү, экспонатларны реставрацияләү өчен биш ел вакыт кирәк була.
- Икенче тапкыр музей Бөек Ватан сугышы чорында шактый нык җимерелә: ким дигәндә дүрт тапкыр фашистлар аны утка тотта. Снарядларның берсе төп галереяга эләгә... (Музейда булырга туры килсә, Мәрмәр зал алдындагы идәннең игътибар итегез – сугыш калдырган «эзләр» анда аермачык күренә.) Сугыштан соң музейны ремонтлау эшләре 15 елга сузыла.
- Этнография музееның Мәрмәр залы – архитектураның искиеткеч үрнәге дип санала. 96 метрга сузылган горельефта 183 скульптура сурәтләнә. Аларның һәрберсе – бер халык вәкиле. Татарлар да бар! Музейга керсәгез, сул як дивардан эзләгез.
- Музейда «сейф-бүлмә» дип йөртелгән аерым бүлек бар. Бронялы ишәкләр артында урнашкан ул, аңа хәтта музей хезмәткәрләре үзләре дә җиңел генә керә алмый. Россия империясенең төрле почмакларыннан Романовларга жибәрелгән бүләкләр – музейның иң кыйммәтле экспонатлары шушында саклана: татар ханнары алтыны, Мурманскида табылган энҗе, үзбәк фирүзәсе, кавказ халыклары кораллары...
- Этнография музеенда Камчаткада, Сахалинда, Курил утрауларында яшәгән айнар дигән серле кабиләгә кагылышлы 3 меңгә якын экспонат саклана. Бу – әлеге халык белән бәйлә дөньядагы иң зур коллекция.
- Россия этнография музеен чит илләрдә «этнографик Эрмитаж» дип йөртәләр.
- Музей фондында 500 меңнән артык экспонат саклана. Аларның һәрберсе Россиядә яшәүче 157 күп һәм аз санлы халыкларның көнкүреше, мәдәнияте белән бәйлә. Шушы экспонатлар нигезендә һәр халыкка бәйләп, аерым экспозицияләр төзәргә мөмкин.
- Музей фондын баутуга Казан университеты хезмәткәрләре дә шактый зур өлеш кертә. Профессор Гайнетдин Әхмәре, мәсәлән, Казан татарлары мәдәниятен чагылдырган 5 зур коллекция тапшыра.

ТАШКАБАК БИРӘМ, АЛ ИНДЕ...

«Борчак аласым бар, орлык кибетенә сугылыйк әле», – дим иремә. «Борчак кына ал! Ярты кибетне төяп чыкма!» – дип кала ул артымнан. Борчак кына инде, борчак кына... Әле узган елдан калган помидор орлыкларым да күп, борычныкылар да, суган орлыгы да үземнеке...

Лилия ГӘРӘЕВА

Кара, монысы нинди сорт тагын? Кулларым тезелеп киткән орлык капларының берсенә үрелә. Бигрәк матур, юллы-юллы помидор. Миндә мондые юк. Тышына матур помидор төшерелгән орлык кабы киштәдән кулымдагы кәрзингә очып төшә.

Сары ташкабак? Ай-яй, матур, нәкъ банан шикелле! Ташкабак орлыкларым да күп инде күплеккә. Ак кабыклысы да бар, яшел кабыклысы да... Сарысы юк! Тәмледер ул! Кая, аны да берне генә алып карыйм әле.

У-у, кәбестә орлыкларының ниндиләрен генә тезмәгәннәр! 35 көннән өлгереп житә торган «ультраскороспелая» дигәнме? Ничә ел рәттән кәбестәмне корт ашап бетергәч, быел утыртмыйм дип, үземә сүз биргән идем бирүен. Монысын гына алып карыйммы соң?

Орлык кибетенә борчак кына алам дип кереп киткән мин, нәтижәдә, бер мең дә ике йөз сумлык орлык салынган кабымны тотып, мыштым гына машинага чыгып утырам. Кабымны итәк астымарак яшерәм, ирем күрмәсен. Күрмиме соң, ишкәтән чыгуга күргән!

«Нәрсәләр алдың инде тагын?» – ди. «Әллә нәрсәләр алмадым. Борчак алдым...» – дигән булам. Ирем, үрелеп, кулымдагы кабымны ачып карый. Күзә өстәге чекка төшә.

– Бу акчага әзер помидор гына алсаң булмыймы? Ничә кило яшелчә килә бит аңа көз көне! – ди ул, очынган күңелемне күктән тартып төшереп.

Бакча үстөрергә яратам шул. Орлык кибетенә кереп кенә чыксам да, жаным ял була. Февраль аенда үземне Сабан туена чабышка әзерләнгән аргамактай хис итәм. Йөрәгем дә, тизрәк-тизрәк, дип, ашкыныбрак тибә башлый шикелле.

Тәрәзә төбемә орлык чәчелгән беренче стаканнар кунаклаган көн – үзгә бер көн! Шушы көннән өр-яңа бер якты өмет белән яши башлыйм! Менә орлыкларым тишелеп чыгар, менә үсәрләр, менә уңышлары белән сөендерерләр...

«Күп итеп чәчмә! 30 төп помидор житә. Беләсең бит урын юклыгын», – дип кисәтә ирем. Беләм лә... Һәрбер сорттан биш кенә орлык чәчсәм дә, йөзләп була шул алар... Чәчә башлагач, күңелдәге «жәң» котыртырга керешә: «Бәлки, тишелмәс, бәлки, үсмәс – күбрәк чәч. Аннары да йолкып ташлап була бит аларны...» Нәни үсентеләремне аерым стаканнарда күчәрә башлагач, теге «жәң» тагын телгә килә: «Әрәм итмә инде, бигрәк матур булып үскәннәр, төрт шунда берәр савытка!» Берәр савыт дигәнәм ун була, ун буласы егермегә әйләнә. Тәрәзә төпләре дә тула, өстәл өсләре, киштәләр... Озынайтыкчы чыбык белән утлар сузасуза төне буена яктыртып, ашлап, су сибеп – язым шулай баш күтәрми уза. Әнекай генәм, боларны бакчага ничек сыйдырып бетерермен икән соң? Атна ахырында бер көнгә кайтып кына ничек барысына да вакыт житкерермен? Үскәч, әле боларны урнаштырырга да кирәк бит.

Жәй көне бер чор була. Эштәге кызлар белән «ташкабакларны урнаштыру чоры» дип атыйбыз без аны. Ел да, быел ташкабакны бер генә төп утыртам, дип, үземә вәгъдә бирәм дә, никтер алар биштән дә ким булып чыкмыйлар. Иң авыры аны үстерү түгел әле, иң авыры – өлгергән ташкабакларны урнаштыру.

«Берне генә алып килим, ал инде?» – дип ялварасың таныш-белеш, күрше-күлән, дус-ишкә. Берсенә дә кирәкми булып чыга. Кая куярга инде боларны? Чыгарып ташларга да жәл, күпме хезмәт керткән бит. Иңкрасын да ясыясың, банкага да тутырасың – ә алар кимеми дә кимеми.

Китә берзаман кыяр чоры! Казандагы күршеләребезгә, ерак туганнарга, авылдагы күршебезнең сыерына, казларга, үрдәкләргә – барысына да житә кыяр. «Ник болай күп итеп тозлысың ул кыярны?» – дип ачулана бакча эшен сөймәс ир. «Кыш көне күчтәнәчкә», – дим, күзләремә мөмкин кадәр самимилек чыгарырга тырышып. Күчтәнәч дигәннән, шагыйрь Зөлфәтнең тормыш юлдашы Фирая ханым сөйли: бер елны Зөлфәт абый белән бакчаларында күп итеп кәбестә үстәргәннәр. Әле машиналар юк заман, электричкадан күчеп утыра-утыра аны өйләренә ташыганнар. Аннары төне буена икәү тозлаганнар. Зөлфәт абый, инде әзердәр, авыз итик, дисә – тозлы кәбестәдән жилләр искән! «И-и, мин аны күчтәнәчкә өләшеп бетердем шул», – ди икән татар язучылары һәм журналистлары арасында юмарт дип ат казанган Фирая апа. «Соң, – дигән, жаны-тәне белән әрнеп, олуг шагыйрь, – өләшәсе булгач, аны тозлаганчы өләшеп булмадымы?»

«Ник тундырып куймыйсың?» – диләр миңа. Тундырам. Ләкин алар тундыргычта декабрьгә кадәр генә «яши». Декабрьдә бер сан ит алабыз һәм... минем ташкабак, баклажан, борычларым күплеккә чыгып оча. Йөзенче кабат ант итәм: «Киләсе елга болай күп утыртмыйм!»

Ташкабак дигәч, искә төште. Берәрегезгә кирәкмиме? Берне генә алып килим әле.

Фото: ru.freepik.com

Фото: Азат Хайрдинов

Гөлшат Морат кызы МИРЗАМОРАТОВА – Мөслим гимназиясендә татар теле һәм әдәбияты укытучысы. 2003 елда Алабуга дәүләт педагогика университетын тәмамлап, 21 ел Мөслим гимназиясендә татар теле һәм әдәбияты укыта. Быел республика күләм фән олимпиадасы призеры әзерләгән өчен Мәгариф һәм фән министрлыгының Грамотасы һәм Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгының «Мәгарифтәге казанышлары өчен» күкрәк билгесе белән бүләкләнә.

Лилия ГӘРӘЕВА

АНА ТЕЛЕМӘ

Быел Татарстанда жиде укучы татар теленнән Бердәм дәүләт имтиханы тапшырды. Алар арасында Мөслим гимназиясен тәмамлаган Камилә Минһаҗева да бар. Камиләнең үзе һәм аның татар теле һәм әдәбияты укытучысы Мирзаморатова Гөлшат Морат кызы белән элемтәгә кереп, җәһәт әңгәмә корып алдык.

Гөлшат Моратовна, укучыгыз Камилә Бердәм дәүләт имтиханын татар теленнән биргән. Димәк, аңа бу фәнне яраттыра алгансыз.

– Камилә татарча фикерли, уйлый һәм бик матур итеп сөйли белә. Мәктәптә, район күләмдә узган чараларда аһәңле итеп сөйләүчеләр арасында аңа тиңнәр юк. Кайсы гына чара узса да, матур итеп сөйләргә, алып барырга, рәхмәт сүзе әйтергә аны чакырдылар. Камилә жаны-тәне белән үзенең Ана телен ярата. Бу мөхәббәт орлыкларын аның күңеленә татар теле һәм әдәбиятыннан беренче укытучысы Эльмира Тимергалиева салган. Мин Камиләне ике генә ел укыттым. Сыйныфларында да татар халкының тарихын, халык иҗатын яхшы белүе белән аерылып торды ул. 2023 елда 10 нчы сыйныфтан жиде кешелек команда «Мин татарча сөйләшәм» акциясе кысаларында Бөтендөнья татар яшьләре форумы уздырган «Казан квест» Республика күләм мәктәпләр бәйгесендә катнаштык. Командабыз Гран-прига лаек булды. Белемнәребез өчен сөенеп, матур итеп татарча сөйләшә алуыбыз белән горурланып кайттык Казаннан.

«Киләчәгемне татар журналистикасында күрәм», – ди Камилә. Бу буш урында гына барлыкка килгән хыял түгелдер.

– Татар теле һәм әдәбиятына кагылышлы кайда нинди чара уза – Камилә аларның барысында да катнашырга тырышты. 2023 елда «Журналист буласым килә» дип аталган төбәкара иҗади конкурста катнашып, «Иң яхшы мәкалә» номинациясендә 1 нче урынга лаек булды. Аның журналист булу теләген әлегә конкурс тагын да көчәйтеп җибәрде. КФУ үткәргән бәйгеләрдә, фәнни-гамәли конференцияләрдә катнашып, дәрәҗәле урыннарда ия булуы да моңа этәргеч булгандыр дип уйлыйм. 2023–2024 нче уку елында Лобачевский исемендәге IX Россия күләм фәнни конференциядә катнашып – 1 нче урын, Лев Толстой исемендәге VII Россия күләм фәнни-гамәли конференциядә – 1 нче урын, Туфан Миңнуллин исемендәге төбәкара фәнни-гамәли конференциядә – 1 нче урын, КГМУ үткәргән «Иң татлы тел туган тел, аңам сөйләп торган тел» иҗади бәйгесендә 1 нче урын алды. Габдулла Тукай иҗатына багышланган «Кузгатмакчы булсаң халык күңелләрен» республика күләм яшьләр өчен фәнни-иҗади конкурста 1 нче дәрәҗә дипломга лаек булды.

Башка фәннәрдән имтиханга әзерләнү өчен ярдәмлекләр күп. Ә татар теленнән?

– Имтиханга министрлык сайтына куелган биремнәр буенча әзерләндек. Шулар биремнәр буенча кагыйдәләрне искә төшереп, кабатлап бардык. Элегрәк чыккан ярдәмлекләр белән дә эшләдек. Татар теленнән кагыйдәләр җыентыгы, мәктәптә дәрестә куллану өчен таблицалар җыентыгы ярдәмгә килде. Мәктәп программасын яхшы үзләштерсәң, татар теленнән имтихан тапшыру авыр түгел. Имтиханда гадәттән тыш авыр темалар юк. Әлбәттә, инша язар өчен мәктәптә өйрәнгән, проблеманы яктырткан әдәби әсәрне мисал итеп китерергә кирәк. Шуңа күрә әдәбиятны да яхшы белү мөһим.

Бу сезнең беренче тәҗрибәгезме?

– Укучыларым арасынан Бердәм дәүләт имтиханын татар теленнән бирергә теләүчеләрдән Камилә – икенче. Алдагы елларда бер укучым тапшырган иде инде. Бүген татар теленнән имтихан биргән укучыларыбызны татар милләтенең хезинәсен тәшкил итүче алтын бөртекләр белән тиңләр идек. Әлегә бөртекләренең уңышлары да зур булсын иде. Алар «Мин татар милләтеннән бит әле», дип йөрүче күпләренең күңелләрен кузгатып, үзләре артыннан ияртүчеләр булсыннар.

ХӨРМӘТ

Камилә, дәүләт имтиханын ни өчен татар теленнән тапшырырга булдың?

– Башлангыч сыйныфлардан ук гуманитар фәннәрне яраттым. Татар һәм рус телләре, әдәбият, тарих, җәмгыять белеме – иң яраткан фәннәрем.

11 нче сыйныфны тәмамлаганда Бердәм дәүләт имтиханын татар теле, җәмгыять белеме һәм рус теле фәннәреннән тапшыруым юкка түгел – киләчәгемне татар теле белән бәйләргә уйлыйм. Бу минем балачак хыялым. Документларымны да КФУның Филология һәм мәдәниягә багышлар институтына тапшырдым.

Әти-әниң, укытучыларың бу карарыңны баштан ук хупладымы?

– Хуплап кына калмадылар, төрле яклап ярдәм дә иттеләр, рухи терәгем булдылар. Әтием Ришат, әнием Гөлнәрага да, татар теле укытучым Гөлшат Моратовнага да рәхмәтем зур. Ул бик күп көч куйды. Дәрәҗәләрдән соң калып та әзерләнергә туры килде. Укытучымның һәр киңәшен тотарга тырыштым.

Имтиханга озак әзерләндеңме? Кыенлыктар тумадымы?

– 9 нчы сыйныфны тәмамлагач та татар теленнән имтихан биргән идем. Ул имтиханга да бик яхшылап әзерләнгән, был артык катлаулы булды дип әйтә алмыйм. Татар теленнән көчле укытучылар укытты безне, шуңа күрә нигезем ныклы булгандыр. Экзаменны эчкә имтихан итеп кенә дә бирү мөмкинлеген бар иде, минем исә үземне сынап карыйсым килде, Мөслимдә район үзәгендә тапшырдым.

Сынауны 81, 82, 83 нче кодлар буенча биреп була иде. Министрлык сайтында 81 нче кодка биремнәр шактый күп чыкты, ялгышмасам, 20 вариант иде. Ә менә 82 нче кодка биремнәр юк, бары бер демоверсия генә булды. Аның белән генә Бердәм дәүләт имтиханының структурасын аңлавы, нинди биремнәр буласын күзаллавы авыр. Без укытучым белән 81 нче кодның барлык вариантларын эшләп чыктык. Алдагы елларда булган биремнәрне дә карадык.

Берүзең бер аудиториядә утыру каушаткандыр.

– Без имтиханнарны күмәкләшеп бирергә ияләшкән. Аудиториядә ялгызым гына утыру башта кыен, сәер тоелды. Шулай да үземнең районымда булу көч өстәде. Башка укучылар сайлаган фәннәрдән имтиханны икенче районга барып бирде. Берүземә сизгез озатучы булса да, алар күргән, белгән кешеләр булгангадыр, курку хисе тиз басылды. Имтиханда үзеңне тыныч тоту, эмоциональ халәтеңне үз кулыңа алу бик мөһим. Берничә сәгать эчендә шулкадәр эшнә башкарып чыгарга да кирәк бит. Киләчәк хыялларың шушы имтиханны ничек тапшыруыңнан тора.

Имтихан барышы турында да сөйлә инде?

– Мин 82 нче код буенча имтихан бирдем. Рус теленнән булган имтихан белән чагыштырсак, аның кадәр аерма юк диярлек. Тест өлеше, төшеп калган сүзләрне язу, текст белән эшләү... 38 нче бирем инша язу булды. Бирелгән текстта проблеманы, автор позициясен формалаштырып, 150 сүздән дә ким булмаган инша язарга кирәк иде. Имтихан 3 сәгатьтә 30 минут барды. Мин соңгы минутка кадәр утырдым. Бик җиңел сынау булды димәс идем. Катлаулы биремнәр дә бар, кайберләрен калдырып торып, киредән әйләнеп кайтып та эшләдем.

Быел татар теленнән имтихан тапшырган башка укучылар белән аралашмадыңмы?

– Танышларым арасында андыйлар юк. Мөслим районында үзем генә идем. Имтиханга берничә атна кала, телевизордан сюжет күрсәттеләр: республикада жиде укучы рус теле һәм математикадан тыш, татар телен дә сайлаган. Социаль челтәрләрдән аларның кайберләрен эзләп табып, хәбәрләштек.

Нәтиҗәләр ничек?

– Татар теленнән 64 балл җыйдым. Бу баллар белән тулысынча канәгать дип әйтә алмыйм. Үземнең ни дәрәҗәдә эшли алганымны беләм. Күбрәк тә җыя алыр идем.

Киләсе елларга татар теленнән имтихан тапшыручыларга нинди киңәш бирәсең?

– Вақытны дөрес бүлү мөһим. Имтиханга әзерләнгәндә вақытка эшләп карарга кирәк: кайсы биремгә күпме вақыт китә. Аудиториягә кереп утыргач, тынычланыр һәм биремнәрне карап чыгар өчен дә вақыт кирәк. Миңа, мәсәлән, инша белән озаграк утырырга туры килде. Татар теленнән имтихан сайлаган укучыларга уңышлар теләм. Алдагы елларда аны күбрәк кеше сайласын иде. Татар теленнән имтихан бирүне Ана телемә хөрмәт күрсәтү дип саныйм.

Камилә МИНҖАҖЕВА – Мөслим гимназиясенең 2024 елгы чыгарылыш укучысы. Быел аңа Татарстан Дәүләт Советы Рәисе урынбасары, Татарстан Республикасы Рәисе каршындагы Татар телен һәм Татарстанда яшәүче халыкларның туган телләрен саклау, үстерү мәсьәләләре комиссиясенең Рәхмәт хаты тапшырылды.

Луиза ЯНСУАР

Шигырьләрә һәрвакыт тансык, кадерле кунак кебек көтеп алынган була аның. Янсуар тәхәллүсле бу шагыйрә – Сажидә Сөләйманова исемендәге әдәби премия, «Белла» халыкара премиясе, Муса Җәлил исемендәге республика премиясе лауреаты. Шигърият, журналистика, редакцияләр, театр, «Каләм», яшьләр – аның дөньясы. Үзен исә һаман китапларының исемнәре белән «Күзен ача умырзая» яки «Болан кызы» дип атайсы килә. «Шигырь – сорауга җавап эзләгәннән языла. Ашау-эчүне, көнне-төнне онытып шигырь язган чаклар була», – дип ачыла икән шагыйрә, ул халәтне тоясы, шул дөньяга кереп чумасы, сорауларга җавап табасы килә башлый. Аның тагын шундый сүзләре бар: «Мине иң авыр чакларда шигырь коткара. Дога кебек...»

Шагыйрә Луиза Янсуарны таныдыгызмы? Әйдәгез, аның дулкынына күчик.

ЯРАТУ УЛ – СИНДЕР

Телем

*Озын-озак кышкы кичләрдә
«Йосыф китабы»н көйләп яттан укыган
керәшен карчыгын – Янсуар әбиемне
иска алып...*

*Беләм мин синең патриотлыгыңны.
Л. Х.*

*Думаю и вижу сны на испанском.
Пенелопа КРУС*

Нинди телдә керә сиңа төшләр?
Нинди телдә, әйләндереп телең,
Сүгенәсең?
Назга түгеләсең?
Сокланасың, ачылганда күңең?

Һәм тоясың кара икмәк тәмен?
Һәм йотасың тамагыңнан сөтне?
Нинди телдә, маңгаена куеп
Яргаланган учын, әнкәң көттә?

Нинди телдә дәште сиңа әткәң,
Һәм аркаңнан какты:
– Улым, – диеп.
«Сөям» диеп тәү кат пышылдады
Йөрәк парәң, иреннәре көеп?

Дөнья буйлап кара болыт йөри.
Төшә жиргә, актарыла, куба...
Илләр куба...
Һәм нигезләр куба...
Сафсаталар әверелә чынга.
Мин, тезләнеп, үбәм бу туфракны.

Ул – минеке,
Кая китсәм,
Кайтсам.
Һәм кичерәм сүзләреңне
Синең
Үз телемдә.

Әгәр эзләп тапсаң...

Бер үзеңне...
Жуйган чын йөзеңне...
Йөрәгеңне ишетерсең,
Бәлки (!)
Безне инде куркыталмый берни.
Хәтер генә –
Мәхәрәдән –
Әрни.

Нинди телдә керә сиңа төшләр?
Нинди телдә күрә сине төшләр?

Барыбер

Төннәрем сагында син торган чагында
Курыкмыйм сүзләрдән.

Күзләрдән курыкмыйм.

Елмаеп дөшәрсен шикелле, чәчләрем
Тузгытып:
– Син... кыргый холыклым...

Янагың жөйләрен...

Калдырган өйләрең...

Ут-төтен эчендә нишләргә белмәвең...
Нәфрәттән үлчәк гомернең килүен...
Йөрәгем күтәргән серләрең...

Төннәрең сагында мин торган чагында
Курыкма яманнан. Ялганнан курыкма.
Без икү сыярбыз
Бу сәер заманга.
Беркемгә буйсынмас холыкка.

Хыялым басуын... тигәнәк басуын...
Елмаеп күзәтәм.
Юк чарам – утарга.
Изүем ачтым да торамын,
кымшанмый

Үтәли тишәсе укларга.

Никадәр матурлык калачак... изелеп...
Исемсез каберләр – тезелеп...
Мин соңгы сулышта пышылдап
китәрмен:
– Барыбер... яраттым... өзелеп...

* * *

Ә мин әле син киткәннән бирле
Шатлыктан да, әни, кайгыдан да
Еламадым.
Утырамын көлеп
Дөнья жәйгән купшы табыннарда.

Һәм берсен дә, берсен танымыймын
Бу гөрләшкән сәер адәмнәрең:
Бугаз ырып, даулап бүлешкән
Өстәлдәге соңгы тәгамнәрен.

Күршесенә төртеп көлешкән,
Агарынып катып бөрешкән –
Аң карап кемдер каш сикертсә...
Гүя Әжәл белән күрешкән.

Утырамын көлеп.
Төгәл белеп:
Күпме өрәк чыгасы бар моннан.
Күпмесенең каласы бар, язып
Мәңгелеккә төмам акылынан.

Һәм кәфенгә кабат төренәсе –
Иле белән, Жире белән...
Тоташ!
...Ак күгәрчен уйный зәңгәр Күктә...
Очышы тик бары... очышы тик...
Никтер «үлем элмәге»нә охшаш.

Чү!..

*Чү, кызым: күзеңне йом,
авызыңда – тын, йокыга чум!*

*(Әбиемнең йоклар алдыннан
гел әйтә торган әйтеме.)*

*Сахраларга чыксам, үлән сирәк,
Урманнарда керсәм, жңр жңлөк.
(Башкорт халык жңры «Уел».)*

Чү!
Тәрәзләр чатнар да ватылып.
Күкнең соң йолдызы атылып.
Жаныңны сатарга чакырып
Иблисләр.
Тәнең батырып
Кулларын – дөгеткә буялган...
Күлөгә... эзләре югалган...
Вакытлы-вакытсыз уянган...
Тереләр сулышын кыялган...

Чү!
Сайгаклар кыбырсып уфтаныр.
Йөрөгем «кичәм!» дип укталыр.
Коткарыр... кемнелер коткарыр...
Кылдан һәм кылычтан юкарыр...

Тын белән әфсенләп ярасын
Һәм төннең сумала карасын,
Һаман да... һаман да барасың...
Һаман да... һаман да янасың...

Чү!
Гасырлар гасырны ботарлар.
Тын калыр... һәм бүп-буш – утарлар...
Бугаздан... бугаздан тотарлар...
Ялмавыз шикелле йотарлар...
Жилфердәп
Жилләрдә сүсәргән
Кылгандай...
Гомердәй – үрсәлгән...
Кап-кара күмердә үсәлгән...
Һәм илдәй – кан эчеп бүсәргән...

Тын белән әфсенләп сагышын,
Азагы күренмәс тартышын,
Һәм тыеп туфракка агышын
Ләгънәтнең... оныт бар каргышын...

Чү!
Күкләрдән йолдызмы коела?
Юану булып ул тоела...
Хәтердән хәтергә сыена...
Жаныңны сакларга боера!

...азагы күренмәс Уенда...

Уелда.

Түз

Ярату ул – синдер.
Үзәгемне өзә.
Һәм сыялмый көзгә.
Һәм сыялмый безгә.

Эзләре юк – эзгә.
Сүзләре юк – сүзгә.
Йөзләре юк – йөзгә.
Күзләре юк – күзгә.

Иреннәрең үбәм.
Тереләм дә үләм.
Ышаналмый көләм.
Ни булырын... беләм.

Ярату ул – миндер.
Үзәгемне өзә.
Һәм сыялмый көзгә.
Һәм сыялмый безгә.

– Китик, әйдә, – дисең. –
Исән чакта хисең...
Жөйләр – кисем-кисем.
Көйләр – жңсем-жңсем...

Иреннәрем үбә.
Ни буласын... белә.
Терелә дә үлә.
Ышаналмый көлә.

Ә аннары көлгә
Төгәрәтә яшен:
– Син яшеннәр дөштен.
– Мин яшеннәр дөштем.

Урман-урман – илләр:
– Кайтырың бар, – диләр.
– Кайтырым бар, – диләр.
Ник шулкадәр... жүләр?!

Ярату ул – эздер.
Бу – яшьнәгән көздер.
Бу – дөшмәгән сүздер.
Бу – яшәгән бездер.

Ләззәтенә... түздер!

Исихия

1
Инде хәтта авыртмый да
Бу яралар. И яналар
Керфегемдә ахак карлар.
Үкенечләр. Тантаналар.

Һәм юлыма капланалар
Урманнарның күлөгәсе.
Күлөгәсе шөһәрләрнең.
Язмышымның күрәзәсе.

Өйрәт мине үксеп-үксеп
Еларга бер. Өйрәт мине.
Таянырга иңнәрең.
Һәм сакларга йөрөгемне.

Үз-үзеннән. Һәм өзелгән
Өметләрдән – берәм-берәм.
Мин бер АНА кайтырымны
Сулыш алган көннән беләм.

2
Барын күрәм... Келәм-келәм
Юллар ята юлларыма.
Һәм илтәләр бар сукмаклар
Бер ярату урамына.

Инде хәтта авыртмый да.
Авыртмый да. Тибри һава.
Учларыма болытлардан
Каурыз-каурыз ни ул ява?

Юанычмы? Куанычмы?
Ышанычмы? Ни ул? Белмим.
«Без көчләрәк булмыйк әле
Язылганнан...
Шуны теләм!»

Өйрәт мине үксеп-үксеп
Еларга бер. Өйрәт мине.
Таянырга иңнәрең.
Һәм сакларга йөрөгемне.

Ә аннары көлгәнемне
Ишет – шундый тын һәм якты.
Һәм пышылда беренче кат:
«Мин кайда да – безнең якты...»

Йолдыз УСМАНОВА

Йолдыз Усманова – Баулы якларыннан. Авылда урта мәктәпне бик яхшы билгеләргә генә тәмамлап, балачак хыялын тормышка ашыра – Казан дәүләт медицина институтына укырга керә. Яхшы табиб булып кешеләрне дәвалыйсы килә аның. Максатына ирешә – 25 елдан артык инде Чаллы шәһәр хастаханәсендә эшли. Ихлас күңелле, кешелекле, олы йөрәкле табиб диләр аның турында. Гүзәл табигать кочагында утырган авылы, аның гади һәм эчкерсез кешеләре, өйдәге тәрбия, яратып укыган китаплары исә аны әдәбият дөньясына да якынайта. «Язмыш бишеге» хикәясә – Йолдыз Усманованың дебюты.

ЯЗМЫШ БИШЕГЕ

Хикәя

Яңгыр тамчыларыннан тартылып, күлмәк итәгем тездән өскә таба күтәрелә башлады. Тукуманың шундый әкәмәт ягы турында базардагы сатучы ханым ник ялгыш бер сүз әйтсен. Житмәсә, юеш көе үтә күренмәле дә икән. Кисәтергә була иде бит, аның каравы, мактый-мактый: «Сез аккош сыман булдыгыз, шундый килешә йөзегезгә», – дигән була.

Күптән көтелгән яңгыр, ниһаять, дөнъяны сафландырып жибәрде. Быел жәй бигрәк иртә килде шул. Кояш үз күчәреннән чыккан диярсен. Июнь башы булуга карамастан, 30 градуслы жылсез эссе баш миен «кайната». Кама суын көнбатыштан күтәреп килгән кара-зәңгәр болытлар тончыктыргыч кызуны ярты сәгать эчендә бастырды да куйды. Кояштан саргаеп көйгән үсемлекләр, дымга шатланып, башларын күтәрде. Күңелем әллә кайларга очар төсле: бүген соңгы имтиханымны тапшырдым. Беренче курсны «бишле»ләргә генә тәмамладым. Тизрәк авылга кайтып, әниләрне шатландырасы иде.

Автобус безнең районга бары иртән генә йөри. Олы юлга чыгып, үткән-сүткән машиналарга кул күтәреп торыш. Белсәгез икән шулай басып торудан ничек гарьләнгәнәмне. Инде өмет тә өзелде дигәндә, шәһәргә таба керүче олы машина юл аша минем каршыдарак туктады. Бер егет житез генә сикереп төште дә миңа таба атлады. Аңа карамас өчен йөземне икенче якка бордым. Ләкин егет туп-туры минем янга килеп, исемем белән эндәшмәсенме!

– Йолдыз, сәлам! Авылга кайтырга чыктыңмы?

– Әйе, – дим кыенсынып кына.

«Кем бу? Каян белә мине?» Әллә егет уйларымны укыды, әллә каушап калганымны күреп, яңадан сүз башлады:

– Йолдыз, мин дә бүген авылга кайтам, шәһәргә кереп, машинадагы йөкне генә бушатасы бар. Ашыкмасаң, бергә кайтыйк.

Нәрсә дип җавап бирергә белмичә, ризалык белдереп башымны кактым. Егет сумкамны җиңел генә күтәреп машинага таба атлады. Көч-хәл белән биек «КамАЗ» машинасына менеп утыргач та мин һаман әле телсез. Киң җилкә, озын буй, модный итеп таралган кара чәч, кие зәңгәр күз... Егет чыннан да безнең авылныкы булып чыкты. Зур машинада эшләвенә карамастан, ачык чиста төстөгә футболка, джинсы чалбар, брендлы ап-ак кроссовкалардан. Миннән ике ел алдан мәктәпне тәмамлаган. Күптән түгел армиядән кайтып, Казанда Гадәттән тыш хәлләр министрлыгы автобазасына эшкә урнашкан. Авылдашлар булып, бер мәктәптә укып, урта дусларыбыз булуга карамастан, Камилне белмәвем сәер һәм гажәп. Мәктәп зур безнең, һәр сыйныфта утызар бала, икешәр сыйныф. Каян барысын да белеп бетерәсең! Камил минем игътибарсызлыгымнан рәхәтләнеп көлдә. Юл бие бертуктаусыз сөйләшеп, өч сәгать вакыт үткәнән сизми дә калдык. Кич клубта очрашырга сөйләштек.

Кайткач, күрешедәге иптәш кыз янына ашыктым. Аңа тизрәк Камил хакында сөйлисем килә бит.

– Ну ты даёшь, подружка, безнең колхозникларны да белмәскә инде. Кит! Менә мин таныштым так таныштым. Үзе текә, үзе модный, машинасы иномарочка. Кстати, бүген иптәш егете белән безнең клубка килә. Так что, забудь Камилене, кыска итәгенче ки дә, вперед! – диде Римма. Кыска джинсы итәк, кара ялтгыравык лосиналар, ак кытай мокасинылары, ап-ак свитер, озын чәчләремдә бөдрәләр, күзләрдә тень – кичкә тулы әзерлек!

Клубка килгәч күзләрем белән Камилне эзләдем. Ләкин ул күрәнмәде. Аның каравы, Римманың «текә»се күркә төсле киерелеп килеп житкән. Иптәш егете дә бар. Күпме үгетләнсәләр дә, аның белән танышырга күңел ятмый. Әллә кыяфәте, әллә теш арасыннан бертуктаусыз төкерүе гайрәтне кайтарып тора. Житмәсә, туктаусыз тәмәке тарта, «Мальборо» сигареты дигәч тә, шулкадәр тәрбиясез булмыйлар инде. Мактаныш, блатной урысча сүзләр, дорфа кыланмыш. Күрше кыз әйтүе буенча, егетләр Чаллы бандитлары төркемнән. Римма озак үпкәләп тормыйча, егетенең койрыгын классташ Энжегә тагып куйды. Энженең тәжрибәсе зур, көн дә булмаса да, атнага бер егет алыштыра. Алар дүртгүлп иномаркага утырдылар да, машина тәрәзәсе шартлардай музыка кабызып, авыл читенә китеп бардылар. Уач ягып жырлап утырырга, имеш. Мин берәр сөгәт дискотекада биегәч, өйгә, йомшак урын өстенә кайтып ятуны хуп күрдем. Бүген минем өчен болай да бик озын көн, аяклар арыганлыкны сиздерә. Клубтан кайту ягына борылуга, артымнан кемдер йөгәргән тавышка сискәнәп, борылып карадым – Камил.

– Йолдыз, кая ашыгасың? Әле бит балалар вакыты гына, – дип елмаеп, каршыма килеп тә басты.

– Мин сине клубта эзләгән идем, – дип әйткәнемне сизми дә калдым, үз сүземнән үзем оялып.

– Әй, ул дискотека биоләрен аңламыйм мин, тилеләр сыман бер урында селкенеп торалар шунда. Без классташлар белән клуб артында идек. Мин ерактан сине күзәттем. Риммалар белән китәрсен дип шикләндем дә әле. Ярый китмәдең ул «текә»ләр артыннан, жөнәм сөйми шул Энжене. Йолдыз, дәрәсән әйтим, мин сине мәктәптә укыганда бик төкәббер, горур, безнең кебек гади малайлар белән аралашмый торган кызга саный идем.

Камил әкрән генә кулымнан алып күкрәгенә куйды. Минем кечкенә кулым аның учында батты. Куе зәңгәр күзләре белән туры карагач, бөтен жаным кузгалды сыман. Нинди чибәр, сөйкемле егет, нишләп элек күрмәдем сине?

Көндезгә сөйләшүләребезне дәвам итеп, авыл урамы буйлап безнең өйгә таба атладык. Капка төбөндә бик юан бер имән бүрәнә бар, күрше әбиләр шунда кич утыра. Бүген ул безнең өчен гашыйклар урыны. Жыен юк-бар турында сөйләшеп, таң аттырдык. Эх, нинди саф хисләр башымда, мәхәббәттән түбән очтагы алкаш Нияздан да исерегрәк идем мин. Шул микән ул беренче гашыйк булу? Саф мәхәббәт?! Сабулланганда, Камил авылга июль аенда кайтачакын әйтте. Ә мин, жүләр, әллә артык хискә бирелеп, әллә арудан, июльдә район хастаханәсенә практикага китәсемне онытканмын.

Август аенда да очраша алмадык. Камилнең классташы Айрат сөйләве буенча, хәрби башлыгы аны баш бригадир

итеп жылы якка, Кара диңгез буенда үзенә дача төзәргә жибәргән.

Сентябрь сиздермичә генә жылы матур жәйләрне алыштырды. Әти Казанга баручы колхоз машинасы белән сөйләшеп, миңа бәрәңгесен, кишерен, итен-маен төяп, укырга озатты. Мыжлап торган көзгә Казан урамнарында мин һаман Камил машинасы күрәнмәсә дип өметләндем. Хәтта дәрәсәм иртәрәк беткән көнне, хәрби частылар янына барып, көн кичкә авышканчы шунда йөрдем. Чын жүләр, яшь, акылсыз кыз бала. Минем шашкан мәхәббәт хисләрем ут ялкыны сыман, аның яктылыгы ак чәчәкләрдән чагылыш тапкан қояш яктысына охшаган. Моңы тасвирлап булмый. Сукуыр кешегә биек тауларны сурәтләп булмагандай, мин дә үз хисләремне аңлата алмыйм. Артымнан менә дигән егетләр дә йөри ләбаса. Үземне гел бәхетсез кешегә санадым, имеш, кабынып та өлгөрмәгән мәхәббәт утым шуның белән сүнде. Ник кенә шулай булды икән? Картлар сүзе: «Язмышыңнан уза алмыйсың...»

Ноябрь бәйрәменә безгә өч көн ял бирделәр. Булмадәш кызлар Әтнә районыннан, алар кичтән үк Арча электричкасы белән кайтып китте. Мин үземә житәрлек кенә итеп бәрәңгә пешердем. Нәкъ авылдагыча итеп ашау өчен сөт житми. Тиз генә пальтомны жилкәгә элп, тулай торак каршындагы киберткә йөгәрдәм.

Һәр институт торакларындагы шикелле, безнең дә беренче катта вахтерша утыра. Мин баскычтан төшкәндә ул, урысчаны вата-сындыра, кем беләндәр әрләшә иде.

– Нету у нас никакой звезды! Че придумал? Иди давай дамуй! – дип, Сәрвәр апа кара пальто кигән гәүдәле егеткә кычкыра. Сүз аралаш сүгенеп тә куя.

Тулай торакка еш кына кичләрен кызлар белән танышырга Казан бандитлары керә. Ректорга зарлангач, милиция чакырта торган төймә дә куйдылар, әмма ул башкисәрләргә милиция кем дә, вахтерша кем – барыбер. Бандитизм феномены Казанда бик көчле чак. Ишегалдында атыш, бетмәс-төкәнмәс сугышулар, героин наркоманнары, көпә-көндезен талаулар. Шунысы хәтердә калган: политэкономиядән лекциядә укытучы безгә нинди төркем вәкилләре барлыгын, аларның кайсылары бер-берсе белән дошманлашуын аңлатты. Һәм ахырда, кичләрен ялгызгына йөрергә ярамый, дип тә кисәтте. Бу юлы да шуларның берсе кергән дип уйлап, тиз генә кире борылдым. Йөгәреп кенә ике баскычны бергә атлаганда, абынып баскычка сузылып ятмыйммы! Әлбәттә, Сәрвәр апа мине күреп алды:

– Йолдыз, тукта! Аңлат бу егеткә, син урысча әйбәт сөйләшсәң, – ди.

Вахтерша апаның сүзенә каршы килеп булмый, кире борылдым, тезләр калтырый, йөрәк өзәлеп төшәр төсле. Чыгу турникеты янына килеп житкәндә егеткә күтәрелеп карадым да катып калдым – Камил!

– Камил, син нигә минем исемне тәржемә итәсәң? Мин бит русча да Йолдыз. Сәрвәр апаның башын катырып русча сөйләнгән буласың, житмәсә.

Үземне гел исе китмәгән кеше кебек тотарга тырышам, айлар буга сагынганым, аны эзләвем, егылудан тез башы авыртуы да онытылды.

– Йолдыз, аңламый бит. Ә мин синең бүлмә номерыңны да, ничәнче курста укыганыңны да белмим. Менә аңлаттым инде үземчә, колхозча, – дип, рәхәтләнеп көлеп жибәрде.

Бахтерша апабыз сәгать тугызга кадәр безгә бүлмәдә булырга рөхсәт бирде. Егет үзе белән чәй эчәргә татлы «Татарстан» торгы алган, яртысын кисеп Сәрвәр апага калдырдык.

Чәй куеп жибәрдем. Бүлмәне икегә бүлеп куелган шкаф артында өч урынлы бәлкәй өстәл. Уңайсызланып кына пешкән бәрәңгемне табын уртасына утырттым. «Бай» кичке ашымнан оялып:

– Иртәгә авылга кайтам, әллә ни пешереп тормадым, – дип акландым.

– Вот сиңа яңалык, мин дә иртәгә авылга жыенган идем. Шеф машинасын да бирде. Алайса бергә кайтабыз, Йолдыз.

Камилгә карап сокланып туя алмадым. Ул жылы яклардан матур булып каралып кайткан. Зәвыклы итеп киенгән. Чөч тарашын үзгәртеп жибәргән. Шундый жиңел итеп аралаша, дүрт ай гомер үтмәгән диярсен.

– Йолдыз, генералга дача йорты төзегәндә, Казаннан ике атнага бер килеп тикшереп йөрде ул. Шунда минем арттан карап торган икән. Кайтыр көннәр житкәч: «Акыллы егет син, Камил, мин сине жиңел машинага шофер итеп алам. Әгәр бар да әйбәт барса, шәхси йөртүчә булырсың», – дип ышандырды. Күз алдыңа китер, матурым, генерал йөртүчәсе! Әле фатир да биреп куяр, бәлки, – дип, гадәттәгечә шаркылдап көлеп жибәрде. Күренеп тора, Камилнең генералга өметә зур.

Инде озатырга дип ачылган ишек бусагасында егет, моңарчы булмаган оялчанлык белән, яңагыма кагылды, сак кына чәчләремне артка этәрәп, шашып үбәргә тотынды. Салкын коридорда торыбызга карамастан, бөтен тәнемә ут төрттә сыман. Ярты секундка булса да акылыма килергә тырышып, башымны читкә бордым. Ләкин ул куллары белән муенымны урады, һәм кайнар, утлы үбешү кабатланды. Гашыйк күзләр очрашканда бер-берсенә сүзсез генә: «Ярата-а-ам!» – дип пышылдады.

Без очрашмаган көннәр сирәк. Авылга да гел бергә кайтып йөрдек. Эти-әниләр дә безгә бәхетле парлар кебек карады. Ике як та әкрәнләп туйга әзерләнә.

...Дүрт ел гомер аккан судай үтте дә китте. Соңгы курс практика белән бергә барды. Туган якка кайтырга вакыт юк. Баш күтәрми укыйбыз. Камилне башлыгы яңа ел бәйрәменә кадәр Самарага командировкага жибәргән. Генерал сүзендә торды, шәхси йөртүчәсе итте. «Сиңа, егет, килешмәс училище белеме белән минем яңда йөрергә», – дип, Камилгә югары уку йортына керергә булышты: уку елы уртасында таныш ректоры аша юрфакның беренче курсына урнаштырды. Безнең илдә, кызганыч, укырга талантлы балалар түгел, ә акчалы байлар беренче керә. Коррупция дип кычкырып кына йөриләр. Камил өчен бик әйбәт, вәждан саклап тормады, документларын көне-сәгәте белән илтеп тапшырды.

...Яңа елны авылда эти-әниләр белән каршыларга сөйләштек. Бәйрәм өстәле мул итеп әзерләнгән. Әллә ничә төрле салат, икра яккан бутербродлар, каклаган каз – бар да бар. Сәгать кичке алты житкәч, ишекте-түрле йөри башлады. Күзләрем гел тәрәзәдә булды. Этием дә, сизенеп, шик-

ләнеп карый. «Бәлки, ул мине клубта көтәдер, малайлар белән очрашкандыр, әни, мин барып килим әле», – дип, клубка киттем.

Клубта авыл үзешчәннәренә концертты бара. Басып карарга да урын юк. Арткы рәттә утырган Айратны шәйләп:

– Камилне күрмәдеңме? – дип эндәштем.

– Юк, ул бит кайтырга да тиеш түгел! Әнә сөңлесе утыра, аңардан сора.

Камилнең сөңлесе Айзирәк миңа кул болгады. Айзирәк сүзе буенча, генерал кайтырга рөхсәт бирмәгән. Эшегезне бетермичә, сезгә ял юк, дигән ди.

– Йолдыз апа, ул өй телефонына шалтыратты, сиңа хәбәр бирергә кушты. Ә мин, тинтәк, оныттым. Гафу ит инде. Әйдә, утыр, концерт карыйбыз.

...Кышкы яллар үтеп, без яңадан Казанга жыелдык. Инде февраль. Сөйгәнәмнән бер хәбәр дә юк. Наман эшләрә бетми, ахрысы.

Тулай торак гөж килеп Гашыйклар көненә әзерләнә. Кич фойеда дискотека. Бәйрәм кәфе булмау сәбәплә, укудан соң институт лабораториясендә эшләрә калдым. Кичке жидедә сакчы абый аннан да куып диярлек чыгарды. Үзәк өзгеч суык жил исә. Шул жиддәнме, урам утлары янмый. Тышта бер кеше әсәрә дә юк. Күңелемне күтәрер өчен шоколад сатып алдым. Кассир алдында – матур кызыл роза. Бүген бар кеше дә бәйрәм итә кебек тоелды. Кая югалдың син, Камил?

Тулай торактагы көчле музыкадан тәрәзәләр зыңлый кебек. Коридорда бәйрәм белән котлашалар. Кем шампан шәрабы эчә, кем котырып бии. Халыкны ерып, бүлмәгә таба атлыйм. Кызлар каядыр киткән. Ишекне ачып, ут кабыздым. Бүлмә уртасында идәндә кып-кызыл розалар бәйләмә. Ул букетта иллеләп чәчәктер. Кайсы кызга бирделәр икән, дип, чәчәкләрне суга утыртыр өчен килешле савыт эзим. Кинәт шкаф артындагы карават шыгырдап куйды.

– Кем монда?

– Мин бит бу, Йолдызым, әллә бөтенләй оныттыңмы?

Камил?! Син?! Ничек сагындым мин сине, жаным!

Ягымлы карашыңны, елмаюыңны, назлы тавышыңны. Бәхетемнән тамагыма яшем тыгыла, егет кочагына сыенып, сер бирмичә, сораулар яудырам:

– Камил, син кайда булдың? Кая югалдың? Нишләп хәбәрәң булмады?

– Әйе, Йолдыз, бала-чага түгел, без синең белән инде күпме бергә, ә син миңа һаман хатын-кыз назы күрсәткәнең юк, – дип күтәрәп алды да, утны сүндереп караватка атлады. Вакыйганың көтелмәгән борылышыннан котым алынды. Камил сулышында спирт исе сизелә.

– Жибәр, жаным, нишлисең? Син бит исерек, жибәр. Ярамый алай.

– Әйе, исерек, мәхәббәттән исерек. Житте, булды. Барыбер жәй өйләнешәбез, күпме кызылыңны сакларга була?!

Камил көчле куллары белән ерткыч жанвардай өс киенөрәмне ерткалый. Бар көчне қыеп егетне этәм, әмма файдасыз, ул аек акыллы түгел. Курку, эчке тетрәнү белән гарьлегемнән бүлмә ишелерлек итеп шәрран ярам, ләкин тулай торак, Варумның «Кышкы чия»сенә кушылып, акырып жырлы бирә.

*Вишня, вишня, зимняя вишня,
Прекрасных ягод аромат.
Белый снег ложится чуть слышно,
Никто ни в чем не виноват...*

Авырту катыш салкыннан калтыранып, юрганымны өстемә тарттым. Шул минутта Камил утны кабызды да урын өстендә нидер эзли башлады.

– Син мине алдадың, кайда гыйффәтлелек каның?
Син кыз булмаган!

Нәрсә бу? Аңлатыгыз? Нәрсә турында сүз?

Көчле хисләрден тиз вакытка аңымны югалттым бугай. Аңыма килгәндә янымда берәз салмыш бүлмәдәш кыз басып тора. Барысын аңлап бетермәсә дә, нәрсә булганын чамалый. Камилнең женләнеп чыкканын күреп калган. Ул минутта мин үземнең алданганым турында түгел, ә нишләптер кан турында күбрәк уйладым. Әйе, чынлап та, нишләп юк?

Булды ул, иртәнге якта, кайнар булып эчемнән кара кан төере, мәхәрәләгән төсле, эчке киёмемне буяды. Китап киштәсендәге анатомия дәреслекләрен актарам, җавап юк. Ут эчендә, кызлыгымны югалтудан күбрәк, үземнең саф икәнлегемне дәлилли алмавыма борчылдым. Мин бит Камилгә: «Менә кан табы!» – дип, эчке киёмемне тотып бара алмыйм, акланган төсле була.

Соңрак белдем, гыйффәтлелекне кансыз да югалтырга мөмкин. Кан китү барлык хатын-кызга хас түгел. Сәбәпләре төрле, шуларның берсе – курку.

Миңа кирәк идеме соң аклану, дәлилләү? Камилдән кала беркем белән очрашмаганны авыл тавыгына кадәр белә иде бит. Шулмы инде ул мәхәббәт, ничә ел яратып йөргән егеттең?! Икенче көнне килде, гафу үтенгән булды.

– Мин ахмакны кичер, әллә нәрсә башымны бутады. Бу хәлләрне башкача күз алдыма китергән идем. Йолдыз, мин әле дә Әлмәттә эшлим. Генерал гаиләсе белән шунда күченә. Үзенә яңа урын эзерли. Алар бит пенсиягә иртә чыга. Абыйсы нефтьчеләргә зур хужа итеп эшкә чакырган. Минем анда барасым килми. Казанда калам, яңа эш эзли. Бәлки әле үзбезнең частыга калдырырлар. Бар да синнән тора, Йолдыз. Ничек әйтсәң, шулай була.

Кичәгә хәлләрдән соң минем Камил белән алдагысы турында сөйләшсә килми. Бер сүз дәшми тыңлап кына утырдым. Егет дигәнем «биек таулар» ышандырып чыгып китте. Әмма күрәнмәде. Икенче көнне дә, айдан соң да.

...Беркөн шулай Өтнәдән Рәиләнең әнисе килде. Ул яраты елга бер Казан хастаханәсендә ятып ала. Йөрәгә борчый. Ә без – студентлар өчен Рәхимә апаның килүе үзенә күрә бер бәйрәм. Сумка тулы авыл күчтәнәчләре: өчпочмаклар, варенье, тозлы кыяр. Мин гомеремдә андый тәмле кыяр ашаганым юк. Банканы ачу белән берничәнә ашап куйдым. Әнисен озаткач, Рәиләдән шикле сораулар ява: «Синең «кызыл көн»нәрең күптән булдымы?» – ди. Ул Камил белән булган хәлне белә, шуңа аның шикләнүләре тикмәгә түгел. Ә мин, тинтәк, имтиханнарда әзерлек белән нервлар какшады, шуңа организмда үзгәрешләр бара дип уйлыйм.

Май ахыры. Диплом, чыгарылыш имтиханнары, эш. Аз булса да акча булып дип, төнге сменага РКБның хирур-

гия бүлегенә шәфкать туташы булып урнаштым. Диплом алгач эш урынын да ышандырдылар. Май бәйрәмендә Рәилә белән безнең авылда булдык. Минне тиз арада табуын сорап, сеңлесе аша Камилгә хәбәр калдырдым. Бөтен өмет Камилдә.

Диплом, көтеп алынган кызыл диплом! Хирургия ассистенты итеп эшкә алдылар, Камил генә әллә кая югалды. Болай булмый, ул белергә тиеш. Нишлим, киттем элеккегә эш урынына. КППдагы егет: «Камил Әхмәтович үз бүлмәсендә», – дип әйтмәсенме. Ул монда, хәтта Әхмәтович булырга өлгергән, төшемме бу, Ходаем? Тәрбияле булып ишек шақыдым.

О-о, зәвыклы, кырыс, хәрбиләрчә тәртип белән җыйланган бүлмә. Озын имән өстәл, куе кызыл бәрхет белән тышланган биек агач утыргычлар. Телефон, факсларга күмелеп, зур түрә сыман Камил утыра. Күн креслога бөтен

Рәсем: Наталья Васильева

гөүдәсе белән чумган. Кыйммәтле күлмәк, галстуктан. Мине күргәч сискәнеп китте.

- Йолдыз?! Нишләп йөрисең, нәрсә булды?
- Камил, берни дә булмады, югалдың, ул-бу юктыр бит?
- Юк, гел вакытым булмады. Эш күп, бертуктаусыз командировкалар. Мәскәү, Самара...

Камил үзе аклана, үзе күзләрен һаман миннән читкә яшереп сөйләшүен дәвам итә. Ул әле тәрәзгә карап, әле өстәләндә яткан кәгазьләренә актарып, шулар арасынан кирәкле сүзләр эзләде бугай. Әмма мин аларны ишетмәдем.

– Камил, нәрсә булды, нигә дәрәсән сөйләмисең? Син бит бала көткәнәмне дә белмисең. Озакламый авырым сизеләчәк, туганнарга ничек аңлатырга да белмим. Безгә бергәләп уйлашасы, моннан чыгу юлын эзлисез иде.

Ниләр генә ишетмәдем шул минутта... Камилне алыштырганнар диарсең: йомшак телле кеше ут чөчүче аждаһа сыман. Баланы үзенеке итеп танымый. Мин – соңгы фахышә, каядыр йөрәп ясаганмын. Сүз ахыры – аборт!

Камил тупас итеп, сөйрәп диарлек урамга алып чыкты, эш «Волга»сының ачкычын йөртүчесеннән каерып алды да миңа янәшәсенә утырырга боерык бирде. Унбиш минуттан без инде бала тудыру йорты янында идек. Камил жили-жили хастаханәгә йөгәрде, күпмедер вакыттан чыгып, һаман да боерулы тавыш белән артынан барырга кушты. Әйе, мәхәббәтем бөтенләй зур кеше булып беткән, биредә дә үз кеше кебек йөри. Балки, инде беренче тапкыр гына да килмидер. Мөлаем акушер-гинеколог абый миңа аборт нечкәлекләрен аңлата. Башымда уйлар кайный. Халык, нишлисез сез? Мин үзем бүген-иртәгә дипломлы врач, инде өч ел хирургия бусагасын таптым. Сез миңа абортны яхшы процедура дип аңлатып тора-сызмы? Имеш, медицина алга киткән, кайгырасы юк. Акча булса, дару эчеп тә төшереп була. Мин әле яшә, чибәр, янәсе. Жыен буш сүзләр...

Өмет юклыгы Камилнең кабинетында ук аңлашылган иде инде. Шуңа күрә каршы бер сүз дәшмичә, әйтелгән көнгә килергә ризалашып, палатадан чыктым. Бала атасы булырга тиеш кеше врач кесәсенә ришвәт сала калды. Аны көтеп тормыйча урамга йөгәрдем, тамак төбөндә тимер сыман төер, башым әйләнә, кайнар кан колаклардан чыга төсә. Балам, күз алмам, нишлибез инде? Этиебез бездән баш тартты...

...Улыма 18 яшь. Мәскәү авиация институтында беренче курста укый. Ике кызыбыз үсеп килә, алар абыйлары өчен жаннарын бирергә риза, үзара шулкадәр дус-татулар. Дамирга 1 яшь тулганда өметле яшә хирург белән таныштым, озака сузмыйча өйләнештек. Шашкан мәхәббәт юк арабызда, әмма бер-беребезне ярты сүздән аңлап яшибез. Дамирны баштан ук үз баласы итеп яздырды. Улым чын әтисе кем икәнлеген белми дә.

Ирем белән икебез дә хастаханәдә әйдәп баручы хирурглар. Абрүебыз бар. Казанга терәлеп торган районда өй салдык. Гаилә белән ялларга чит илләргә чыгабыз. Урысча әйтсәң: «Жизнь удалась!» Юк икән шул...

...Камилнең миңа каршы үзгәрүе генерал кызы аркасында булган. Кеше сөйләве буенча, бик иләмсез симез

хатын ди. Бәләкәйдән шикәр чире борчыган. Өч малайдан соң туган бердәнбер кызына әтисе уңган кияү таба. Камилнең байлыкка кызыгуы ата өчен җайлы очрак. Ялтравыкка кызыгып, егет хәрби башлык кызына өйләнә. Ата кешене гаепләп булмый, ул баласын уйлый. Камилнең әтисе каршы булган, диләр: «Үкенерсең, улым, байлык бер көнлек, исәнлек кирәк», – дигән. Камилнең бәхетсезлегенә, бабасы озак яшәми: инфаркт. Реанимация бригадасы Казанга илтер өчен вертолетка кадәр чакырткан. Гомерең бетсә, мөжиза булмый шул, мал-мөлкәтнең дә алып кала алмый. Бабай кулы астында эшләгән кияүнең «алтын читлек» программасы әкрәнләп аска тәгәри башлый. Аны туган якта еш кына исерек көе күрәләр. Камилнең халәл җефете безнең якка бөтенләй кайтмый. Әллә чиреннән, әллә башка сәбәптән – балалары юк.

Ышанасызмы, Камил минем телефонны табып шалтыратты бит.

– Йолдыз, гафу ит, зинһар, синең каргышыңнан балабыз юк.

Өстемә салкын су сиптеләрмени! Каргамадым, әмма канлы күз яшьләрем елга булып акты. Син минем нинди юллар аша үткәнне беләсезме? Хурлык, кыерсыту, ачлы-туклы яшәү. Авырлыктан сыгылып төшкән көннәр. Хәзер минем өскә гөнаһ өясезме? Бер сүз дәшмичә телефонны сүндереп куйдым. Күпме гомердән соң шундый сүзләр әйтеп кыерсытыр дип уйламаган идем.

Дамирны авылга сирәк алып кайттым, бигрәк тә үсә төшкәч. Чөнки ул нәкъ әтисенең күчәрмәсе, охшаса да охшар икән. Әллә нәфрәтле ачудан, әллә белгертәсем килеп, телефонны куйгач, ватсап аша улымның фотосын җибәрдем. Ялгышканымны аңлап, тизрәк бетереп тә ташладым. Тик Камил карап өлгергән иде инде. Кире шалтыратты, алмадым. Тавыш хәбәрә килде:

– Син фотошоп ясагансың, кайдан таптың бу фотомны, минем яшә чак бит. Янадан җибәр әле.

Шуннан гына аңладым: Камил исерек. Теле чак әйләнә. Иманым камил, ул бала турында белә. Теге вакытта мин абортка килмәгәч, аңа хәбәр иткән булырга тиешләр. Болай гына ришвәтен кесәгә тыкмас. Сеңлесе дә мин авылга кайтканда, сәбәп табып, безгә килергә гадәтләнә. Бервакыт бала киёмнәре, уенчыклар күтәреп килгән. Имеш, әнисе җибәргән. Барысы да белә, аңлый, әмма берсенең дә әллә горурлыгы җитми, әллә кирәк дип тапмадылар. Байлык баладан көчләрәк булды. Ничә ел миннән качып йөрде.

Камилнең әтисе салып алгач, әниләргә килгән. Эти белән озак сөйләшеп утырганнар.

– Генерал кияве булып әрәм булды улым, юкка чыкты. Беркемне тыңламый. Сез безгә рәнҗемәгез, зинһар. Йолдызны үз кызыбыз кебек яраткан идек. Нинди матур пар иделәр бит. «Сихер», дип, әнисе дә елый. Аерылмый да. Һаман шул байлыкка кызыга. Бала назы күрми. Хезмәтче ролендә бит ул. Төп башына утыртты бабасы. Авылга да сәгәтләнеп кайта. Убыры хәзер шалтыратып кычкыра. Кайтып булышу түгел, утырып чәй дә эчкәне юк, – дип сөйләгән.

...Улым Яңа ел бәйрәменнән соң имтиханнар бирергә Мәскәүгә кире китте. Инде каникулларга кайтырга тиеш. Көтмәгәндә Дамир шалтыратта:

– Эни, коронавирус пандемиясе игълан ителде. Тулай торакны ябалар, өйләренә кайтып калган студентлар китә, кем өлгерми – аларны чыгармаячаклар. Имтиханнарны онлайн бирәсе. Мәскәүдә күп уку йортларын яптылар инде.

– Улым, тиз генә жыен да өйгә кайт. Мин хәзер үк билет алачакмын.

Балам кичке самолет белән кайтып та җитте. Ул кайтканда өйдә зур бәйрәм: төрлөшөп кич утырдык. Иртән Дамирны уятмадым, йокласын рәхәтләнөп. Үзем эшкә киттем. Төшке аш җитәрәк, түзә алмадым, шалтыраттым. Телефонны тиз генә алмады.

– Нишләптер хәлем юк... Тагын берәз йоклыйм, эни, – диде дә трубкасын сүндөрдө.

Сизгән сыман, йөрәгем кысылды. Коронавирус микәнни?! Юк, арыган гынадыр, ял итсен. Алай да кич кирәкле даруларны алып кайттым. Балам һаман урын өстендә, тәне ут яна, температурасы 39,5. Дарулар төшерми. Укол ясыим – булышмый. Ашыгыч рәвештә Дамирны үзәбезнең хастаханәгә «Кызыл зона»га алып киттек. Башка чара юк. Казанда вакытлыча ачылган йогышлы авырулар госпиталендә реанимация һәм интенсив терапия бүлегә авырулар белән тулы. Үлүчеләр дә күп. Һәр көн катлаулана бара. Даруга кытлык. Кисәк медикamentлар кыйммәтләнде, аларны табуы да кыен.

Улымның хәле күзгә күренеп авырая бара. Каны куера, венасына кан сыеклатучы препарат кадау мәшәкатәле. Ярдәмгә баш инфекционист һәм нейрохирург килде. Тиз арада консилиум үткәрдек. Бердәнбер ысул – ясалма кома. Медикаментоз йокы вакытында организм авыр патология белән көрәшү өчен өстәмә вакыт ала. Кирәкле препаратлар кертелгәннән соң, ясалма вентиляцияләүне җайга салып, йөрәк эшчәнлеген күзәтү өчен Дамирның күкрәгенә электродлар урнаштырылды. Тән температурасы нормага төште. Хәзер барысы да иммун системасының пневмония белән ничек тиз идәрә итүенә бәйле. Мин, врач буларак, авыруны комадан чыгарганда реаниматологларның тәҗрибәсе аз икән белән. Кызганыч, үлемгә китергән очраклар бик күп. Бу процесс йокыны саклаучы даруларның дозасын әкрәпләп киметү белән башлана, шуның аркасында аңны акрынлап торгызалар. Аннары сулыш системасы чираты килә. Күпчелек очракта кеше үзе сулуй алмый. Кемне алдыйм мин? Табиб булгач, салкын акыл белән эш итәм, имеш... Хастаханә кушеткасында кәгаз төсле ап-ак булып улым ята. Матур калын иреннәре маска астында зәңгәрләнөп, күз төпләре эчкә баткан. Тәүлек эчендә кояшым күзгә күренеп суырылып китте. Сулышы ишетелми. Баламны кочаклап, кулларыннан, битеннән үбәм. Аякларына уралып, үз жылымны, йөрәгемне алып бирергә риза. «Балам, кояшым, бәгырем!.. Ач күзәнә, сула инде...» Ышанудан баш тарткан фетнәче жанымны кая куйыйм? Баскычтан акыл подвалына төшәм бугай. Маскамны салганымда инде беркем игътибар итми, барысы да аңыйлар. Ходаем, коткар баламны, бир көч аякка басарга...

...Көз. Ноябрь ахыры. Жәяүләп бала тудыру йортына килдем. Сизәм, нәкъ менә бүген балам дөньяга киләчөк. Бар да мин уйлаганча, кояш баегач башланды. Ходаем, нинди матур, назлы, тәмле исле улым. Жир йөзөндә аның кебек сөйкемле бала юктыр. Сабый тавышыннан да йомшак ягымлы моң юк. Мин шундый бәхетле эни! Бала турында гел хыяллана идем. Кайгырмадым, язмышыма яраштым. Балам өчен бар кирәк-ярак хәстәрләнгән. Тулай торакта бүлмәбез бар. Ана булу бәхете тормыш ваклыкларын күрмәскә өйрәттө.

– Йолдыз, аңыңа кил. Тиз арада бер препарат табарга кирәк. Мәскәү–Казан юлында зур авария, зыян күрүчеләр күп, даруга гариза язасы бар, – дип эндәшкән иремнең тавышына сискәнөп киттем.

Дарулар чамалы гына. Россия аша килгәнчә вакыт югала, Татарстаннан эзлисе. Күмәк чөлтәр аша язып карадык, юк. Тагын кая бәреләсе? Ватсап төркемнәр аша СМСлар юлладык. Камилнең кайнеше дәүләт унитар предприятиесендә фармация буюнча эшли. Бу турыда Айзирәк шалтыратып әйтте. Дару эзләвөм аңа да барып җиткән, күрәсөң. Ул инде кирәкле препаратны сораган, әмма барлык нечкәлекләрен белми:

– Йолдыз апа, үзең дә шалтырат инде абыйга. Тилөгә генә салына, белә ул барысын да, – дип, телефонын куйды.

Юкка гына Айзирәк исемен кушмаганнар, кемгә дару эзләгәнне дә аңлаган. Кара исемлектәгә телефонны табып, номерны җыйдым.

– Алло, әйе, Йолдыз... – Йөрәгем урыныннан төште сыман...

– Исәнмесез, Камил. Борчыганым өчен гафу итәрсөз. Вакытым бик кыска, шуңа турыдан сорыйм. Камил, тиз арада балага дефицитлы медицина препаратлары кирәк, хәле бик авыр. Кайнешең аша таба алсаң, рәхмәтле булып идем. Бәясеннән тормыйм, күпме әйтәсөң.

– О-о-о, байларча кыланасың, хирург ирең булгач син текә...

Тагын күпмедер вакыт Камилнең сүздән ботка ясап фәлсәфә сатуын тыңларга туры килде. Әмма җыен буш сүз. Тагын эчкән, арагы исе сүзләре аша колакка аңкыган кебек. Шалтыратканыма үкенеп, телефонны сүндөрдөм. Бүген-иртәгә җитәрлек дару бар бит әле. Аллаһ ярдәменнән ташламас. Кабат сабыем янына йөгөрдөм. Миннән тәҗрибәлерәк табиблар улым тирәсендә кайнаша. Саклану чарасы буларак кигән күзлегә аша иремнең куркыган карашы жанымны тетрәндөрдө. Нидер өмет итеп башка табибларның күзләрен эзли. Йөрәккә тоташтырылган мониторны күргөч, аңым югалды...

Үзәк өзгөч ачы салкын җил, бәгыремне теләп буран дулуй, дөнья караңгы. Карлы тар сукмак буйлап яктылыкны эзли. Бала кабере. Күз нурым жир куенында изелеп йоклый. Тукта инде, җил, сызгырма, куркытасың улымны...

Чардуганга башын терәп, тезләренә ир-ат чүккән. Син дә бүген монда...

ДИВАРДАГЫ ИСЕМ

Фото: Рамил Гали. Казан. 1992 ел.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

Рудольф НУРИЕВ – XX гасырның иң атаклы биючесе. Үзе исән чагында ук дөнья балеты сәхнәсендә аны даһи зат дип йөртәләр. Аның дөнья балетына ясаган зур йогынтысын һәркем таний – моңа кадәр беркайчан сәнгатьнең бу төре белән кызыксынмаган миллионлаган кешене тамаша залларына тартып китерә ул. Нәкъ менә Рудольф Нуриевның XX гасыр ир-ат балет артистлары биюләре башкарылышын кискен үзгәртә алуы белән дә барысы да килешә.

Чит илдә бөтенләйгә калгач, ул үзен Ватанга кагылышлы темаларга беркем белән дә аралашмаса мөжбүр итәчәк. Югыйсә жирсү аның жанын сагышка сарып иде. «Мин һәрвакыт эштә. Үз тормышым өчен үзем генә җавап бирәм... Ленинградта шәхес буларак үсәргә мөмкинлегем булмады. Әйе, киттем... Тик бу – гадәти китү. Әйitik, кемдер башка университетка, яңа укутучыга күчкән кебек. Бию, аның бар төрләрен белергә теләп килдем көнбатышка», – дип яза биюче.

Рудольф Нуриев турындагы язмаларны укыганда, кемнеләр: «Аның күзләре мин күпме генә тырышсам да вата алмаган бердәнбер код булды», – дигән жөмлөсәнә юлыктым. Биюченең күзләре... Мөгаен, алар әнисенең күзләренә охшагандыр. Һәрхәлдә, Рудольфтан әнисенең йөз чалымнарын чамаларга була. Әнисе аның тормышында бик зур роль уйный. Рудольф никадәр зур дан-шөһрәткә ирешсә дә, башкаларның төшенә дә кермәгән ихтирамга ия булса да, күңеленең бер ягы гел китек кала. Чөнки 1961 елның жәеннән алып 1987 елның ноябренә кадәр газиз әнисен ул бер тапкыр да күрә алмый. 23 яшеннән алып 49 яшенә кадәр. 26 ел буга! Нинди аяныч язмыш!

1961 елда Франциядәге гастрольләре вакытында Киров театры балет труппасының яшь солисты Рудольф Нуриев гаҗәеп уңышлы чыгыш ясый. Париж Бию академиясә аңа хәтта шул гастроль көннәрендә балет артистларына һәм хореографларга бирелүче Нижинский премиясен тапшыра. Париж аның инде йолдыз икәнән белә! Рудольф

турында телгә алмаган бер генә матбугат чарасы да калмый.

Буш вакыты булдымы, Рудольф Париж белән якыннанрак танышырга дип урамга чыгып китә, музейларда йөри... Кисәтүләргә колак салмый. Бүтөн булса, аның шәһәрне карап йөрүенә исебез дә китмәс иде, ә ул чакта... Совет гражданины үзен чит илдә тоту кагыйдәләрен боза, дип, аңа шундук жәза да уйлап табалар. Труппа үзенең гастролен Бөекбританиядә дәвам итәргә тиеш була. Тик самолетка утырып алдыннан Рудольфка: «Син Лондонга бармыйсың, телеграмма алдык, иртәгә Мәскәүдә хөкүмәт житәкчеләре алдында чыгыш ясарга тиешсең», – диләр. Әниң дә авырып киткән, дип өстиләр. Нуриев шундук барысын да аңлый, димәк, аның карьерасына нокта куярга хыяналар.

Карарны аңа бик тиз кабул итәргә кирәк була.

Соңыннан «Le Figaro» газетасы аңардан: «Парижда калырга алдан карар кылган идгезме?» – дип сораячак. «Юк, – дип җавап бирәчәк биоче. – Бу карарга килергә берүзем жөрйәт итә алмас идем». Биоченең ул көнне бик нык каушавын француз биочесе Пьер Лакотт та раслый: «Рудольф кем беләндер сөйләшеп алгач, агарынып китте. Яныма килеп: «Кайтсам, мине Себергә озатачаклар! Ә минем биисем килә!» – диде». Труппа балериналары егет белән елап хушлаша башлый.

Гомумән, Рудольф Нуриевның язмышын күп вакыт хатын-кызлар хәл итә. Балачакта – аның биоләренә мөкиббән булган әнисе, аннары – Рудольфны биергә өйрәткән балериналар. Пьер Лакотт шалтыратуга, «Ле Бурже» аэропортына да Клара Сентук булып очып килеп житә. Миллионер кызы! Сабуллашкан булып, егетне кочып ала да, колагына: «Син хәзер әнә теге ике полицейский янына барырга һәм: «Мин Франциядә калырга теләм!» – дип әйтәргә тиешсең. Алар сине көтә», – дип пышылдый. Ике арада нибары биш-алты адым, әмма янәшәдә – КГБ хезмәткәре. Рудольф бу араны очып диярлек уза. Соңыннан көнбатыш газеталары моны «иреккә сикерү» дип атый...

Төгәл карарга килү өчен полиция бүлегендә аңа 45 минут вакыт бирелә.

Булачак миллионерның мәктәпкә киеп барырга аяк киеме дә булмый.

Шул арада совет илчелеге вәкиле килеп житә, аңа ияргән шәфкать туташы: «Ул үз акылында түгел, аңа укол ясарга кирәк», – ди. Ләкин егет аларны үз янына башка кертмәүләрен үтенә. «Үземне жәтмәгә эләккән кош итеп сиздем... Яшь артистның дөнья күрергә, үз иленә файда китерерлек яңа белемнәр белән баерга теләвендә бер сәяси сәбәп тә тапмадым... Тик мине хөкем иттеләр», – дип искә ала ул аннары.

Ни гаҗәп, бер айдан артыграк барган гастроль көннәрендә егет Кларага гел бию хакында гына сөйли. Бөтен рухы белән бары тик биюгә генә бирелгән ир-ат булып тоела ул Кларага. Һәм чынлыкта да шулай булып чыга. Рудольф Франциядә калуга, иң кирәк әйберләренә жыеп, Клара аның янына килә, тик егет: «Миңа берни дә кирәкми, чыгышлар ясыя башларга гына теләм», – ди. Кыз үзенең таныш балет труппасы директорына мөрәҗҗәгать итә. Тиздән Рудольф, өч айлык контракт төзеп, маркиз де Куэвасның шәхси труппасы белән сәхнәдәгә чыгышларын башлап жибәрә. СССРдан: «Нуриевны Франция театрларына эшкә алмаска!» дигән мөрәҗҗәгать явып кына тора: дәүләт театрларының Советлар Союзы белән булган яхшы мөгамәләне бозасылары килми.

Рудольф Нуриевның әнисе Фәридә ханым – дүрт бала анасы. Аның хакында «Әнием борынгы Казанда туган» дип язса да, Фәридә Әһлиулла кызы Идрисова 1907 елда Казан губернасының хәзерге Әлки районы Татар Төгәлбәе авылында дөньяга килә. 7 яшендә аны абыйсы Вәлиулла янына Казанга жибәрәләр. Кыз мәдрәсәгә йөри, гарәпчә укый-яза башлый. Педагогика курсларында укырга тели, яхшы жырлый, бии. Алар Хәмит Нуриев белән гаилә коралар. Хәмит исә 1903 елда Уфа өязенең Шәрип волосте Әсән авылында туган. 1920 елда Казанга укырга килгән, ул – хәрби. Бөек Ватан сугышы башлангач, өлкән политрук буларак, артиллерия частенә билгеләнә. 1941–1943 елларда – Көнбатыш фронтта,

1944–1945 елларда 2 нче Белоруссия фронтында сугыша. Мәскәү оборонасында катнаша. Сугышны ул батальон командиры урынбасары булып, майор дәрәжәсендә тәмамлый. Инде өйләнешкәннәренә байтактан булса да, Фәридә белән аларга күп вакыт аерым яшәргә туры килә: Хәмит илнең төрле төбәкләрендә партия кушканны үти. Улы тууын Хәмит бик көтә, ә Фәридә гел кыз таба да кыз таба. Тагын бер кызы тугач, ул ерактагы иренә: «Улың туды», – дип телеграмма суга. Хәмит, ял алып, ашкынып малай күрергә дип кайта, ә монда тагын кыз... «Әтине бәхетле итәргә теләгәнә ялганлаган инде ул чакта әни», – дип яза Рудольф «Автобиография»сендә. Күптән күрмәгән ирен өйгә кайтарасы килү теләгә дә зур булгандыр инде...

Хәмитнең чакыруы буенча, өч кызын ияртеп, Владивостокка барырга кузгалганда Фәридәнең дүртенче баласын көткән чагы була. Поезд юлда 12 көн тирәсе бара. 1938 елның 17 мартында Себергә баручы шул поезд вагонында Рудольф туа. Улан-Удга житкәч, Фәридә олы кызын әтисенә телеграмма сугарга жибәрә, әмма иренәң әлегә хәбәрне бу юлы чын итеп кабул итәсенә ышанып бетми.

Ярты елдан аларның гаиләсе Мәскәүгә кайтып урнаша. Ә сугыш башлангач, Башкортстанга – әтиләренә туган ягына юл алалар. Көн саен ачлык белән көрәш башлана... «Иң авыры әниемә иде, елмайган чагын хәтерләмим дә», – дип яза Рудольф Нуриев китабында. Малайның ул чакта бер генә шатлыгы була – радиодан көйләр тыңлау. Әнисе әзерлек төркемендә укый башлаячак 6 яшьлек улын, апасының пәлтәсен кидереп, үз аркасына асып, мәктәпкә илттеп куя. Балалар: «Безнең класста хәерче бар», – дип такмакчыллар. Рудольфның 80 миллион доллар мал-мөлкәте булаганын, Нью-Йоркта, Монте-Карлода, Парижда – фатирлары, Италиядә – Ли Галли утравы, Франциядәгә Ла-Тюрбидә –

«Гранд-опера» балет труппасын ул дөньядагы иң алдынгы труппалар рәтенә чыгара.

Фото Башкорт дәүләт опера һәм балет театрының Рудольф Нуриев музейнан алынды.

вилласы, Кариб диңгезе янәшәсендәге Сен-Бартелемида – бунгалосы, Америкада ранчосы булачагын беркем дә күз алдына китерми шул әле...

Фәридә ханым берсендә эштә балет тамашасына билет ота һәм балаларын театрга беренче тапкыр балет карарга алып бара. Рудольфка бу вакытта 6 яшь. «Мин биер өчен туган», дип, ышандыра ул шунда үз-үзен. Малай балет белән саташа... «Автобиография»дә ул 7 яшеннән биюен искә ала һәм болай дип өсти: «Әни, мәшәкатләре күп булуына карамастан, бию белән мавыгуымны күрмичә калмады. Аңа еш кына: «Рудида тумыштан сәләт бар. Син аны Ленинград балет мәктәбенә жибәрергә тиешсең», – диләр иде... Әни башын кага, елмая һәм бер сүз дә өйтми». Акчаң булмагач соң... 11 яше тулгач, аны кайчандыр Дягилев балеты артисты булган Анна Удальцова белән таныштыралар. Ханым малайны атнага ике тапкыр биергә өйрәтә. «Син Ленинградта укырга тиешсең», – ди.

Әнисе дә, апалары да Рудольфның биюен һәрчак ошаталар. Этисе генә моның белән беркайчан килешергә теләми. Кырыс холыклы, аз сүзле Хәмит ага улының хәрби, табиб яисә инженер булуын тели. Үзе белән әле балыкка, әле ауга алып бармакчы була. «Әти биюдән гел тыйды, биегәнем өчен кыйный иде – артист һөнәрнән төплә һөнәргә санамады», – дип тә искә ала улы. Алга китеп булса да

әйтик, улының Франциядә калуы хәбәрнә ишеткәч, әти кеше картаеп китә һәм үлгәнчегә кадәр аның исеме телгә алмый.

Биюдән башка бернәрсенә дә күрмәгән Рудольф Башкорт опера һәм балет театры каршындагы балет студиясендә шөгилләнә. IX сыйныфта укыганда аңа «Польский бал»да кечкенә генә бию партиясен тәкъдим итәләр. Чын сәхнәдә биегән көнне ул төнлә йокламый да... 1955 елда Мәскәүдә Башкортстан мәдәнияте декадасы алдыннан гына төп рольне башкаручы артист кинәт чирләп киткәч, Рудольф балетмейстерга әлеге рольне башкара алуы турында өйтә. Һәм биеп тә чыга!

1955 елда Ленинград балет училищесына укырга керә ул. Әлеге училищедә сәләтле балалар 9–12 яшьтән укый башлый, ә Рудольфка инде 17 яшь. Өстәвенә, училище директорының үз классына элгә. Директор дәресләр вакытында аны бик еш кимсетә, исеме дөнья балеты тарихына алтын хәрәфләр белән язылачак егетне һәрчак «провинциальное ничтожество» дип атый. Классын да, укытучысын да алыштырырга теләвен өйтеп, Рудольф директорга мөрәҗғәт итә. Талантлы педагог А. И. Пушкин классында ул өч ел укый. Үзсүзле, горур холыклы, хөрлек яратучы егет сәгәтьләр биегәргә өйрәнә. Кичләрен театрда балет карый, буш сәгәтьләрендә музейларга йөри, Ленинград зыялылары белән дуслаша...

...Рудольф Нуриевның бие – 173 см. Аның аяклары озын түгел, шунлыктан биегәндә бармак очларына басып, үзен югарырак күтәрә. Хәрәкәтләрнең чисталыгына, камиллегенә берөзлексез күнекмәләр ясап, тырышлык аша ирешә. 1959 елда ул Венада Бөтендөнья яшлылар һәм студентлар фестивалендә алтын медаленә лаек була!

Балет училищесын тәмамлаган 20 яшьлек Рудольфны СССРның төп театрлары эшкә чакыра. Киров исемендәге Ленинград опера һәм балет театрын ул үзе сайлый. Кордебалетта биеп тормый, аны шунда ук солист итеп

алалар – 14 партия ышанып тапшыралар. Биюче иң элек сәхнә костюмнарын биергә жайлырак булырлык итеп үзгәрттереп тектерә. Холкының катлаулыгына шунда ук игътибар итәләр: ул бар нәрсенә дә үзенчә эшли. «Әнә чит ил журналларын карагыз, беркем дә мондый чалбар киеп биеми!» – ди ул. Спектакльләрдә трикодан гына чыгыш ясый башлый. Аңа карап, башкалар да биегәндә шулай киенә. Рудольф ир-атларның классик биюләрен иң югары биекләккә күтәрүне максат итә. «Балерина биеү шәүләсендә генә калырга тиеш түгел ул», – ди.

Фәридә ханымга улының Киров театрындагы чыгышын карарга насыйп була. Улы ул көнне дә искиткеч яхшы бие: әнисе тамаша буена елап утыра. Тирә-юньдәгеләр аларның узара татарча гына сөйләшүләренә игътибар итәләр. Улының ничек биегән күргәнә булмаган этисе дә Ленинградка махсус килә. Рудольф аларга һәрвакыт акча белән ярдәм итеп тора.

Тик боларның барысы да бик ерак хатирәләрдә генә калачак... Этисе 1968 елның февралендә үпкәсендәге яман чирдән үлеп китәчәк. Әнисе улының чит илдә калу хәбәрнә ишеткәч: «Акчасы бармы икән?» – дип кенә кабатлаячак. Ә улының кесәсендә ул көнне нибары 50 франк кына булачак...

Чит илдә калгач, ул шул чорның иң камил биючесе Эрик Бруннан һәм Агриппина Ваганова укучысы, Россиядән күченеп, Копенгагенда белем бирүче педагог Вера Волковадан осталык дәресләре ала. Аның физик чыдамлыгы, техник камиллеге, динамикасы, рольгә тулысынча керүе, артистлык осталыгы, сәхнәдә тарту, жәлеп итү көче барысын да сокландыра.

1973 елның маенда Нью-Йоркта аңа Dance премиясе тапшырыла. Бу инде зур уңыш була! Танылган артистлар, кутюрелар, сәясәтчеләр, президентлар, корольләр, финанс магнатлары... һәркем аның белән дус булырга тели. Миллионнар аның биюен тамаша кылырга хыяллана. Эмма... Соңрак журналист, язучы Джулиана Гаргиуло болай дип искә алачак: «Чираттагы триумфтан соң без Ак йортка киттек һәм мин аннан: «Син бәхетлеме, Рудольф?» – дип сорадым. Яңаклары буйлап күз яше агып төште. «Әгәр дә

әниемне күрә алмыйм икән, уңышка, байлыкка шатлануның миңа ник кирәге бар?» – диде».

Әнисе дә сагына! Әтисе ягыннан туганнан туганы Әминә Галиәкбәрова: «Ул чит илдә калгач, әнисенә бик авыр булды. Фәридә: «Рудольфны бер күз белән генә булса да күрергә иде», дия иде», – дип искә ала.

1962 елда Рудольф Нуриев «Ковент-Гарден»ның 42 яшьлек прима-балеринасы Марго Фонтейн белән бии башлый, һәм алар XX гасырның иң яхшы балет дуэтларының берсе булып тарихка кереп калалар. «Ковент-Гарден» театры сәхнәсендә Марго белән «Жизель»не биегәндә, «Жизель» спектакле куелачак» дигән игълан пәйда булуга, бер билетка 30 мең гариза килә!

Дөнъяның иң мәшһүр театрлары аны үзләрендә биергә чакырачак. Танылган хореографлар аның өчен спектакльләр әзерләчәк. Ә ул үз-үзенә карата аяусыз булачак. Елына 250 чыгыш ясаячак. Гомеренең соңгы ике елын исәпкә алмаганда, татар биючесе үзенә елына нибары ике атна гына ял итәргә рөхсәт иткән.

Ләкин гел кешеләр арасында булса да, ул үзен һәрвакыт ялгыз хис итә. Гомере бие әнисен сагына. Үзе илгә кайта алмый: аны Ватанны сатучылар исемлегенә кертәләр. Советлар Союзы житәкчелеге Фәридә ханымга да улы янына барырга рөхсәт бирми. Даһи биючене яклап, танылган шәхесләр, сәясәтчеләр ун меңнән артык имза җыялар, рәсми мөрәҗғәтләр язалар, әмма Советлар Союзы ягыннан уңай җавап булмый.

1970 нче еллар ахырында СССРга рәсми визит белән Иорданиянең король гаиләсе вәкиле Динә бинт Әбдел-Хәмид килә. Рудольфның үтенече буенча, ул үзенә маршрутына Уфаны да кертә. Биюченең әнисен күрү, аңа улыннан салам тапшыра. «Улыгыз белән горурулана аласыз! Аның биюләрен бар дәүләтләрдә дә алкышлылар», – ди. Әмма ана: «Мин аның биредә биюен теләр идем», – дип җавап бирә.

1984 елда Рудольф Нуриевка төгәл диагноз куела: СПИД... Ул биюдән туктамый, ул сәхнәдә үлөргә дә риза...

Рудольф Нуриевка ихластан булышкан хатын-кызларның тагын берсе –

А. Ф. Иоффе исемендәге Физика-техника институтының әйдәп баручы фәнни хезмәткәре, якин дуслы Л. П. Мясникова. Любовь Петровна миңа менә нәрсәләр сөйләде: «Мин дә, игезәк туганым Леонид та Рудольф белән ул Ленинградта укый башлаган елны ук таныштык. Шунда ук дуслаштык. Әнисен дә белә идем. 1987 елны Рудольф Ленинградка үзенә секретаре Дус Франсуаны юллады, чөнки телефоннан гел Әлфия белән генә сөйләшә башлавына бик борчылды, «Әниң тавышын бер дә ишеткәнем юк», – диде. Безнең әни французча яхшы белә иде – Франсуа белән аралашу авыр булмады. Шуңа күрә бер танышым Уфага барырга тиеш иде, анардан өйләренә кереп, Фәридә ханымның хәлен белүен сорадым. Ул Рудольфның әнисе инсульт кичереп, урын өстендә ятуын айтты. Табиблар: «Ярты ел гына яшәячәк», – дигәннәр. Мин инде Дүшәнбегә, археологик экспедициягә китеп барган идем, Рудольфка шуннан хат юлладым: «Бездә хәзер үзгәртеп кору башланды. Бәлки, сине Ватанга керттерләр. Әниңнең хәле бик авыр – аны күрми калырга да мөмкинсең...» Аннары ул Мәскәүгә килде. 26 елдан соң, ниһаят, без күрештек! 1987 елның ноябрендә иде бу. Аңа Россиягә килергә рөхсәт ителде. Нибары 72 сәгәткә! Ул шунда ук Уфага очты. Әмма әнисе инде дуслыбызны танымаган... Лилия апасының кызы Әлфия әйтүенчә, ул әнисе янында: «Әни, бу мин, улың Рудольф!» – дип, күп тапкыр кабатлаган. Дуслыбыз Уфадан бик көефсез кайтты... Әмма икенче көнне Әлфия: «Кичә безнең яңда кем булганын хәтерлисезме?» – дип сорагач, Фәридә ханым бик ачык итеп: «Рудольф», – дип җавап биргән».

Рудольф Хәмит улының иң авыр еллары – 1983–1989 елларда Париждагы «Гранд-опера» балет труппасының сәнгать директоры вазыйфаларын үтәгән еллары. Ул бии дә, яңа техникада үз версиясендә рус классик спектакльләрен дә сәхнәләштерә. Төп рольләргә биючеләргә бирергә омтыла – аларны «йолдыз» дәрәҗәсенә күтәрә. Труппаны дөнъядагы иң алдынгы труппалар рәтенә чыгара. Рудольф Нуриев интерпретациясе буенча куелган классик балетлар

бүгенгә көндә әлеге театрда да, дөнъяның башка театрларында да бара.

Арыган, авыр чирдән төмам талчыккан Рудольф Нуриев биюен давам итә. Һәр тамаша алкышлар белән төмамлана. Шуңа да исендә: 1964 елда «Аккош күле» балетын биеп бетергәч, Вена операсының сәхнә пәрдаләре 89 тапкыр күтәрелә! Тамашачылар Марго Фонтейн белән Рудольф Нуриевны сәхнәгә 89 тапкыр алкышлап чакырып чыгаралар! Әлеге рекорд Гиннесс рекордлар китабына кертелгән. Бу рекордны узучы юк әле.

1991 елның мартында ул Вена музыка академиясе профессоры Вильгельм Хюбнердан дирижерлык белемнә өйрәнә башлый. Өч айдан соң инде Венаның Аугсбург сараенда дирижерлык итә. 1992 елның маенда Казанда «Щелкунчик» балетына дирижерлык итә. 24 майда, Татарстан симфоник оркестры белән дирижерлык итеп, «Ромео һәм Джульетта» балеты сюита-сын тамашачылар хозурына җиткерә.

1992 елның 8 октябрендә «Гранд-опера» сәхнәсендә Париж операсы балет труппасы белән иң соңгы әсәрен – «Баядерка»ны куя. Премьерадан соң аны Сәнгать һәм Әдәбият ордены белән бүләклиләр. Бу – Франциядәге иң югары бүләк.

1993 елның 6 гыйнварында биюче соңгы сулышын ала. Аның белән хушлашу барган бинада, Рудольф Нуриевның алдан үзе әйтеп калдырган теләге буенча, камера оркестры Бах, Бетховен, Чайковский музыкасын уйный, Байрон, Микеланджело, Гете, Рембоның үз ана телләрендә язылган шигырьләре яңгырый. А. Пушкин шигырен дуслы, балерина Нинель Кургапкина рус телендә укый. Мәрхүмгә кара костюм кидерелгән, башында – чалма. Рудольф Нуриев Сент-Женевьев-де-Буа рус зиратында җирләнә.

Хәзер Париж операсы бинасындагы балет репетицияләре залларының берсе Рудольф Нуриев исемен йөртә. Ул яшәгән йорт диварларына истәлек такталары беркетелгән. Ә менә газиз әнисенә карата булган хөрмәтен, үзенә сагыну хисләрен Рудольф Нуриев үзе исән чакта ук мәңгеләштергән: аның Ли Галли утравындагы виоласы диварына гарәпчә бер исем язылган – Фәридә.

*Кырык алты ел бергә
яшип, алты ел элек бакыйлыкка
күчкән хатыным Люциянең
яшьлегендә җырлар белән язып
тутырган истәлек дәфтәре бар.
Бик сагышланган чакларымда
шул дәфтәрне кулыма алам...*

Русча җырлар да язылган анда,
татарча да. Күбесен үзе күчереп язган,
кайсыларын, истәлек булсын дип, дус
кызлары язып биргән. Люция үзе дә
матур җырлый иде. Ә мин исә аның
җырлаганын тыңларга бик ярата идем.

Соңгы елларда «Сөембикә» журна-
лында халык күңелендә яшәгән җыр-
ларның язылу тарихы турында язмалар
чыга. Аларны яратып укыйм. Андый
тирән мәгънәле, дулкынландыра,
хисләндерә торган җырлар шагыйрь-
нең тирән кичерешләре аша гына
туадыр шул. Үземнең дә күңел түремдә
инде ничә еллар «Сөенчкә дисәм»
дигән җыр яши. Безнең Люция белән
кавышуыбызга да шушы җыр сәбәпче
булды.

Тәтештә танышып, дуслашып йөр-
гәндә Люцияне бик ошатсам да, гаилә
корып бергә яшәрбез дигән ниятем юк
иде. Техникумны тәмамлап, агроном
дипломы алганнан соң Чиләбе өлкә-
сенә эшкә киттем. Люция белән арала-
шуыбыз тукталып калды. Ләкин Тәтеш-
тә кабынган хисләр сүрелмәде, мин ул
кызны оныта алмадым. Биш елдан соң
Люциягә хат яздым. Ул җавап итеп
«Сөенчкә дисәм» дигән җыр язып
жибәрде. Бу җырны кем язганын
белмим. Мин ул җырның сүзләрен
үземчә үзгәртеп, Люциягә шул шигырь
белән җавап кайтардым. Аның да
җавабы озак көттермәде, ул да
«уенымны» кабул иткән – хатны
«Сөенчкә дисәм» җырының сүзләрен
үзенчә үзгәртеп шигырь белән язган:

*Ярсулары үтте,
Кар сулары бетте,
Ташлар тәгәрәми ташыкында.
Минем генә йөрәк,
Кавышуны теләп,
Ярсу аттай сиңа тартыла.
Аерым торып еллар,
Аймыл булып юллар
Нигә синнән читтә узган соң?
Булыр идем парың,
Өзелеп сөйгән ярың,
Кулларыңны миңа сузсаңчы.
Арта уйлар һаман,*

*Тарта сиңа табан,
Кыен булды ялгыз чакларда.
Сөенчкә булыр,
Көенчкә булмас
Ашкынуың безнең якларга.*

Әнә шулай әлеге җыр безнең кү-
ңелләргә якынайтты, хисләрбезне
көчәйтте. Ярты ел хат алышканнан соң,
кавышып, бергә яши башладык.

Нурислам АЙБУЛАТОВ.

Чиләбе өлкәсе, Чибәркүл шәһәре.

РЕДАКЦИЯДӘН: «Сөенчкә дисәм»
җырының сүзләрен шагыйрь Шәүкәт
Галиев язган, көе – халыкныкы.

*Әтинең әтисе Гыйбадул-
ла бабай турында мәгъ-
лүматлар юк диарлек.
Кечкенә вакытта әни-тәтә
(әтинең әнисенә без шулай дип
эндәшә идек) сөйләгәннәрдән,
әти-әни әйткән берничә фикер
белән генә чикләнергә кала.*

Күп сөйләмиләр иде бабай турында.
Сәбәпләре җитди булган, күрәсен, сөй-
ләшәргә ярамаганлык күңелгә кереп
калган. Тыныч еллар килгәч тә бабам
турында сөйләшәргә курыкканнар.

Безнең бабай 1887 елгы булырга
тиеш. Кама Тамагы районы Бишалаб
авылында туган, шунда яшәгән...

1938 нче еллар – бик күпләрнең
ишегенә кара тамга кадаклаган еллар.
«Халык дошманы» дигән сүзләр күп
яңгыраган ул чакларда. Татар әдәбияты
тарихында Хәсән Туфан, Фәтхи Бур-
наш, Кави Нәжми, Кәрим Тинчурин,
Галимҗан Ибраһимов кебек күренекле
язучылар язмышы да әнә шундыйлар-
дан... Ә нинди әсәрләр иҗат иткән
алар... Тәрбияви, гыйбрәтле әсәрләрен
хәзерге буын да яратып укый. Дәрестә
аларның иҗаты белән танышканда
укучылар сорау өстенә сорау яудыра,
кызыксынып тыңлап утыра.

...Бабай бик чибәр, кара тут йөзле,
чиста-пөхтә, хәтта ямаулы альяпкычы
да аксыл киндердән булган. Тырышып
эшләгән, хезмәт сөйгән, колхозда ат
жиккән. Бик күпләрнең күңелендә әнә
шулай сакланган безнең бабай.

Көннәрдән бер көнне бабайны кулга
алалар. Колхозның амбар хужасы Гый-
бадулла безнең бабайга яла яга. Янәсе
ул альяпкыч кесәсенә икмәк чүбе
тутырган, альяпкыч кесәсе тишек булу
сәбәпле, икмәк чүбе чәчелеп кайткан.

Юл буйлап чәчелеп кайткан шул икмәк чүбен бабайларның капка төбөндә тапканнар... Район жирлегеннән югары даирә кешеләрен чакырталар, өйгә тентү керә. Бөтен жирнең астын өскә китерәләр, әмма үзләренә кирәк нәрсә-не таба алмыйлар. Шулай да бабамны төрмәгә алып китәләр. Әни-тәтә дүрт ир бала белән ачлы-туклы ялгызы утырып кала. Авыр еллар...

Әни-тәтә авыл саен теләнә-теләнә, бабам янына төрмәгә барган, балаларына ашатырга дип кабат ризык теләнә-теләнә, озын юлдан жәяү авылына кайткан. Бу вакытта дүрт ир баласы аның кайтканын өйдә берүзләр ач килеш көтеп утырган.

Бабай шул китүдән кайтмый, хәбәр-сез югала. Әни-тәтә дүрт улын ялгызы үстерә. Гашигулла, Гарифуллалар, Рәшит, Рәфыйк уллары авылда иң эшчән, тырыш кешеләрдән була. Аларның үз куллары белән салып калдырган йортларына хәзер әнә балалары, оныклары кайтып йөри. Нигезне саклыйлар.

Бабам, синең каберен билгесез жирләрдә... Авыл зиратында син юк. Шулай да авылыбыз уртасында салынасы истәлек тактасына синең исемең дә язылачак. Нигъмәтуллин Гыйбадулла Нигъмәтулла улының исеме безнең хәтердә, истәлек тактасында һәм әлегә ачылмаган документларда яшәячәк.

Миңләгөл ВАФИНА.

Кама Тамагы.

Быел 15 июльдә Арча районы Яңа Кишет авылының халык телендә Атау очы дип йөртелгән урамында бик матур бәйрәм узды. Капка төбөндә кунакта дип атадык без аны. Болай атавыбыз юкка түгел, аның үзенә күрә тарихы да бар.

Без яшь чакта, 70–80 нче елларда, авылыбызның үзәбез яшәгән Атау очында кичке уен – вечер була иде. Капка төбөннән башланып китә иде ул. Кич белән, көтүләр кайткач, Атау очы урамының барлык яшьләре Мәхмүзә апаның капка төбөнә жылышабыз. Аннары тыкрык буйлап кына кичке уен уза торган урынга – су буендагы түгәрәк тугайга төшәбез. Гармун тавышына авылның башка урамнарында яшәүче яшьләр дә жыела.

Кичке уенда уйнаган төп уеныбыз – «Аллория-лэрия» була торган иде. Кайсы якта аны «Наза» дип тә атыйлар, «Капкалы» дигәннән дә ишеткән бар. Уртада так калган кешегә багышлап матур такмаклар чыгарабыз. Озын чәчле чибәр кызларга болай дип жырлыйбыз: «Чәчәң озын, чәчәң озын, чәчәң озын билеңнән. Чәчләрең озын билеңнән, чыгармалар илеңнән...» Такмакларның берәз төртмәләре дә була. Аларын инде шаянрак егетләргә яки яше житмичә кичке уенга чыккан малай-шалайга атап башкарабыз.

Кичке уен узган әлегә түгәрәк тугай безнең өчен клуб сәхнәсе кебек иде. Ул елларда телевизор экраннарыннан, радиодан отып алган матур жырлар түгәрәк тугаебызга гына сыеп бетми – авыл урамнарына кадәр менә. «Томырылып эңгәрә жулык изәп поезд чаба...» «Сагыну», «Өзелгән сиреньнән» – болар безнең яшьлек жырлары.

Урамыбызда гармунчы егетләр күп, биетеп тә, жырлатып та кинәндерәләр. Казан егете булса да, балачагы, яшьлегә Яңа Кишеттә үткән Марат Шәйдуллин, бер урамда үскән егетләр Борһан Галәвиев, Фәһим Фәйзрахманов, Фәргат Закиров, Тәбрис Йосыповлар кичке уеныбызның күрке булдылар.

Жырлап-биеп арыгач, яр буеннан тал чыбыклары жыеп, бәрәңгә пешерәбез. Алдыбызда черт-черт итеп учак яна. Артыбызда челтер-челтер үзенә бер күңелле генә жыр көйләп инеш ага... Тугайга пешкән бәрәңгә исе тарала. Барыбыз да түгәрәкләнеп утырып, кулны пешерә-пешерә, капка корымга манчылып кайнар бәрәңгә ашыйбыз. Яшьлекнең иң садә, кабатланмас һәм күңелдән беркайчан да жуелмас хатирәләре!

Мин үзем туган авылым Яңа Кишеттә китапханәдә эшлим. Еллык чаралар планын без ноябрь аенда ук төзеп куябыз. Уйладык-уйладык та, яшьлектәге кичке уенны тагын бер кат яңартыйк әле, дидек. Ләкин без аны кичке уен итеп тугайда түгел, капка төбөндә уздырырга булдык.

Уемны укыган диярсен, беркөнне Яңа Кишетнең Атау очында яшәүче Илдар Сибгатуллин очрады да: «Надия, яшь вакытлардагы кебек, капка төбөндә утырасы килә», – ди. Аның бу сүзе күңелне канатландырып жибәрде.

Жәйнең кыл уртасында, кичке якта Атау очы урамыбыз белән Илдар Сибгатуллин белән Равилә апа Хәмидуллиналарның йортлары янына жыелдык. Гармунчы егетләребез гармуннарын күтәрәп килде. Туган авылына кунакка кайткан Зилә Сәфәрова, авылдашыбыз Надия Сәлахиева, Гөлсинә Закировалар капка төбөндә кич утыруга кагылышлы истәлекләр белән уртаклашты. Урамыбызның иң өлкән кешеләре – Лилия апа белән Дирһәм абый Сәлахиевлар бәйрәмебезнең кадерле кунаклары булды.

Элек, капка төбөндә утырганда куырган борчак ашау гадәте бар иде. Илдар, булгач-булгач, элеккечә булсын, дип, майда борчак кыздырып алып чыгып өләште. Куырган борчак ашамаганга биш былтыр узган – шулкадәр тансыклаганбыз! Жәй эсселәрендә кепканы газеталардан ясап кия идек, дип, Мөхәммәт абый Казиев капка төбөнә жыелган егетләребезгә төрле размердагы кепкалар ясап бүләк итте.

Яшьлекне искә төшереп, «Аллория-лэрия», «Так калыш» уенын уйнадык. «Чурак телефон» уены да бик күңелле булды. Балаларга «Самавыр» уены да ошады. Соңыннан рәхәтләнеп жырлашып утырдык. «Белегез шуны», «Күл буена килсәң иде», «Яшьлегем хисләре» – матур жырларның берсе дә жырланмый калмады.

Бәйрәмебез өч сәгатькә якын барды. «Бу матур гадәтне тагын кабатларбыз», дип таралыштык.

Надия ЙОСЫПОВА,

Яңа Кишет авылы китапханәчесе.

Арча районы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур, 2.
e-mail: ssuim@yandex.ru

ЮЛДАШЫМ – КОЯШ

«Безнең күз алдында
тоташ караңгылык,
төн дип уйлый күпләр.
Ялгышалар. Караңгылык
түгел анда. Безнең күз
алдында бернәрсә дә юк.
Караңгылык та, яктылык
та... Бары бушлык». Илүзә
ИБРАҢИМОВА бу дөньяга
килгән көненнән бирле
күрү сәләтеннән мәхрүм.
Тормыштагы бик күп
нәрсәләрне – беренче
кар яуган ап-ак жир өстен,
сары тузганаклар япкан
болыннарны, кызарып
кояш баюын, күкләрнең
зәңгәрлеген, үзен сөеп
баккан күзләрне, әти-
әнисенең йөзен –
берсен дә күзаллый
алмый ул. Ләкин сез
Илүзәне бәхетсез дип
уйларга ашыкмагыз.
Күңелендә хыяллары,
максатлары булган,
бернигә дә карамый
шул максатларына таба
барган кеше һич тә
бәхетсез була алмый.

Лилия
ГӨРӘЕВА

– 7 яшемә кадәр күзләремнең күрмәгән белмәдем дә. Бөтен кешенең дә шулайдыр, дип уйлый идем. Син бит күрмисең, дип, миңа әйтүче кеше дә булмады. – Язман-ның герое Илүзә белән әңгәмәбезне әнә шулай ерактан – балачак хатирәләреннән үк башладык. – Без – өч игезәк – алты ғына айлык булып туганбыз. Башта Гөлүзә туган, аннары – Фәнис, иң соңыннан – мин. Ул вакытта әтибез Фәнил белән әниебез Фирдәвеснең бер кызлары – бездән алты яшкә өлкәнрәк Фирүзә апабыз булган инде. 1997 елның гыйнварында 960 грамм ғына булып, ашыгып туган безне шунда ук кювезга салганнар. Фәнис бары бер генә көн яшәп калган. Кызларны көчләрәк була, диләр, Гөлүзә белән без яшәү өчен бар көчкә тырышканбыз, күрәсең. Ләкин... Әллә табиблар хатасы, әллә язмышыма алдан ук шулай язылган булганмы – кювезда ятканда күзләремнең челтәр катламына зыян килгән. Соңыннан, минем күрмәячөгемне белгәч, табиблар әнкәйгә әйткән: «Баланың күзләрен каплысы булган. Кислород яндырган...» Гөлүзә кювезда озак ятмаганга, күзләренә зыян килеп өлгөрмәгән. Ә мин бөтенләй күрмәслек булып калганмын.

Балачагым башкаларныкыннан берни белән дә аерылмады. Балалар ничек уйнарга, йөгәрергә, сикерергә, мәтәлчек атарга тиеш – мин дә шундый идем – йөгәрәм дә, сикерәм дә... Гөлүзә белән агач башларына да менеп китәбез. Велосипедта куышабыз – әнкәй миңа дүрт көпчәклә велосипед сатып алып кайтты. Менә хәзер, психология белеменә ия белгеч буларак уйлыйм, әти-әнием миңа дәрәс тәрбия ысулын сайлаган. Алар беркайчан да: «Син күрмисең, чапма, егылырсың, бәрелерсең», – димәде. Эчтән генә курыкканнардыр, әлбәттә. Шулай да мине тыймадылар. Безнең авылда күзләре күрмәгән кеше юк. Алар мондый баланы ничек үстерергә кирәген белмәгәннәр дә, ләкин күңел белән сизенепме, үземне

башкалар кебек хис итәрлек, башкалардан бернәрсәм белән дә аерылып тормаганымны тоярлык мөмкинлек бирделәр.

Без балалар бакчасына йөрмәдек. Көне буена Равилә әбиебез карамагында идек. Буш вакыты булса, ул мине иркен болынга алып бара да: «Кызым, монда беркем дә юк, рәхәтләнеп йөгәр», – ди. Жилләр белән куыша-куыша чабам!

Гөлүзә белән бер-беребездән бер минутка да аерылмыйча, гел житәкләнешеп үстек. Мәктәпкә керәсе елыбыз житте. «Быел инде мәктәпкә керәсең», – диләр. Шатланабыз! Мәктәпкә тизрәк барасыбыз килә. Әби генә ара-тирә: «Һай, кызым, мәктәпкә барырга тагын дүрт кенә ай калды... Өч кенә ай калды бит...» – дип уфтанып куя. Ник уфтанма – аңламыйм. Ә ул минем туган авылымнан, йортымнан, әтиемнән, әнкәйдән, Гөлүздән, аның үзеннән аерылып көннәремнең якынлашуына жаны әрнеп уфтанган бит. Балалыгым белән мин боларны аңламаганмын ғына.

Тормышта бернинди дә очраклылык юк. Моңы тәгаен беләм. Әнинең дус хатынына бервакыт хастаханәдә ятарга туры килгән. Палатадашына минем хакта да сөйләгән. Ә анысы Лаештагы күрмәүче һәм начар күрүче балалар өчен махсус интернат-мәктәптә тәрбияче булып эшли икән. «Ул кызын безгә алып килсен нәр әле. Лаешта махсус мәктәп бар бит», – дигән. Алга китеп әйтим, мәктәптә ул минем дә тәрбиячә булды. Аннары Лаештагы интернат-мәктәптә безнең районнан – Тәтештән тагын бер кыз укый иде. Әнкәй аның әнисе белән дә күрешеп сөйләшкәндер. Шулай итеп, әти белән алар мине үзбезнең авылдагы мәктәпкә түгел, Лаештагы күрмәүче балалар өчен махсус интернат-мәктәпкә бирергә уйлаганнар. Бу карарны кабул итүе жиңелләрдән булмаган аларга, моңы хәзер генә аңлыйм.

Әнкәй безгә мәктәпкә барырга дәфтәрләр, ручка, киёмнәр алды.

Тагын сабын, сөлге, теш щеткасы, башка кирәк-яраклар. Аннары әнкәй белән икәү Казанга киттек. Әтинең эше бар иде, ул бара алмады. Әби елап калды. Мин дә еладым – Гөлүзә кала бит, ник ул да бармый? Үземне алда ни көтәсен, туганнарымнан бик озакка аерыласымны белми идем әле. Еламасын, дип, әнкәй ул хакта әйтмәгән. Хәзер, психолог буларак уйлыйм: әйтергә кирәк булган. Еласам да, азмы-күпме мин аңа рухи яктан әзерләнәр идем.

Психологлар белән аралаша башлагач белдем: ул вакытта баш миемә коточкыч зур нагрузка булган. Беренчедән, үзем күнеккән тормыштан, кадерле кешеләремнән аерылдым. Икенчедән, русча бер авыз сүз белмим. Мин белмәгән яңа тормыш, ят кешеләр, ят тел... Кеше баш миенең мөмкинлекләре чиксез, диләр. Дөрестән дә, шулай икән. Интернатта беренче кичне әни мине яткырды да, үзе башка бүлмәгә чыгып китте. Бергә кунарга ярамый иде. Икенче көнне башта зарядка булды, аннары иртәнге аш. Әни бер читтән мине гел күзәтеп торган. Мин бер тәрбияченең кулыннан тотканмын да: «Где мама?» – дип сораганмын. Югыйсә «где» дигәннең дә, «мама» дигән сүзнең дә нәрсә аңлатканын белми идем әле. Кирәк булгач, баш мием аны үзе әйттергән.

Әнкәй китте, мин Лаешта калдым. Ник ялгызымны ғына калдырды? Ник Гөлүзә белән авыл мәктәбендә укый алмыйм – бу сорауларга җавабым юк иде. Әнкәйне бик озак көткәнәм, бик елаганымны хәтерлим. Беренче сентябрьдә жыргалганым да истә. Жырларга балачактан яратам. Шунда музыка укытучысы әнкәй янына килеп, мине фортепиано түгәрәгенә яздырырга киңәш иткән.

Без укыган мәктәп уникаль белем йорты иде. Директорыбыз Татьяна Николаевна Камбарованы жирдәгә фәрештәдер дим мин. Безгә – йөзләгән балага икенче әни иде ул. Безнең өчен мөмкин булганның да,

Сукур дигән сүзне яратмыйм. Ул миңа кимсетү кебек ишетелә.

булмаганның да барысын эшлэргә тырышты.

Жылы, якты, рәхәт бер шәфкатъле дөнья иде ул мәктәп. Анда укырга насыйп булуына хәзер сөенәм. Үзәбездән аермыйк, дип, мине авыл мәктәбендә генә калдырсалар, бүген үзем булдыра алган күп нәрсәләргә ирешмәс идем, мөгаен. Тулы бер тормыш мәктәбен уздым анда. Кулымнан килердәй барлык эшкә өйрәндем – идән юарга, өй жыештырырга, киёмнәремне, үземне тәртиптә тотарга. Хәтта бәйләргә һәм тегәргә дә. Әйе-әйе, сәдәф-ләребезне тагарга безне беренче класста ук өйрәттеләр. Тагын – тышкы дөньядан, кешеләрдән курыкмаска, аралашырга, үзеңне ничек бар шулай кабул итәргә.

Мәктәптә безгә беркем дә инвалидка караган кебек карамады. Андый сүзне гомумән кулланмыйлар иде. Без үзәбезне ниндидер кимчелекле итеп сизмәдек. Мин аны әле дә сизмим. «Син бит инвалид», – диләр, алтырап китәм. «Кем? Минме? Мин ничек инвалид булайым – үземә кирәкле барлык эшнә эшлим, кирәк жиремә бара алам. Башкалар кебек үк сөенәм, хыялланам, дусларым күп, шөгыльләрем...» Боларның барысын да Лаештагы интернат-мәктәп бирде. Бер буш минутыбыз да булмады безнең. Фортепиано түгәрәге, вокал, хор, драма түгәрәге...

Мәктәпнең үз традицияләре бар иде. Яңа елга һәр группа әкият куя. Аннары аны барлык укучылар алдында күрсәтәбез. Беренче класста безнең группа «Мәче, әтәч һәм төлке» дигән әкият куярга булды. Башта миңа күбәләк ролен бирделәр. «Очып» чыгам да жырыйм. Яңа ел алдыннан гына төп рольне – әтәч ролен башкаручы кызыбыз авырып китте. Аның ролен дә миңа тапшырдылар. Тәрбиячәбез бигрәк ышанган инде миңа – мәктәпкә бер русча сүз белми килгән кызга. Бары бер укучым гына татарча белә иде. Ә тәрбиячеләрнең барысы да – руслар. Ике ай дигәндә русча сөйләшәргә өй-

рәндем. Хәзер менә инглиз телен өйрәнәсем килә. «Илтәп куегыз мине ике айга Англиягә. Инглизләрнең үзләреннән уздырып сөйләшәргә өйрәнәп кайтачакмын», – дим.

Иң көтеп алган көнем шимбә иде. Казанда әти белән әнкәйнең бертуганнары яши. Без аларны Казан апа дип йөрәтәбез. Бер атнада мине берсе – һәдия апам үзләренә алып кайта, икенче атнада – Гөлсинә апам. Әле машиналары да юк чор, автобустар белән барып алып кайталар, юындырып, киёмнәремне юып-үтәкләп кире китереп куялар. «Кияүгә чыксам, калымны сезгә түләсеннәр. Сөз аңа лаек», – дим апа-ларыма (кәлә). Минем өчен бик күп көч куйды алар. Әле дә гел булышырга гына торалар.

Мин – гуманитарий. Әдәбият, тел, музыка дәрәсләрен яраттым. Татар әдәбиятын жаны кебек күрәп яраткан укытучы укытты безне. Аның укучысы булып, ул фәнне яратмый калу мөмкин түгел иде.

Мәктәпне тәмамлагач, Ульяновск шәһәренә массаж курсларына барырга теләдем. Тик никтер Гөлүзә белән Казанга киттек. «Барып карыйк әле», – дидек. Мин документларымны – Казан федераль университетының психология һәм белем бирү институтына, Гөлүзә икътисадныкына бирдек. Һәм! Икебез дә кердек!

Психология белән кызыксына идем. Күзләрем күрмәсә дә, миндә тоем көчле. Кешенең кем икәннән белер өчен берничә минут аралашу да җитә. Табигать зирәк бит ул, организмның берәр функциясе эшләмәсә, аны башкача тулыландыра. Бәлки, кешеләрне тоя белүем психологияне сайларга этәргәндер дә.

«Күрмим, дип, үзегезне кызгандырырга тырышмагыз», – дип өйрәтте безне тәрбиячеләребез. Университетта укыганда укытучыларга: «Мин күрмим. Ләкин сез борчылмагыз, барысы да яхшы. Мин башкалар белән беррәттән укырмын», – дип ничек аңлатырга белми баш ваттым.

Сүз белән әйтеп булмый бит аны, мин моны мисал белән күрсәтергә булдым. Күрмәгәнәмне беркемгә дә белгертмәдем. Сизгән кеше аны сизде, сизмәгәнә, бәлки, мине күпмедер дәрәжәдә күрә дип уйлагандыр.

Мәктәптә без Брайль системасын һәм компьютерны яхшы үзләштердек. Компьютер белән эшләү миңа читен түгел, анда тавышка корылган махсус программалар бар. Смартфоннарда да бар ул. Экранга нәрсә чыга – барысы да тавыш белән әйтелә. Шуңа күрә реферат, тестлар, курс эше, диплом язучы аның кадәр кыен булды димим. Әйе, университет программасы күрмәүче студентларга җайлаштырылмаган. Дәрәсләкләр, кирәкле фәнни әдәбият та Брайль системасына яки электрон форматка күчәрилмәгән. Барысын да аңлап, яратып укыганга, уку җиңел бирелде. Бары рәсем генә ясыя алмый идем. «Рәсем ясыя алмыйм, мин аны сезгә сүз белән сөйләп бирәм», – дип әйтә идем. Ничек ясалган ул – зурмы, кечкенәме, сызыклар юанмы, нечкәме, нинди төстә – барысын да сүзләр белән тасвирлап бирәм.

Төс, димәктән. Миңа иң еш биргән сорауларның берсе – син төсләрне ничек күзаллайсың? Мин аларны берничек тә күзалламыйм. Бары тик дөньяда сары, кызыл, ак, кара төсләр барлыгын гына беләм. Ә чынлыкта нинди алар – белмим. Төсләр миңа жылы һәм салкын гына була ала. Ачык, матур төсләр – жылы, караңгылары – салкын. «Кояшны ничек күз алдыңа китерәсең?» – дип сорыйлар. Кояш ул – бик жылы, зур һәм түгәрәк. Ул – бөтен җирдә. Кояш – минем юлдашым, аның жылысын һәрвакыт тоям.

Беренче елны Казан апада тоырып укыдым. Без үсә башлагач, әти белән әни, киләчәгебезне кайгыртып, Казанда бер бүлмәле фатир сатып алып куйганнар иде. Гөлүзә белән Фирүзә апам анда яшәде. Икенче елны ападан тулай торакка – Универсиада авылына күчтүдем.

Һәр кешегә ярдәм кирәк. Ләкин ул һәркемгә төрлечә кирәк.

Мөстәкыйль буласым, үзем генә яшәп карыйсым килде. Юк, жайлы түгел иде тулай торакта яшәу. Хәзерге акылым булса, анда яшәмәс идем. 8 мең кеше яшәгән тулай торакта минем кебек күрү сәләте булмаган студентларга уңай мохит тудыру турында уйланылмаган. Аннан университетка кадәр бары бер генә автобус йөри. Иртән анда керә алу – зур бәхет.

Үзем белгән, өйрәнгән жирдә йөрүнең миңа әллә ни кыенлыгы юк. Ләкин менә таныш булмаган жирдә... Шундый зур бинада ашханә кайда, лекция узасы аудитория кайда – боларына өйрәнергә вакыт кирәк булды. «Кызлар, мин дә сезнең белән ашханәгә барыйм әле?» – дип сорыйм да аларга иярәм. Иртән тукталышка да алар белән чыгам. Ә кайтканда инде юлны үзем табам. Ничәнче автобус килүен тукталыштагы кешеләрдән сорап белә идем.

Университетны тәмамлагач, кабат сайлау алдында калдым. Массаж ясарга өйрәнәсе килү теләге күңелдә янә кабынды. Аның нигезе дә бар иде, әгәр психолог-педагог булып эшкә урнашсам, күпме документ белән эш итәргә туры киләчәк. Белгечлегем буенча эшли алмасам, тагын бер һөнәрем булсын, дидем.

Ульяновскидагы фармацевтика колледжында күрмәүчеләр һәм начар күрүчеләр өчен махсус бүлек бар – массаж ясаучылар әзерлиләр. Россиянең барлык шәһәрләреннән килеп укыйлар анда. Хәзер минем һәр шәһәрдә берәр дуслым – колледжда бергә укыган группадашым бар. Безнең өчен колледжда бөтен шартлар тудырылган – дәреслекнең Брайль системасындагысы кирәкме, аудиоформаттагысы жайлыракмы – рәхим ит! Мин анда укыган өч ел буена үземне суга жибәрелгән балык кебек хис иттем.

«Үз хәлеңне кабул итүе кыен булдымы?» – дип сорыйлар. Юк, мин аны бик жиңел кабул иттем, чөнки башкача ничек була алганын белмим. Башта күзләрем күрәп, аннары күрми башласам, кабул итүе кыенрак булып иде, бәлки. Бер танышым бар. 17 яшенә кадәр күргән, аннары күрми башлаган. Ул үзенең бу хәлен

ун ел буена кабул итә алмаган. Кулына тактиль таяк алырга ояла иде. «Әйдә, урамга икәү чыгабыз. Мин сине таяк белән йөрергә өйрәтәм, оялма», – ди идем аңа. Безне тактиль таяк белән йөрергә мәктәптә өйрәттеләр. Ул бит гади мәктәптә укыган, моңа өйрәнмәгән. Өстәвенә, күзләре күрми башлагач, дуслашып йөргән кызы да ташлаган... Мин белгән кешеләр арасында ире дә, хатыны да күрми яки начар күрә торган парлар күп. Икән дә шундый булгач, бер-беренең хәлен яхшырак аңлайсыңдыр ул. Үзем дә бу хакта еш уйланам: насып ярым очраса, ул да начар күрә торган кеше булсын, дим.

Колледжны тәмамлап, Казанда яши башлаганыма бер елдан аз гына артыграк. Эти белән әнкәйнең мине үз яннарында яшәтәселәре килә. Ә минем өчен мөстәкыйль булу мөһим. Белгән кеше: «Берүзең ничек яшисең? Ашарыңа кем пешерә, ризыкларны кем сатып ала?» – дип апытырый. Ашарга пешерә беләм – ашлар, боткалар, макарон пешерүнең кыенлыгы юк. Көндәлек ризыкларны ишегалдындагы кибеттән алам. Андагы сатучылар мине белә. Үземә кирәк булган азык-төлекне әйтәм дә, алар мине киштәләр янына алып килә. Анда нәрсә булуын, ничә грамм, ничә сум торугын әйтәләр. Киемне Гөлүзә белән икәү алабыз. Миңа аның матур һәм килешле булуы гына түгел, гәүдәмә уңай һәм тукумасы рәхәт булуы да кирәк. Андыйны тапканчы шактый озак йөрергә туры килә.

«Көнеңне ничек уздырасың?» – диләр. Тормышымны күңелсез дип уйлыйлар. Минем исә өйдә торганым да юк. Казанда күрмәүче һәм начар күрүчеләр жәмгыятьте бар. Мин шунда йөрәм. Концертлар, бәйрәмнәр алып барам. Менә яңарак кына анда Сабан туге узды. Ул бәйрәмне үзем алып бардым. Клиентлар булса, массаж ясым. Аның өчен берничә сәгатькә коворкингта кабинет арендаыйм. Фортепианода уйнайм, җырлар язам. Күңелсезләнеп китсәм, Мәскәүдә яшәүче апам янына барам. Шулай дисәм, «Күрмәгән килеш ничек чит шәһәргә барасың?» – дип, күпләр апытырый. Хәзер бит аэропортта

бик уңай. Күрмәүчеләргә ярдәм итә торган махсус хезмәткәрләр бар. Билет алганда ук үзеңә ярдәм кирәген әйтәсең. Каршы алып, самолетка кадәр озатып куялар. Мәскәүдә инде башка команда ярдәмгә килә. Вокзалда, метрода да бар андый хезмәт – кайнар линиягә шалтыратып, мин шул вакытта сездә булам, ярдәм кирәк, дип әйтергә мөмкин.

Хыялларым күп. Социаль челтәрләрдә блог алып барырга хыялланам. Үземнең, дусларымның тормышы турында булып ул. Кешеләргә, мин мондый, дип әйтүем түгел, ә безнең дә башкалар кебек булуыбыз, эшләвебез, гадәти тормыш белән яшәвебез турында күрсәтсем килә. Күп кеше төшерә, диләр. Төшерсеннәр. Алар үзләренекен, мин үз тәҗрибәмне күрсәтәм. Танышларым арасында нинди генә һөнәр ияләре юк. Үз эшенең осталары белән әңгәмә корып, кызыклы профессионалларның эчке ягын, эчтәлеген күрсәткән видеолар да эшләргә теләм.

Парфюмнарны өйрәнәм. Хушбуй да киём шикелле. Кичкесе бар, көндезгесе. Ноталарны, композицияләргә өйрәнү кызык. Матурлыкны исләр белән белдерергә омтылам. Үземә саф, нәфис исләр күбрәк ошый. Парфюмны да кешенең эчке дөньясына ярашлы итеп сайларга кирәк дип саныйм. Кайчагында тоям: шулкадәр яхшы хушбуй, ләкин бу исаны сибенгән кешенең эчке халәтенә туры килми.

Бик эшлисәм килеп тә эшли алмаган эшем – бию. Биер өчен күрергә кирәк. Жырлаганда мин тавышымны ничек кулланырга кирәген ишетәм. Биегәндә нинди хәрәкәтләр ясавамны, пространствоны күрмәгәч, бию килеп чыкмый.

«Нигә мин?» Яшүсмер чакта тәрбиячедән бу хакта сорый идем. Язмышка үпкә белдереп түгел, бу сынауның ни өчен нәкъ менә миңа бирелгәннән белергә теләп. Соңрак үз соравыма җавабын да үзем таптым. Мин бит бернәрсәне дә кешечә эшләмим. Миңа барысы да башкача булсын. Мөгаен, шуның өчен Аллаһы Тәгалә сынауларның да үзенчәлеклесен бирергә теләгәндер.

ТАШ ӨСТЕНДӘ – ГӨЛБАКЧА

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

Баш мөхәрриребез Лариса ханым оныгы Сальма белән урамда йөрергә чыккач күрше ишегалларының берсендә тап була бу гүзәллеккә. Безгә килеп сөйләгәч, сокландык та, гажәпләндек тә. Яшәгән урыныңны ямьләү татарларга хас күренеш инде ул. Район, авыл жирлекләрендә капка төпләрендә уңган-булган алтын куллы хужалар нинди генә матурлык тудырмый. Ә менә шәһәрдә, күп фатирлы йортның ишегалдында... Үзеңнең шәхси капка төбөң түгел бит ул. Кем ясый боларны? Аны нәрсә этәрә? Икенче көнне үк фотограф белән Әпсәләмов урамына юл тоттык.

Бу матурлыкны фотода күрү – бер нәрсә, үз күзләрәң белән хозурлану – бөтенләй башка икән. Ишегалды түгел, ә әкият дөньясы! Ул бер подъезд янында гына түгел, тирә-якка да жәелгән. Бер якта – гномнар дөньясы, икенче якта куяннар, керпеләр «яши». Аларның үз өйләре, хәтта коелары, буалары бар. Әлеге ишегалдында яшәүчеләрнең үз кояшлары да бар хәтта! Аны Фәүзия апа үзе ясап, өй стенасына беркетеп куйган. Чөлтәр күлмәклә, чүлмәк гәүдәлә, чәче уры-

нына чәчәкләр үскән курчак та гөлләр арасында күмелеп утыра. Пар үрдәкләр дә «йөзә», челәннәр дә килеп кунган. Һәм һәр тарафта чәчәкләр: түтәлләрдә, чүлмәкләрдә, кәрзиннәрдә... Бер подъезд төбә чәчәкләргә күмелеп утыра. «Әһә, без әйтәбез, хужабикәләре шушында яши икән!» Ялгышмаганбыз, подъезд ишегеннән елмаеп-көлеп Фәүзия апа ХӘЙРУЛЛИНА (фотода – сулда) килеп чыкты һәм бар «байлыгы» белән таныштыра башлады. Һәр ботак, һәр таш аңа кадерле. Һәрберсен ясау

турында озаклап, тәмләп сөйли. Әнә гномнар теремкәен күршесе Наташа белән бергә ясаганнар. Наталья Исаева да аның кебек матурлыкка сокланып яшәүче икән. Гномнарның булачак өйләрен, ягъни агач төбен әллә кайдан табып, арбага салып алып кайтканнар. Аны буяп, цемент белән жиргә ябыштырып куйганнар. Гномнар үзләре – цемент измәсе тутырылган носкилардан ясалган. «Аның бер авырлыгы да юк, носкига измә тутырасың да форма ясап, бөйләп куясың, кипкәч буяп

жибәрсең», – ди Фәүзия апа. Көрпә утырган агач төбөн дә, суалчанны да нәкъ шул техника белән ясаганнар. Һәр биләмә читән белән әйләндереп алынган. «Анысы – яз көне киселгән тирәк агачы ботаклары. Жыеп алып кайттык та ясап куйдык», – ди. Көрпеләр «яшәгән» йортны Наташа кыш буга өндә ясаган. Улы алып кайтып биргән агач төбөнә мич торбасы да, төрәзаләр дә куйган. Түбәсе – агач кайрысы. Булачак теремкәйгә урманнан агач гөмбәсе алып кайтып ябыштырып куйганнар. Кул арбасына салып, Казансу яры буеннан зур-зур ташлар да алып кайтканнар.

– Чүптән матурлык ясаучылар инде без, – дип көлә Фәүзия апа. – Әйе, боларны ясау өчен күп нәрсәләрне чүплектән таптык. Кемнәргәдер сәеррәк төгәлабыздыр, әмма бөтен күрше-тирә рәхмәт әйтә. Сезнең яннан үткәндә күңелдә шундый бер тынычлык туа, бу гүзәллектән күзләргә итә, диләр. Беркем дә битараф кына узып китә алмый. Өлкәннәр, туктап, озак итеп карап торалар, яшыләр тизрәк телефонга төшәрә башлый. Матурлыкны кем яратмасын инде?! Шөкер, ватып-жимереп китүчеләр юк. Шулай да узган ел цемент белән катырылып куйган тегермәнбезне кубарып алып киттеләр. Жан әрнеде инде. Әмма ике көннән китеп куйдылар, тик ватылган иде инде ул. Безнең ишегалды кешеләре тими, шул читләр кул салса гына. Ишегалдының шулай ямьле булуы күңелле инде. Фәүзия апаның сүзен җөпләгәндәй, подъезд янына туктаган машинадан ике кечкенә кыз төште дә туп-туры бакча янына килде.

– Әни, әни, кара, монда бүген үрдәкләр дә бар! – дип сөенеп, әниләрен чакыра башладылар.

– Әбиләренә килгән саен шушында тукталып, бөтенесен карап, тикшереп чыга кызларым. Яңа өстәлгән сыннарны шундук күреп алалар. Безгә, бигрәк төгәлабаларга, бик ошый инде. Яратмасаң, моны эшләп булмый. Аллаһтан бирелгән сәләт инде бу, – ди Ирина.

– Мондый маһирлыгыгыз бала чагыннан ук бар идеме? – дип сорыйм Фәүзия ападан.

– Бәлки, булгандыр да. Аны вакытында күреп үстәрә белмәгәнбез.

Аннан соң мин бит авылда туып-үскән бала. Саба якларыннан. Без – эшләп үскән буын. Рәсем ясап утырырга, мондый эшләр белән шөгылләнергә вакыт та, мөмкинлек төгәламаган инде. Шөһәрдә үсеп, төрлө түгәрәкләргә йөргән булсам, бәлки, алданрак күренгән булыр иде бу сәләт. Әмма ул пенсия яшенә җиткәч кенә баш калкытты. Онык ярдәме белән инде...

Мәктәпне төгәмәлауга Казанга килеп 16 нчы заводка эшкә урнаша Фәүзия апа. Кияүгә чыга, улы туа. Фатирлы булыр өчен заводтан китә дә урам себерүче булып эшкә керә. (Әле урам себерүче кебек һөнәр ияләренә бушлай фатир бирә торган чорлар.) Башта бер түгәлмәле фатир бирәләр, уналты елдан соң өч түгәлмәле фатирлы булалар. Моның өчен Фәүзия апа ире белән күп фатирлы зур бер йортка хезмәт күрсәтергә тиеш була. Ире сантехника, электрика өчен җавап бирсә, ул подъезд юа, урам жыештыра. Зур фатирга күченеп яши башлагач кына ире үлөп китә. 25 ел буга урам себерә Фәүзия апа. Хәзер инде лаеклы ялда. Әмма әле дә эшләп йөри – подъездлар юа. «Сәләмәтлегем нык, ник өйдә утырыйм?!» – ди.

Беренче эшләнмәсен оныгы Эмиль балалар бакчасына киткәч ясы. Зур шешәдән ясалган бал корты була ул. Аннан көрпә, аккошлар... Биш ел элек подъезд янындагы жир кишәрлегенә виноград алып кайтып утырта. Чөчәкләр утыртуы өнә шуннан башлана. Хәзер инде виноград төгәлгәш-төгәлгәш җимешләрен бирә, ә аның тирәсе – шау чөчәктә. «Чөчәкләр утыртканга жир дә шатлана кебек. Аннан соң җирдә эшләүдән рәхәтлек алам», – ди ул. Иртәнге өчтән торып (иртә тору аның профессиональ «авыруы» инде. – Ч. Г.) чөчәкләргә су сибүне эшкә дә санамай Фәүзия апа. Күңел өчен бит! Кыш уртасыннан ук җәйгә әзәрләнә. Орлыклар сатып алып үсентеләр үстәрә. Аларны үзә эшләгән ЖЭУ да бирә бирүен. Иң яраткан ел фасылы да җәй. Аның өчен җәй – матурлык, энергия бирә торган айлар. Һәм, әлбәттә, дөньяга гүзәллек тудыра торган чор.

ӘНИ РОЛЕ

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

Ул үзе моны язмыш дип атый. Бәлки... Тик язмышларны бит үзөбез язабыз. Алдында сукмакларның башкасы да булганда, ул исә нәкъ менә монысын сайлаган.

Сабир Өметбаев исемдәге Минзәлә татар дәүләт драма театры артистлары Рәзилә һәм Рөстәм Муллиннар – татар театры дөньясында билгеле пар. Аларны хәтерләүче тамашачы әле байтактыр. Эмма бу тарих – аларның гаилә тарихы – күпләр өчен, мөгаен, яңалык булыр. Бөтен гомере буге театр сәхнәсендә героиняларны уйнаган Татарстанның халык артисты, Дамир Сираҗиев, Зәкия Туишева премияләре лауреаты Рәзилә Мирхәт кызы МУЛЛИНА белән аның тормыштагы иң зур роле турында сөйләшәбез. Ачыктан-ачык сөйләшәбез.

Минем бу тарихым бик ерактан башлана. Гайшә әбекәем әле мин белгәндә дә шундый чибәр иде. Зәп-зәңгәр күзле! «Чибәрәттәй» дип йөрттеләр аны авылдашлар. 1922 елны әбекәемне, хатыны үлеп, дүрт баласы белән тол калган иргә кияүгә бирәләр. Бу хакта шактый зур үскәч кенә белдем... Әбекәйнең хәлен белергә дип, ат жигеп, күрше авылдан бер баласы килеп керә, авылдан хатыны белән икенчесе килә. Ижаудан Ак түтәй – Гөлчирә апа кайтып төшә. Әнкәй йөгәрә-йөгәрә аларга табын әзерли. Әбекәйнең улын – 31 яшендә сугышта ятып калган Мирзасалих абыйны искә төшерәләр, бәетләр әйтәләр, жырылашып утыралар... Ә алар барысы да әбекәйнең үги балалары булган икән... «Шулкадәр чибәрлеген белән ничек дүрт балалы иргә чыктың син?» – дигән сорауны әбекәйгә бер түгел, йөз биргәнмендер. «И-и, Харис бабаң әйбәт иде шул, кызым. Авылда иң акыллысы иде», – дия иде ул. Кызыксынып кына сорасам да, әллә шул вакыт әбекәйнең күңелен рәнҗеттем инде – үземә дә шул язмыш килде.

...1979 елда театрда эшли башладым. Шунда ук төп рольләргә бирделәр. Героиняларны уйныйм! Зур әсәрләргә сәхнәгә куйганда партнерым күбрәк Рөстәм Муллин: мин – Мәйсәрә, ул – Булат, мин – Шәмсегаян, ул – Мирвәли... Аның белән уйнарга шундый җиңел иде: ул хәтта сәхнәдә дә хатын-кызны кадерли белә иде. Спектакль тәмамлангач, аңа, әлбәттә, Рөстәм абый дип дәшәм – миннән тугыз яшькә зуррак бит. Хатыны Нәсилә апа да театрда эшли: башта сәхнәдә уйнаган, аннан, балалар тугач, әдәбият бүлегенә күчкән. Ул еш кына безнең янга бүлмәгә кереп утыра. «Сине Рөстәм ярата, акыллы да инде Рәзилә дип әйтә», – ди. Шулкадәр әйбәт иде Нәсилә апа. «Менә бу кызыбызны яңа спектакльгә киендерергә кирәк», – дип, мине җитәкләп район башлыгына кадәр алып кергәнә булды. Артисткаларны үсендерергә, киендерергә ярата иде ул. Аның вафатыннан соң да ун ел буге без ул алган киёмнәр белән чыктык әле сәхнәгә.

Ул елны Казаннан гастрольдән кайттык та жәйге ялга таралдык. Июль ае иде. Һәм бер көнне: «Нәсилә апа үл-

гән», – дигән хәбәр килеп иреште. Машина бәрдергән, диделәр... Казаннан Минзәләгә бер атаклы профессор килгән булган. Туган ягына – Тукай районы Ташкичү авылына кайткан жирдән, олы улы Русланны алып Нәсилә апа кире Минзәләгә, шул балалар табибына күренергә хастаханәгә барырга чыккан. Сарман трактына җиткәч, каршы якка чыгарга торганда, Руслан кинәт юлны йөгереп чыга башлый, аның артыннан Нәсилә апа да ашыгып кузгала. КамАЗ бәрдереп китә аны...

Жирләргә бара алмадым, өйдә түгел идем. Бик кызгандым Нәсилә апаны! Яшь, чибәр хатын кара жир куенына кереп ятсын әле...

Сентябрь аенда эшкә чыктык. Рөстәм абый үзгәргән иде дип әйтә алмыйм, бәлки, бик игътибар белән карамаганмындыр да. Аннан безнең Рөстәм бөтен нәрсәгә эченә жыя – кешегә берни сиздерми иде ул... Ялдан чыгуга Саба районына гастрольгә китеп бардык. Кунакханәдә торабыз бит инде. Кайтып йокларга яттыммы, бер төш күрәм: Нәсилә апа кереп ишек яңагына сөялә дә миңа елмаеп карап тора... Көн дә керә! Уянам да елыйм, куркам, мине алырга кайткандыр, дим. Кунакханәдә эшләүче кызларга да зарландым. Алар: «Бездә бер әби бар, шуңа сәдака биреп, дога кылдырып кара әле», – диләр. Барып таптым ул әбине. «Курыкма, кызым, начар ният белән кермәгән. Эмма тагын күрсәң, килмә, кирәкмисең миңа, дип әйт», – дип жибәрде. Нәкъ ул әйткәнчә эшләдем – шуннан соң Нәсилә апа башка борчымады.

Ә Рөстәм белән якынаю ничек булдымы? Мин аны сизми дә калдым. «Өч аршын жир»не уйнап йөргән чагыбыз. Әйткәнәмчә, ул – Мирвәли, мин – Шәмсегаян. Декабрь аенда өйгә керде ул миңа. Керде дә: «Әйдә, эшкә төшәсеңме?» – ди. Бергә төштек, кайтканда да бергә кайттык – йортларыбыз юл аша гына. Кай көнне урамга кер элөп китәм, кайтып җиткәч: «Әйдә, керәңне кертешәм», – ди. Балага дип берәр нәрсә пешереп куям – шуны алып чыгып китә. Әнисез калганда кечкенәсенә 4 яшь тә юк иде әле: анысы – авылда, әбисендә, ә зурысы әтисе янында тора, ул инде мәктәптә укый.

Балаларга чит дип карамадым. Ир-ат кеше баласын шулай якын итә алмыйдыр, хатын-кыз башкача ул.

Күңелемдәге хисләрне үзем аңларга өлгөргәнче, театрда инде барысын да сизеп өлгерделәр. Йөрмә һаман ялгыз, чык инде шул Рөстәмгә, дип турыдан-туры әйтүчеләр дә булды. Кайсыдыр төш күргән, имеш, пар алка кигәнмен икән. Аны да никахка юрадылар. Мин кияүгә чыгарга беркайчан да ашыкмадым. Әнкәй: «Тумас борын балага батарга кирәкми. Рәхәтләнеп үзең өчен яшә, вакытың житкәч, насыйбы табылыр», – дигән иде. Яшьлек озын булырга тиеш ул. 32 яшемдә кияүгә чыгып та, барысына да өлгердем менә...

Театрда бу хакта сүз башлаучыларга: «Үземне үзем карый алмаганны, кеше балаларын караргамы инде миңа?!» – дим. Рөстәм белән кушылырбыз дигән уй башыма да кермәде. Минем бит әле йөргән егетем бар!

Яңа ел алдыннан Рөстәм: «Әйдә, Чаллыга барып кайтыйк әле», – дип керде. Һәм мине бертуган сеңлесе Гөлсемнәргә алып китте. Иярдем дә киттем! Туганнарына күрсәтүе булган инде... Минзәләгә кайтуга ул миңа: «Әйдә, никах укытабыз!» – диде. Ижауга гастрольгә чыгып китсәбез бар иде – шуңа ашықтырды. Үзем аңламый да калдым – ризалаштым... Шулай да була икән. Хәер, Рөстәм ризалашмаслык кеше түгел иде. Театрда да берәү генә иде ул. Тавышын, жырлауларын күрсәгез! Сәхнәдә сиңа кап-кара күзләре белән мөлдерәп карап торулары. Рөстәмне үзенеке итәргә теләүчеләр байтак иде...

Никах укытканчы әнкәй миңа: «Үзең теләп чыгасың, балаларны рәнжәтсәң, риза-бәхил түгел», – диде.

Русланга әтисе барысын да аңлаткан иде инде. Ул беренче көннән үк миңа булышырга тырышып, янымда бөтерелеп йөри башлады. Әни дип әйтә алмады ул миңа, әмма апа да дими. Хәзер тыңлап торам, минем хакта балаларына нидер әйткәндә «мама» ди.

Илдарны 8 Март бәйрәмендә кайтып алырга тиеш идек. Тик 10 март көнне генә кайта алдык. Бик көткән инде! Ишектән кергәч, улын кочакларга дип Рөстәм кочагын жәйдә. Ә Илдар йөгереп килде дә: «Әни!» – дип муеныма сарылды. Шул көннән әнигә әйләндем... Яңа гына «Азат хатын» журналының тышлыгында чыккан идем. Шаккаттым: Илдар шул язманы юлын-юлга укый. «Кечкенә бит әле, укый да беләмәни?» – дим. Әниң турында, дип, Нәсилә апаның әнисе Рәхимә әби көн саен аңа шушы журналны укыган. Текстны ятлап бетергән! Янымнан бер минутка китмичә: «Әни, нигә озак кайтмый тордың?» – ди.

Без Ташкичүгә гел кайтып йөрдек. «Син ишектән кайтып керсәң, Нәсилә кайтып кергән кебек була», – дия иде әнисе. Мин дә үз өемдәге кебек шундук эшкә тотынам. Без кайтуга Рәхимә апа мунча ягып куя. Рөстәм белән бергә мунчага китәбез. «И-и, бер тапкыр бергә мунча кергәннәре булмады шуларның», – ди әнисе. Аларга кайткач, бергә мунча кермәсәң, бергә ятып йокла-

масаң да булган бит инде. Яшьлек юләрлеге дип уйлыйм хәзер... Яңа фатирга күчтек тә, ремонт ясарга обой таба алмыйбыз. Рәхимә апа обойлар күтәртеп авылдагы кызын жиберде... «Оныкларыма әни булдың, рәхмәт, бәбәкә-ем», – дигәне булды аның. Акыллы хатын иде ул...

Нәсилә апаның авылдагы сеңлесе Вәсилә белән әле дә аралашабыз, шалтыратышып торабыз. Әлфинур исемле бер дус кызы исә Казаннан әле дә миңа кайтып йөри. Нәсилә апа аңа берсендә: «Безнең театрда чибәр Рәзилә бар. Мин алай-болай булсам, балаларны бер ул гына карый ала», – дигән булган. Нигә алай әйткәндер, белмим...

Яшәп киттек ару гына.

Рөстәмгә чыкканымга беркайчан да үкенмәдем. Минзәлә халкы әйбәт ул – үкәнергә ирек бирмәде. Алар мине бик зур эш эшләгән кебек кабул иттеләр. Дөрес, ятим баланы карау бер дә рәхәт түгел. Киендереп чыгарасың, кесәсендә бияләе, әмма ул аны кимәгән була. Кеше исә: «Инәсе булмагач, кулында бияләе дә юк», – дип сөйли. Рәзилә балаларны яратмый, диючеләр дә булды. Киресен исбатлап йөрмәдем – нигә аңа көчемне әрәм итим. Яратам, дип, берәү дә баласын кулында гына күтәреп йөрми. Менә бүген үз дөньялары бит, якын итмәсәләр, яныма кайтмаслар иде. Битәмә маска, кулыма сөрттергә кремга кадәр алып кайталар.

Аннан Булат туды. Бала табу йортына киткәндә, Илдар артымнан: «Әни, озак торма, яме!» – дип калды. Кайттык. Баланы имезеп караватка салам. Илдар: «Әни, мин дә кабып карыйм әле! Мин дә шулай имдемме?» – ди. Аңа да каптырам. Ә ул кечкенә чагында бөтенләй иммәгән.

Бала тугач, Нәсилә апа тагын бер төшемә керде. Мин эшкә киләм, карыйм, ул да кереп килә икән. «Рөстәм залда», – дим аңа. Үзем уйлыйм: «Аларның ике бала, минеке берәү генә, ничек тә үстерермен инде», – дим. «Аның кайгысы юк әле», – дип китте дә барды...

Мин балаларга шулкадәр әйбәт булырга тырыштым.

Булатка 13 яшь иде. Берсендә мәктәптән кайтты да сәер сораулар бирә башлады. Кемдер безнең гаилә серен чишкән, күрәсәң... «Әйе, улым, абыеңнар минеке түгел. Мин сине генә таптым», – дим. Берничек тә аңламый. Бер-ике көн ушсыз булып, аптырап йөрдә. «Бер дә сизмәдеңме, улым?» – дим. Аннан: «Әгәр абыйларыңа, әни минеке генә, дисәң, күрмәгәннең күрсәтәм!» – дидем. Бер тапкыр да әйтмәде. Аларның дуслыкларын күрсәгез!

Илдар белән дә булды бу темага сөйләшү. Башка әнисе булганын белә ул, тик аны хәтерләми. Югыйсә Нәсилә апаның фотосы бездә бик озак торды, Рөстәм соңыннан гына алып куйды аны. Берсендә Илдар ниндидер ярамаган эш эшләде. Катты гына эләктердем... «Әни, син нишлисең?!» – ди. «Мин бит үги әни, сезне тукмарга тиеш», – дим. «Әни, бүтән алай дип әйтмә, яме!» – диде ул шунда. Илдар миңа бик охшаган. Беркөнне Түбән Камада аңа костюм алып йөрибез. Сатучы: «Улыгыз ничек бу кадәр сезгә охшаган?!» – ди. Миндә егетләр күп, монысына да кирәк костюм, дип Булатка күрсәтәм. «Анысы да сезнекемени?» – диде ул аптырап.

Мин килгәнче инде ничә ай хатын-кызсыз торсалар да, өйләрендә чип-чиста иде. Рөстәм бик пөхтә кеше иде ул.

Эштән кайтып керүгә, киёмнәрен салып урнаштырып куя. Аяк киёмнәрен, носкиен юа. Малайларны да шуңа өйрәтте. Безгә аларны егерме дүртешәр көнгә калдырып чыгып китәргә туры килә иде бит. Гел үзләре генә тордылар. Булатны мәктәпкә абыйлары йөртте. Барысы да әйбәт укыды! Гел онытмыйм, Булат 1 нче класска укырга керүгә, 13 сентябрь көнне кулын сындырды. Уң кулы, житмәсә, шактый катлаулы очрак. Ә без барыбер гастрольгә чыгып киттек: икебез дә төп рольләрдә – берничек тә кала алмыйбыз. Без кайтканда Булат сул кулы белән язарга өйрәнгән иде инде.

«Безнең балачак шундый рәхәт булды», – ди алар. Гастрольгә жыенсак, күп итеп тушенка, кәтлитләр ясап калдыра идек. Аулагөйгә дуслары жыела торган булган – шуңа рәхәт, диләр. Эмма әти-әнисез бик жиңел дә булмагандыр. Балаларның кәефләре әйбәт, әниләре кайткандыр, дип әйтәбез, ди иде халык. Алар беркайчан да тәртип бозмады, йөзөбезгә кызыллык китермәде. Юлдан һәрвакыт чиста өйгә кайтып кердек: савыт-саба юылган, керләр үтүкләнгән, бар жирдә тәртип булды. Аларның бүген дә миннән тәрәзә юдыртканнары, ваннадагы кафелне чистарттырганнары юк.

Ата-аналар жыелышларына бик йөри алмадык – без бит гел өйдә юк. Эмма балаларыгыз алай, болай, дип, бер укытучы да зарланмады. Гастрольдә булмаганда дәрәсләрен тикшерергә тырыштым. Илдар рәсем ясый белми – мин азрак беләм. Иншалар язганда булышмакчы буламын. Тик Илдар: «Кирәкми, мондый җөмлөләр белән язма, әни, минеке түгеллеген хәзер таныйлар», – дия иде. Аның белән без гел бергә: икәү беркайчан сөйләшер сүзөбез бетми. Телемдә шуңа күрә гел ул...

Руслан белән Илдарны туганнарым баштан ук минем балалар кебек кабул итте. Алар кайтса, әнкәй гел нидер пешерде – сыйларга тырышты. Ә өткәй ничек яратты аларны! Мин Булат белән декретта утырганда Илдар безнең авылда – Татар Мөшегесендә балалар бакчасына йөрдә. Өткәй белән әнкәй генә түгел, бөтен авыл карашты миңа балаларны. Кемдер машинага утыртып аларны Минзәләдән алып кайта, икенчеләре алып китә... Руслан каникулларда гел бездә булды. Ул бик өлгер, тиз безнең. Чия жыйык дип тотынса, минеке ярты чиләк булганда, аныкы инде гел тулып куя иде... Бер елны безне өч айга үз исәбебезгә ялга жибәрделәр. Төялешеп Мөшегегә кайтып төште. «Бабайның сигез сарыгын ашадык, Рәзилә», – диде миңа аннары Рөстәм. Берәү дә беркемгә караңгы чырай күрсәтмәде... Энекәшләргә, киләнгәргә рәхмәт: «Сезнең гаилә зур», – дип, үзөбез өйдә булмаганда да итен, сөт-катыгын, эремчек-маен, йомыркасын керттеп, балконга куеп чыгалар иде.

Рөстәм, әниегез, дип тормаса, һәр эштә ярдәм итмәсә, тормыш, бәлки, икенче төрле барыр иде. Балаларга әйтергә жиңелрәк булсын диптер инде, ул миңа «мама» дип дөшә иде. Бөтен эшне без икәү эшләдек. Бәләш пешерәм дип тотынсам, мин камырын гына бастым: итен ул туралды, суганын гомергә ул өрчедә. Биатай да шулай иде безнең. Хәзер менә малайлар барысын да эшләп куя: миңа бәләшне ясап, мичкә тыгарга гына кала.

«Көне бие талашып утырсаң да, көне бие сөешеп, яратышып торсаң да, көн үтә», – дия иде миңа әбекәй. Без – гадәти гаилә, төрле чаклар булды. Беркайчан ачуланышмадык дигән кешегә мәңгә ышанмыйм. Эмма Рөстәм бик сабыр иде ул. Кеше арасында теләсә нәрсә әйтмәде, кычкырып дөшмәде. Үз янымда мине мактамады да. Нәрсәдер пешерсәм, тәмле булганмы, дип сорый идек баштагы мәлләрдә. «Ашыйм бит!» – ди. Ә кайчак: «Ярар, хезмәтең хөрмәтенә!» – дия торган иде. Ә башкаларга сөйләгәндә, мин ишетмәгәндә: «Безнең Рәзилә!» – ди. «Рәзилә апагызның кисеп ташлаган тырнагына да тормыйсыз бит, дип ачулана безне», – дип көлә иде кызлар театрда. Авылда, дуслары янында да исемем гел «безнең Рәзилә» булганын ишетеп беләм.

Мин Рөстәмне баштан ук яратканмындыр. Югыйсә тезелешеп торган егетләр булганда, курыкмыйча ике бала өстенә чыкмас идек. Яраттыра белә иде ул үзен... Безнең Рөстәмгә дөнья байлыгы әллә бар, әллә юк иде. Ятып йокларга бер караватың булса, аңа башка берни дә кирәкми – жан тынычлыгы гына булсын. Шахматчы иде ул. Кайбер көнне берәр шахмат мәсьәләсә алып кайта: кайтуга шахматларын таратып ташлый, теге мәсьәләне чишә, аннары, булды бу, дип, кире жыеп куя. Театрда күпме кешене шахмат уйнарга өйрәтте: шахмат тактасы артына утырсалар, театр гөж килә иде – репетициягә керергә оныталар... Шулкадәр күп укый, күп белә иде Рөстәм! Гастрольгә чыкса, юлда гел сөйләп бара: бу авылда шушы язучы туган, шул әсәрендә ул болай дип язган, аның мондый дөүләт бүләкләре бар... Безгә кайтсак, әнкәй белән икәү гел сөясәт турында сөйләшәләр иде. Туганнарымны якин күрдә, өткәй белән әнкәйне хөрмәт итте.

Спортны бик ярата иде. Һәр спорт командасының тарихын белә. Берсендә Новосибирск шәһәре уртасына басып, «Трактор» хоккей клубы турында сөйләп шаккатырган иде безне. Кызыксынулары күп иде аның! Халык жырларын яратты. Рөстәмнең туганнары бар да баянда уйный. Ул да уйный белә иде: яңа көй ишетсә, кайта, баянны ала, нота буенча өйрәнә һәм... баянны кире тыгып куя. Сәхнәдә жырласа да, нигәдер бер тапкыр да баян белән чыкмады. Ул сәхнәдә күренүгә – зал жанлана. Чибәр кеше иде: үзе дә, күңеле дә матур иде. Кая гына эшкә чакырмадылар, эмма аңа театр гына кирәк булды.

Безнең әнкәй: «Ир хагы бар, ир-атны аны гел олыларга кирәк», – ди торган иде. Без бергә 30 ел гына яшәргә өлгердек. Кинәт китеп барды ул. Кичтән эштән, театрдан кайтты, ә икенче көнне иртәнге сәгать жидедә инде күзләрен мәңгегә йомды. Нибары 72 яшь иде... Театрга иң кирәк чагында китеп барды. Миңа да... Тик нәкъ менә шулай – кинәт китү турында хыялланды ул: башкаларны борчымыйча, берәүгә дә авырлык тудырмайча... Рөстәм гел янымда кебек. Аны искә төшермәгән көн юк бит: театрда да, өйдә дә. Балалар, оныклар жыелсак та, телебездә гел әтиләре, бабалары. Догаларымда иң элек аның исеме әйтәм.

Ө әбекәйне гомер бие искә алып яшәдем: аның да, минем дә язмыштыр бу.

**Сорауларга Казандагы
21 нче сырхауханәнең көндөзгө
стационар бүлөгө мөдире
Гөлнәз ШАКИРОВА җавап бирә.**

Ашказанымда гастрит таптылар. Хәзер төрлө җиләк-җимеш өлгерә торган вакыт. Ашказаны сәламәт булмаган кешегә чи килеш җиләк-җимеш ашарга ярыймы?

Авыру кискенләшмәгән чорда, ашказанында көчле авыртулар булмаса, җиләк-җимешләрне ашарга мөмкин. Әмма алардан соң авырту барлыкка килсә, җиләк-җимешләрне, яшелчәләрне парда яки томалап пешерергә яисә аларны кайнар ризыклардан соң гына ашарга киңәш итәм. Пешергәч, җиләк-җимешләрдәге кислота кими. Тик шулай да ачы җиләк-җимешләрне ашказанында һәм уникалле эчәктә жәрәхәт (язва) булганда кулланмау яхшырак.

Август аенда гаиләбез белән күп итеп кавын-карбыз ашап калырга тырышабыз. Кайсы көнне кичке ашыбыз тулысынча шулардан гына тора. Кавын белән карбызны күп итеп һәм еш ашарга ярыймы?

Ашканын органнарында хроник чирләр булмаса, сезонлы җиләк-җимешләрне куллануда ниндидер тыюлар юк. Ләкин кайбер авырулар вакытында кавын белән карбызны артык күп ашарга киңәш ителми. Аларның гликемия индексы бик югары, шунлыктан кандагы шикәр күләмен арттыралар.

Кавынны төшке яки кичке ашқа кадәр ике сәгать алдан яки ике сәгать соңрак ашарга киңәш итәм, югыйсә эчәкләктә өчү процессы башлануы, күңел болгануы һәм эч көйсезләнүгә мөмкин. Шунысын да әйтергә кирәк: карбыз белән кавын тулыкыймәтлө туклануны алыштыра алмый.

Хәзер детокс-диета бик популяр. Ашказаны сәламәт булмаган кешеләргә бу диетаны тотарга ярыймы?

Сәламәт организм чын детоксикацияне бавыр һәм бөөрләрбез аша үзә башкара. Ә бүген хезмәт күрсәтү базарында «детокс» дигән сүз белән тәкъдим ителә торган чаралар – күбрәк маркетинг белән бәйле. Кирәксә-кирәкмәсә детокс белән шөгыльләнәп, сәламәтлеккә зыян гына китерергә мөмкин. Чистарыну программаларының күбесе күп итеп яшелчә һәм җиләк-җимеш сулары, смузилар эчүгә корылган. Болар – барысы да тиз углеводлар, алар организмның ялкынсынуына китерә. Акрын углеводлар каралмаган мондый диета аркасында хәлсезлек, көч булмау, гәүдә авырлыгы кимү күзәтелә, сәламәтлеккә бәйле проблемалар башлануы ихтимал.

Кырыеннан чак кына бозыла башлаган җиләк-җимешнең ул җирен кисеп ташлап, куллануырга ярамы дип укыдым. Бу чынлап та дөрөсме? Аз гына бозык кәргән зур алманы чыгарып ташларгамы?

Дөрөстән дә, бозыла башлаган җиләк-җимешләрне, бигрәк тә алманы, кулланмаса кирәк. Черү процессында аларда микотоксиннар барлыкка килә. Бу токсиннар бозылмаган тукумаларга да тарала. Аны күрәп тә, иһәп тә беләп булмый – иһә дә, тәме дә юк. Ләкин ул хроник агулануға китерәп, сәламәтлеккә җитди зыян салырга, хәттә бавыр һәм бөөр яман шешенә үк җиткерергә мөмкин. Пешергәндә, кыздырганда бу микотоксиннар берничек тә юкка чыкмый. Шуңа күрә чери башлаган алмаларның бозылган җирен кисеп ташлап кайнатма ясарга яки бөлеш пешерергә ярамы.

СОРАУ—ҖАВАП

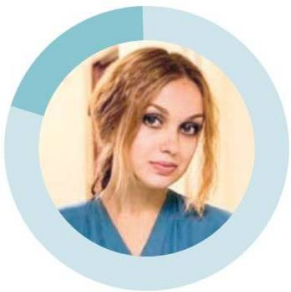
Кадрле укучылар!

«Сорау–жавап» рубрикасына сездән сораулар кабул итәбез.

Жавап бирүче белгечләр: педиатр, гинеколог, стоматолог, невролог, хирург-ортопед, кардиолог, иммунолог-аллерголог, гастроэнтеролог, эндокринолог, офтальмолог һәм башкалар.

Үзегезнең һәм балаларыгызның сәламәтлегенә кагылышлы сорауларыгызны – 8 (843) 2-22-09-77 телефоны аша,

Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2 нче йорт адресы буенча яисә ssuum@yandex.ru электрон адресына «Сорау–жавап» дип язып жиберә аласыз.

Сорауларга Казан шәһәренең 1 нче балалар хастаханәсе табиб-педиатры Галина ГАРИНА жавап бирә.

Без авылда яшибез. Малайлар туп тибәргә ярата. Кайчагында, кулга туп тигән иде, бик каты авырта дип, кайталар.

Мин гел сынмадымы икән дип шикләнәм. Сынган белән бәрелгәнне карап кына аерып буламы?

Бәрелгән урынга кан сава, тиресе дә сыдырылырга мөмкин. Бик нык бәрелгән урын шешеп тә киткәли, сызлый.

Сынган урын исә бик нык чәнчеп авырта. Кайчагында сөяк сынганда кисәк кенә көчле тавыш ишетелә. Андый тавыш була икән, сөякнең сынуы бәхәссез. Сынган урын да кара яна, шешә һәм сызлый. Аяк, кул, бармаклар сынса, аларны бөгеп яки турайтып булмый. Аягыгызга да баса алмаячаксыз. Бәрелгән генә очракта, бик авыртса да, аягыгызга басып йөри аласыз әле, ә сынган булса – бер адым да атларга ирек бирми.

Улыбыз егылып, тезенең тиресен сыдырткан. Йод тидереп булмый, елый. Жәй буена андый егылулар күп булыр әле. Йодны башка берәр төрле әчеттерми торган препаратка алыштырып булмыймы?

Яралы урынны йод белән эшкәрткәнне күп балалар яратмый. Йод урынына мирамистин яисә хлоргексидинның судагы эремәсен куллана аласыз. Фурацилин да яраларны йогышсызландыра һәм тәнне әчеттерми.

Кызымның үкчәсен яңа аяк киеме кырып, сулы сөял чыккан иде. Баштарак сөял урыны гына кызарып торды, хәзер кызыллык зурайган, кул белән басканда авырта, тиресе кайнар. Баланың аягын ничек дәваларга?

Сулы сөял тишелгәннән соң аны көн дә берәр төрле антисептик чара белән эшкәрткәргә кирәк. Эшкәрткәннән соң ярага антибиотиклы мазь сөртеп, марля кисәге яки пластырь белән ябалар. Яра озак төзәлмәсә, кызарса һәм үлекләсә, баланы хирургка күрсәтегез.

Сулы сөялләр күп очракта дымлы тиредә барлыкка килә. Балага аяк киеме сайлаганда табигый күннән тегелгәннен өстенлек бирегез. Оекбашлар да кижә-мамык жептән булырга тиеш. Спорт аяк киёмнәрен бары спорт күнегүләре вакытында гына кияргә мөмкин.

Балабызны черки тешләгән иде. Шул урын әлегә кадәр шешеп, кызарып тора. Спирт сөрттөк, булышмады. Бу аллергияме?

Черки тешләгән урынны фенистил препараты белән эшкәрткәргә киңәш итәм. Ул да булышмаса, адвантан дигәнне алып карагыз. Дәвалану тиешле нәтижә бирмәсә, баланы дерматологка күрсәтергә кирәк. Әйе, бу дөрестән дә бөжәк тешләгәнне аллергия реакциясе булырга мөмкин.

Балабызның кулына гел «эт тырнагы» чыга. Моның сәбәбе нәрсәдә булырга мөмкин? Балага ничек булышырга?

Тырнак янындагы тиренең кубуы – «эт тырнагы» чыгуының сәбәпләре күп. Эндоген сәбәпләр дә булырга мөмкин. Болар – А, Е витаминнары кытлыгы, гормональ үзгәрешләр, матдәләр алмашы бозылу. Кул тиресенең юка һәм коры булуы да йогынты ясый. Кулларны салкын яки артык кайнар су белән юу, тән тиресен ялкынсындыручы химик препаратлар куллану, онихофагия, ягъни тырнак кимерү гадәтә дә бу күңелсезлеккә китерә.

«Эт тырнагы» чыгу эндокрин системадагы көйсезлекләр (гипо- һәм гипертиреоз, шикәр диабеты), организмда тимер кытлыгы аркасында барлыкка килгән анемия булганда да күзәтелә. Сәбәбен ачылагач кына дәвалау чаралары билгеләнә.

Нәниләргә күчтәнәч!
Телефон камерасын QR-кодка якынайтып,
аудиоформатта язылган әкиятне
балагызга тыңлатыгыз.

ЗЭРКЭН ЭТИКЕТЫ

Кеше борынгы заман-
нардан ук бизэнгэн.
Беренче бизэнү айберлэре
хайван сөяклэре һәм алар-
ның тешлэреннән ясалган,
аннары ташлар шомартыл-
ган, соңрак зэркэн сэнгате
барлыкка килгэн. Бүгөн дә
тутааш-ханымнарның күбесе
бизэнү айберлэре тагарга
ярата. Кемдер бижутерия
белән канэгатылэнэ, ә кем-
нәрдер үзлэрен кыйммэтле
ташларсыз күз алдына да
китерэ алмый. Образда
гармония саклау, аерым
очрактарда уңышлы була-
чак аксессуарларны сай-
лау – шулай ук этикет
кагыйдэлэреннән.
Алар һәрвакыт стильле
һәм затлы күренергә яр-
дәм итэ. Этикет эксперты-
быз Айсылу ГАРИПОВАдан
киңешлэр.

ЯРАМЫЙ!

Кеше белән сөйләшкәндә
бармактагы йөзекне борга-
лау, муендагы чылбырны
тоткалау йә колак алкасы
белән «уйнау» бер дә ма-
тур түгел. Әңгәмәдәше-
гезнең игътибарына гына
комачау итми бу, аны тың-
ламавыгыз хақында да
сөйли.

Чама хисен югалтмагыз

Бу – төп кагыйдә. Әлбәттә, зур бриллиант кашлы
йөзек, зөбәржәт ташлы алкалар һәм алтын муенса
хужабикәсә икәнсез, бик шәп. Тик боларның барысын
да берьюлы тагу килешми. Әйләнә-тирәдәгеләр сезнең
бу байлыкларыгызны бәяләмәячәк, ә менә зәвыксыз
һәм мактанчык дип уйлаулары бар. Һәр бизэнү
айберегез башкаларын тулыландырырга, образыгызга
туры килергә тиеш.

Бизэнү айберләрен тагып йөрү

Көндәлек тормышта артык күп бизэнү айберлэре такмаска кирәк.
Ювелир айберлэрнең өстенлекләрен ассызыклау өчен өч төп зона бар:
куллар, йөз, муен. Хәзерге вакытта кендеккә пирсинг ясату яки балтырга
чылбыр тагу да модада. Эмма алар базага керми, бары тик өстәмә
бизэнү айберлэре булып кына санала. Эш стилиндә бер-ике зона гына
кулланыла, һәм бөтен бизэнү айберләрен берьюлы тагу катгый тыела.
Бүгөн катламлы мода трендта, төрлө озынлыктагы берничә чылбыр тагу да
килешле.

Стильне тоемлау

Сез «аккош муен»лы икән, чәчлэрегез җыелып
куелган очракта озын алкалар кулай. Чәчне тара-
тып йөргән чакта йолдыз яки чәчәк рәвешендәге
кечкенә алкалар килешер. Озын алкалар йөзне
озынайтып күрсәтә. Йөзегез болай да озынча
булса, андыйларны такмагыз. Киң йөзлө хатын-
кызларга квадрат яки түгәрәк формадагы алкалар
сайлау дөрес булмас. Йөзек, беләзек, сәгәтьләр
беләзекне, бармакларны кысып тормасын. Бизэнү
айберлэре нәфис булып күренсен өчен, аларның
иркенрәк булуы шарт.

Ташлар

Ташлы зэркән эшләнмэлэрнең бөтенесен бер-
ьюлы тагу зәвыксызлык. Сапфирлы йөзек киясез
икән, һич тә агат яки тау хрусталеннән ясалган
бизэнү айберләрен такмагыз. Ә менә сапфир һәм
фианитлардан торган композиция бик эффектлы
күренәчәк. Кыйммәтле ташлар белән бизәлгән
беләзек кулда шуып йөрергә тиеш түгел. Бер кулга
сәгать тә, браслет та тагу шулай ук этикетка туры
килми. Эмма хәзер нәкъ шулай итеп тагып йөриләр.

Ничек сайларга?

Бизэнү айберләрен, кагыйдә
буларак, тышкы кыяфәткә, яшькә
һәм статуска карап сайлыйлар.
Хатын-кызлар эре ташлы бизэнү
айберләрен тага ала. Ә менә
зәвыксыз, арзан бижутерия
ханымнарга килешми.
Яшь кызларга исә тыйнак
бижутерияләр дә кулай.

Кичен һәм көндөз генә тага торган зэркән эшләнмэләр

Кичен тага торган зэркән
эшләнмэлэр – эффектлы, гадәти
түгел, затлы. Кичке бизэнү айбер-
лэре еш кына ташлар белән бизәлэ:
бриллиант, сапфир, зөбәржәт, рубин...
Алар артык күзгә дә ташланмасын,
кыйммәтле дә булсын! Көндөзгә бизэнү
айберлэрнең тыйнак булуы шарт.
Классик дизайнда еш кына ташлар-
сыз, эмма берникадәр кыйммәт-
ле дә булган ташлар рөхсәт ителә.
Аларны көн саен тагып йөрергә
мөмкин. Ә менә кичке образ өчен
булган зэркән эшләнмэлэр көндөз
тагып йөрү – зәвыксызлык билгесе.

ИСКЕРГӘН КАГЫЙДЭЛЭР

- Элек ювелир этикеты алтын, көмеш зэркән эшләнмэлэрнен бер үк вакытта киюне хуплап бетерми иде. Бүгөн бу – искергән кагыйдә. Замана зэркәнчелэрә ак, кызыл яки алсу алтыннан бизэнү айберлэре ясылар. Аларны берьюлы киеп йөрергә дә ярый, тик бер-берсенә туры килүлэрә шарт.
- Шулай ук натураль һәм ясалма ташлы зэркән эшләнмэлэрнен бергә тагу да моветон булып саналган. Хәзер бу мөмкин, эмма натураль булмаган эшләнмэлэр бик сыйфатлы ясалган очракта гына.
- Элек ювелир гарнитурлар – алка, йөзек, беләзек, муенсаларны тагу үзенә күрә бер зэвык саналган. Хәзер моңа бик сак карага кирәк. Кичке образда бертөрлө йөзек, алка, кулон тагу мөмкин әле.

ВАКЫТСЫЗ...

Иртә эякуляция – ир-атлар арасында киң таралган сексуаль дисфункция. Төрлө тикшеренүләргә караганда җенси акты тиз бетерү, ягъни оргазмга җитү вакытын контрольдә тоталмау проблемасын ир-атларның 20–30 проценты үз гомерендә кайчан да булса бер кичерә. Әлбәттә, бу хатын-кызларга да кагыла торган проблема, шуңа күрә сәбәпләрен барлыкк һәм уңайсызлык тудырган бу хәлдән чыгу юлларын карыйк.

ИРТӘ ЭЯКУЛЯЦИЯ СӘБӘПЛӘРЕ

● Психологик фактор

- ✓ стресс һәм борчылу;
- ✓ үзеңә ышанмау һәм үзеңә түбән бәяләү;
- ✓ мөнәсәбәтләрдәге проблемалар;
- ✓ элекке сексуаль тәҗрибәдән калган травмалар.

● Физиологик факторлар

- ✓ генетик үзенчәлек;
 - ✓ артык югары тестостерон;
 - ✓ кече оча сөяге органнары ялкынсынуы;
 - ✓ җенес әгъзасының артык сизгер булуы;
 - ✓ ир-атларның сөннәткә утыртылмавы да моңа сәбәпче булырга мөмкин.
- Иртә эякуляция белән бәйле проблема ир-атка һәм аның партнерына бик еш кына эмоциональ һәм психологик авырлыктар китерергә мөмкин. Алар:
- ✓ үзеңдә ышаныч кимү;
 - ✓ борчылу һәм депрессия;
 - ✓ җенси мөнәсәбәтләрдән качу.

НИЧЕК ХӘЛ ИТЭРГӘ СОҢ?

● Психотерапия

- ✓ когнитив-хольк терапиясе: негатив уйларны үзгәртүгә, борчылуны басарга ярдәм итә.
- ✓ сексуаль терапия: оргазмга җитү вакытын контрольдә тоту өчен төрлө техникаларны үз эченә ала.

● Медикаментоз дәвалау:

- ✓ антидепрессантлар (бары тик табиб белән киңәшләшеп кенә кабул итәргә);
- ✓ анестезик кремнар һәм спрейлар: җенес әгъзасының артык нык сизгерлеген киметү өчен кулланыла.

КИҢӘШЛӘР:

Презерватив куллану. Кайчак аны куллану җенес әгъзасының сизгерлеген киметә һәм җенси акты сузарга ярдәм итә. Позаларны үзгәртү. Кайбер позалар ир-атларга оргазмга җиткерү вакытын контрольдә тотарга ярдәм итә. Алдан иркәләүләргә игътибарны арттырырга. Ир-атка да басым кими, уртак тәҗрибәгә дә яхшырыр.

● Оча сөяге төбә мускулларын ныгыту

- ✓ Кегель күнегүләрен даими ясау оргазм алуда катнашкан мускулларны ныгытачак.

● Тормыш рәвешен үзгәртү

- ✓ алкоголь эчемлекләрен куллануны киметү, тәмәке тарту гадәтен ташлау;
- ✓ даими физик күнегүләр, дәрәс туклану;
- ✓ киеренкелектән чыгу өчен медитация һәм башка төрлө ял итү техникаларын өйрәнү.

● Ачыктан-ачык сөйләшү

- ✓ әлеге проблема турында ачыктан-ачык сөйләшегез, әмма беркемне дә гаепләмичә. Партнерыгызга аның яклы булуы-гыз турында әйтегез, бергәләп хәл итү юлларын эзләгез. Эчкерсез сөйләшү – ышаныч ул;
- ✓ бергәләп белгечкә барыгыз;
- ✓ «стоп-старт» яки «кысу» кебек техникаларны бергәләп эшләсәгез, нәтиҗә яхшырак булыр;
- ✓ эмоциональ элементгәз нык булсын. Интим сөйләшүләр, бергәләп вакыт уздыру, бер-береңне кайгырту эмоциональ элементләрегезне ныгытыр;
- ✓ сексуаль тормышыгызны төрлеләндерегез. Яңа практикалар, экспериментлар партнерыгызга киеренкелектән чыгарга ярдәм итәр;
- ✓ әлеге проблеманы бик тиз хәл итеп булмый, шуңа күрә сабыр булып партнерыгызга теләктәшлек күрсәтегез.

2024
гаилә елы

Бу юлы без Динара һәм Рәфыйк МИҢНЕКӘВЛәрдә кунакта. Динара – Әгерҗе районы Көчәк авылыннан. Рәфыйк исә Азнакайдан – Чубар Абдул егете. Иҗатка тартылган, татарча матур итеп сөйләшә торган шаян һәм шук Динар белән Динәнең әти-әнисе дә алар. Без килгәндә Динәне «Шаян ТВ»дан күрсәтәләр иде. Ул анда еш чыгыш ясый икән. Динара үзе дә, Динара Әхмәт буларак, татар укучысына яхшы таныш. Талантлы татар журналисты ул, кызыклы проектларны тормышка ашыра. Күпләр яратып өлгергән «Әниләр клубы» проекты да аныкы.

Рәфыйк исә белеме буенча ветеринар. Ял көннәрендә тәмле ризыклар пешереп, гаиләсен сыйларга ярата. «Әни эшкә киткәндә аш пешерергә кушып калдыра. Без, өч малай, аш кына түгел, тортларга кадәр пешереп куя идек», – дип сөйли ул, бу хоббиенең кайданлыгына ишарәләп.

«Гаиләбез белән әзерләргә яратабыз. Балаларга күңелле сәяхәтләр оештырабыз. Якындагы яланга яки күл буена пикникка чыгабыз. Балык тотып, учак агып, кояш баешын күзәтәбез. Балаларыбыз табигатьнең матурлыгын күреп, яшәүнең ямен белеп үссен дип телибез», – ди Динара.

Миңнекәвләр гаиләсе тәкъдим иткән бу рецепт укучыларыбызга да ошар дип уйлыйбыз. Хәзер яшелчәләр өлгергән вакыт, әзерләп карагыз әле.

Баклажан. Итальяннарча әзерлибез

Кирәк

(дүрт кешелек гаилә өчен)

- 3 баклажан;
- 250 г моцарелла сыры;
- 300 г помидор;
- 1 баш суган;
- 2-3 тырнак сарымсак;
- 150 г томат суы;
- 1 чәй кашыгы орегано үләне;
- 2-3 аш кашыгы он;
- тәменчә тоз.

Эш барышы

■ Баклажаннарны юка итеп озынчага теләбез. Һәр телемгә тоз сибеп, зуррак савытка тутырабыз.

■ Суган белән сарымсакны ваклап турап, үсемлек маенда кыздырабыз.

■ Кабыгы әрчелгән помидорларны турап, суган янына кушабыз. Орегано (яки зәңгәр мәтрүшкә), тоз, томат суы өстәп, 10 минуттан соусны сүндәрәбез.

■ Баклажаннарны тагын бер кат юып, суын саркытабыз. Һәрбер телемне онда әвәләп, ике ягын да майда кыздырабыз.

■ Сырны юка гына телемләп турыйбыз. Эре угычтан уарга да була. Моцарелла урынына башка берәр йомшак сыр куллана аласыз.

■ Таба яки форма төбенә беренче кат итеп соусны салып, кашык белән тигезләп җәябез. Соус өстенә бер кат баклажан тезәбез, сыр куябыз.

■ Икенче кат та нәкъ шулай җыела. Иң өскә соусны салып, берәр чөмчөк орегано сибәбез һәм форманы 170 градустагы кайнар мичкә куябыз.

■ Ул 20 минут чамасы пешә. Баклажаннарны кайнар килеш табынга чыгарыбыз. Яратсагыз, өстенә вакланган рәйхан үләнә дә сибәргә мөмкин.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>

Жәйге ашлар

Жәйге ашларның барысы да яшелчә шулпасында әзерләнә. Башлы суган, кишер һәм сабаклы сельдерейны турап, 5-7 минут табада кыздырабыз. Яшелчәләрне сулы кәстрүлгә салып, борчаклы кара борыч, дәфнә яфрагы, бер тотам укроп белән петрушка өстибез һәм 50 минут сүрән генә утта пешерәбез. Пешкәннән соң сөзеп, пластик савытларга бүлеп салабыз. Шулпаны туңдыргычта саклайбыз.

Ташкабак ашы

Ташкабак күзләр өчен файдалы, ашкайнатуны яхшырта, йөрәк эшчәнлегенә йогынты ясый. Гәүдә авырлыгын нормада тотарга тырышучылар өчен ташкабак алыштыргысыз яшелчә. Анда калорияләр аз, ә клетчатка күп. Ташкабак ашы бик тиз әзерләнә, тәмле һәм йомшак, ә иң мөһиме: файдалы.

Кирәк

- 3 тырнак сарымсак;
- 1 зур суган;
- 1 бәрәңгә;
- 4 уртача зурлыктагы ташкабак;
- 1 бокал яшелчә шулпасы;
- төменчә тоз, борыч;
- бер чөметем «Италия үләннәре» аш тәмләткече;
- 2 аш кашыгы зәйтүн мае.

Кәстрүлдә суган белән сарымсакны алтынсу төскә кәргәнчә кыздырабыз. Шакмаклап туралган ташкабак белән бәрәңгәне, яшелчә шулпасын өстибез. Кәстрүлне капкач белән каплап, яшелчәләр йомшарганчы сүрән утта пешерәбез. Тоз белән борычны, тәмләткеч үләннәренә сибеп, тагын 5 минут утта тотарбыз. Пешеп чыгар алдыннан гына зәйтүн маен өстәп, блендер белән ваклатабыз. Табынга биргәндә ашны кабак төше һәм бер кашык эремчекле сыр белән бизәп чыгарабыз.

Хәзер организмны витаминнар һәм микроэлементлар белән баеп калдыру өчен иң яхшы чор. Бакчаларда кабаклар, ташкабаклар, кәбестәләр өлгерде. Алардан төрлө-төрлө тәмле дә, файдалы да ризыклар әзерләргә була. Бүген сезгә яшелчәләрдән жәйге ашлар рецептлары тәкъдим итәбез.

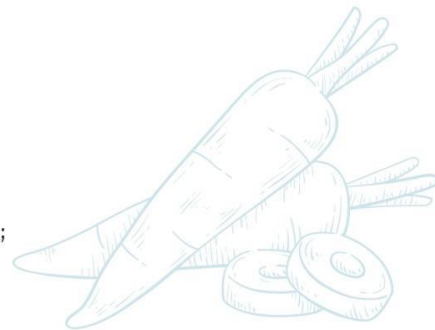
Фото: ru.freepik.com

Кишер ашы

Кишернең файдасын белмәгән кеше сирәктер. Ул күз күремен яхшырта, кан басымын көйли, иммунитетны күтәрә, кандагы шикәр күләмен нормада тотарга булыша, тән тиресе өчен дә файдалы. Кишер ашы тәмле һәм ашказанына җиңел, тәнне дә җылыта. Аны аш арасында капкалау өчен дә, төшке яки кичке ашка да әзерләргә була.

Кирәк

- 500 г кишер;
- 2 тырнак сарымсак;
- кечкенә генә имбир кисеге;
- 1 баш суган;
- бер тотам петрушка;
- 1/4 стакан сөт өсте (сливки);
- 3 стакан яшелчә шулпасы;
- бер чөметем кызыл һәм кара борыч;
- төменчә тоз;
- зәйтүн мае;
- кумин (зира).

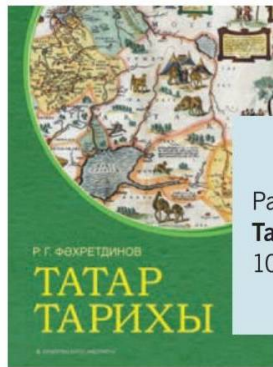

Кишерне зур булмаган кисәкләргә турап, борыч белән зәйтүн мае сибәбез һәм 30 минут мичтә пешерәбез. Калын төпле кәстрүлдә туралган суганны, петрушканы, угычтан уылган сарымсак белән имбирне, бер чөметем куминны кыздырабыз. Шунда ук пешкән кишерне, яшелчә шулпасын өстибез. Төменчә тоз сибеп, ашны 5-7 минут пешерәбез. Сөт өстен өстәп, блендер белән ваклатабыз. Ашны табынга биргәндә өстенә көнҗет, кабак орлыгы һәм кыздырылган икмәк шакмаклары сибәргә була.

ТАТАРСТАН КИТАП НЭШРИЯТЫНДА БАСЫЛГАН ЯҢА КИТАПЛАР

Галимжан Гыйльманов
Иблис коткысы. –
399 б.

Равил Фәхретдинов
Татар тарихы. –
104 б.

Әлеге җыентыкта авторның соңгы елларда иҗат иткән әсәрләре тупланган. Укучыларга язучының бер романы һәм алты баяны тәкъдим ителә. Китапның исемеңнән күренгәнчә, үзәктә «Иблис коткысы» дигән роман-кыйсса. Сюжеты мунчада эшләүче гап-гади җир кешесе Мәүлетнең Иблисне эзләвенә корылган булса да, әсәрдә бүгенге көннең актуаль мәсьәләләре күтөрелгән: кешелеклелек, әхлак проблемаларыннан алып, сәяси мәсьәләләргә кадәр.

Җыентыкта тупланган башка баяннар да татар рухы өчен барган әхлакый көрәш хақында.

Мөхәррире – Г. Хәйруллина.

Әлеге юка гына китапка татарларның мең елдан артык тарихы сыйган.

Укучылар төркиләр бишеге булган Алтайдан башлап, татарның дәүләтчелеген югалтканчыга кадәрге тарихы белән таныша ала. Хуннулар, һуннар, төрки каганлыklar, кимәк каганлыгы, болгарларның элгәрләре һәм Идел буендагы Болгар дәүләте, Дөштә Кыпчак, Алтын Урда, Казан һәм башка татар ханлыklары турында кыска да, шул ук вакытта тулы да мәгълүмат бирелгән. Әлеге китап аерым басмалар булып рус һәм инглиз телләрендә дә нәшер ителде.

Мөхәррире – В. Камалиева.

Айсылу
ГАЛИӘХМӘТОВА
әзерләде.

Кучкар. Сөз үз тормышыгызының тулы хужасы.

Милкегезне барлап, анда тулы тәртип урнаштырып өчен яхшы вакыт. Бу айда корган элементлар озын гомерле. Яңа эш башлау, гаилә кору, төзелеш, ремонт өчен кулай чор.

Үгезбозау. Башкаларга карата таләпләрегез артчак. Эстетикага тартылган Үгезбозаулар бар нәрсәдән матурлык һәм гармония эзләр. Керемнәр белән берәз авыррак булыр, акчаларыгызны саграк тотыгыз.

Игезәкләр. Дипломатия – уңышның нигезе. Авырлык белән ирешелгән килешүләрнең нәтижәсе яхшы булыр. Четерекле проблемаларны хәл итүнең көтелмәгән уңай юлы табылыр.

Кысла. Марс Кысла йолдызлыгында. Рухи яктан да, физик яктан да үзегезне күпкә көчлерәк тоярысыз. Күпләр өчен тормышның яңа этабы башланыр. Хәлиткәч адым ясаудан курыкмагыз, язмыш сезгә хәерхаллы.

Арыслан. Инициатива белдерү, үз эшегезне ачу, үзегез турында сөйләү өчен кулай чор. Икеләнүләр, куркулар да булыр, ничек инде аларсыз гына?! Матди хәлегезне яхшыртып өчен менә дигән форсат чыгар.

Сөмбелә. Моңарчы үзегезгә билгесез булган мәгълүмат алырысыз. Айның 9 нан башлап игътибарыгыз үтә дә сизгер – яңа эшкә өйрәнергә, четерекле проблемаларны хәл итәргә уңай булыр.

Бизмән. Бу айда барлык комплиментлар һәм сокланулар – сезгә! Коллектив алдында абруеыгыз артыр. Талантигыз яңа яктан ачылыр. Хәзер башлаган иҗади һәм эшлекле проектлар уңышлы төмамланачак.

Чаян. Күтәрелеш һәм алгарыш чоры. Яңа эш башласагыз, яңа белем алсагыз, яңа һөнәргә өйрәнсәгез, отачаксыз. Болар киләчәктә ирешәсе уңышларыгыз өчен яхшы трамплин ролен башкарачак.

Укчы. Сөзнә бәхетле билет отучы дип әйтергә була. Шулкадәр уңышлы һәм эшлекле ай көтелә. Оптимист Укчыларны тормыш җетә бизәкләре белән сөендерәчәк. Яшәшегез романтика белән өртелер.

Кәҗәмөгез. Артык проблемалардан һәм зур җаваплылыктан арынырысыз. Берәз ял итәр өчен уңай форсат чыгар. Яшәүнең төмен, ямен тояр өчен язмыш сезгә яхшы мөмкинлек бирә.

Сукояр. Үткәннәрнең бай тәҗрибәсе үзенең җимешләрен бирер. Кайчандыр булган дуслыкның яки элек башлаган эшнең файдасын күрерсез. Ләкин үткәндәге үпкәләрне онытырга туры килер, алар комачауларга мөмкин.

Балыклар. Үзегезне уникаль, кабатланмас шәхес итеп тоярысыз. Кемгәдер яраклашырга тырышу сезнең файдага түгел. Эчкә тавышыгыз бик көчле, күңелегезне тыңласагыз, оттырмассыз.

йолдызнамә
сентябрь

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

КАМИЛ АКВАРЕЛЬЛӘРДӘ – КАМИЛ БАЛЕТ

Талантлы акварельче Анна Иванова Казанда туган. Башкаланың 10 нчы балалар сынлы сәнгать мәктәбендә рәсем сәнгате нигезләренә төшенгән. Аннары Казан дәүләт медицина университетын тәмамлап, табиб-эпидемиолог белгечлеге алган.

Анна Мәскәүнең Медико-биология институтында космос медицинасы юнәлешендә аспирантурада укыган. Һәм шул ук вакытта 7 ел дәвамында фармация көллиятендә укыткан да. Әлбәттә, ул рәсем ясаудан да һичкайчан туктап тормаган. «Кешедә талант булуы мөһим, ләкин уңыш хезмәт сөючәнлек белән генә килә», – ди әңгәмәдәшем. Әйе, Микеланджело да: «Әгәр дә остальыкка ирешер өчен минем күпме эшләгәнәмне белсәләр, бу бер дә мөжизаи халәт булып тоелмас иде», – дигән бит.

Бервакыт Анна энесе Владимирның туган көнендә бүләк итәр өчен аның портретын ясаган. Һәм шушы хезмәткә белән Кытайда оештырылган 61 илдән 13 меңгә якын рәссам катнашкан үтә дә җитди конкурста – «International watercolor biennial Shanghai Zhujiajiao 2012» конкурсында җиңеп чыккан. «Җиңүчеләрнең барысы да планетаның иң сәләтле, мәшһүр рәссамнары иде. Һәм шулар арасында... мин! Әлеге җиңү язмышымны үзгәртте. Анда баргач, бу техниканы кулланып күләмле, сюжетлы әсәрләр ясап булуына да төшендем. Шушы җиңүем акварель белән тагын да мавыгыбрак шөгыйләнәргә илһамландырды! 2015 елдан башлап тулысынча сынлы сәнгатьгә мин. Санкт-Петербург рәссамнарыннан берничә генә остальык дәресе алдым, акварель сәнгатенә 15 ел бие үзлегемнән өйрәндем. Егерме чит илгә бардым, иң дәрәжәле күргәзмәләрдә,

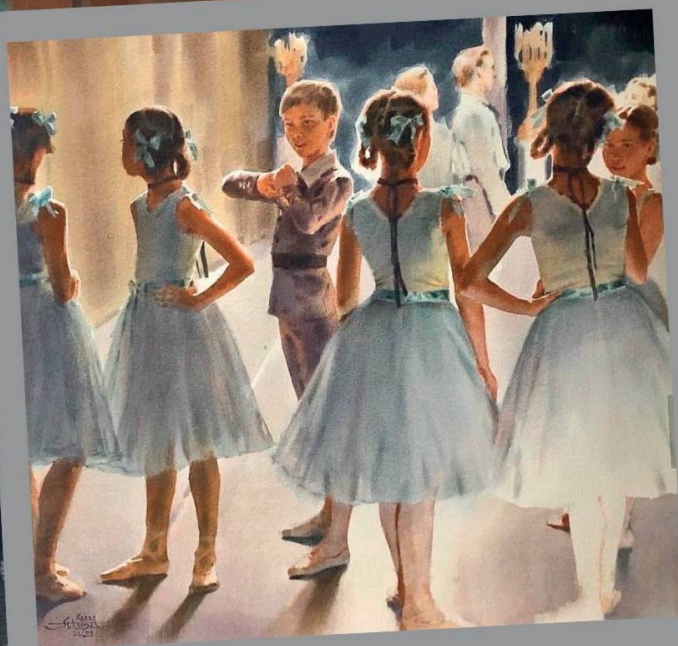
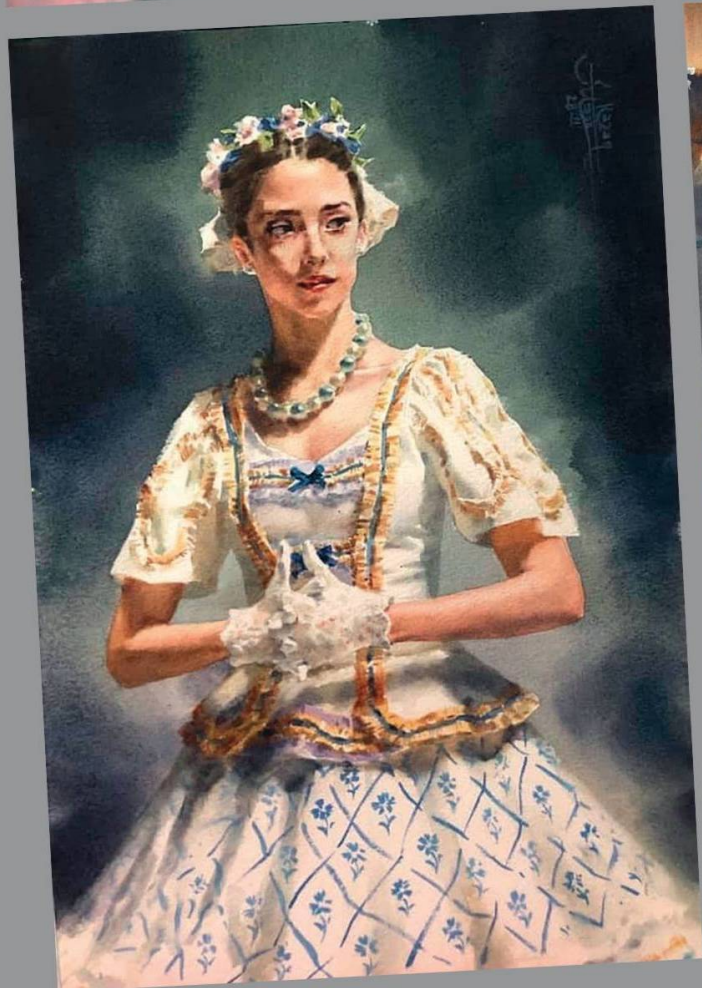
фестиваль-бәйгеләрдә теләп катнаштым, күп кенә Халыкара конкурсларда җиңдем», – ди Анна.

Шунысы мөһим: җиңүләренә күбесе – Кытайда узган конкурсларда! Ә бу дәүләттә ирешелгән җиңүләр – алар бар рәссамнар өчен дә иң-иң мөһиме, чөнки Кытай – акварель һәм сулы техника Ватаны! Анда сулы техника сәнгате буенча хәтта махсус академияләр эшли, шуңа күрә Кытай рәссамнары белән ярышу – гаять дәрәжәдә катлаулы гамәл!

Анна Иванова тәүге шәхси күргәзмәсен 2017 елда Халыкара балет фестивалендә кысаларында Мәскәүнең Дәүләт Кремль сараенда ачкан. Аның иҗатында – портрет, пейзаж, натюр-морт, анималистика, фигуралы композицияләр... «Акварель техникасы рәссам профессионализмын бик тиз арада ачыклай! Шуңа сәбәплә ошый да инде ул миңа. Билгеле, күңелемә балет сәнгате темасы якынрак... Остальык дәрәсләремне Россиядә дә, Европа дәүләтләрендә дә алып барам. Борынгы Казан, әнием Зинаида Николаевна, улым Лев, бертуганнарым алга таба барырга рухи көч-күәт өсти. Әнием – иң көчле терәгем, чөнки ул минем барлык башлангычларыма да теләктәш-халәттәш. Ә менә язмышымда ирекле рәссам булырга ният иткән көнем исә җәйдәгә туган көнемдәй үтә якын», – ди Анна. «Кытайлы Лю И бүре йонлы кыл-каләм куллана, ә сез нинди кылкаләмнәргә өстенлек бирәсез?» – дим карап туймаслык әсәрләр иҗатчысына. «Мин дә Кытай кылкаләмнәре белән генә ясыим», – ди ул.

Билгеле, бу игелекле әңгәмәдәшем гажәеп яхшы табиб булып иде... Ә шулай да аның идеаль төсләр камиллегенә ия бай иҗаты, башкаларга эстетик матурлык бүләк итүе безне тагын да ныграк куандыра.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

АННА ИВАНОВА

«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

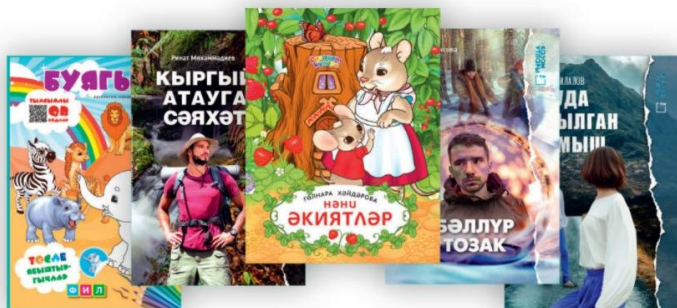

БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

Q TATMEDIA

КИТАПЛАР

ЖУРНАЛЛАР

ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Я Market

WILDBERRIES

БЕЗНЕҢ ИНТЕРНЕТ-КИБЕТ

SHOP.TATMEDIA.RU

Реклама. 16+, АО «ТАТМЕДИА», Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834

4 612750 670028